



THE
LUTHERAN
WORLD
FEDERATION

A Communion
of Churches

Diakoonia kontekstis

**Uuenemine, lepitus,
võimestamine**

LML-i panus diakoonia mõistmisesse ja praktikasse

Luterlik Maailmaliit – kirikute osadus 2009

Sisukord

Eessõna	3
Tänuavaldus	4
Sissejuhatus	5
I osa: Diakoonia kontekst	7
1. Miks on vaja konteksti lugeda?	7
2. Kohalik kontekst ja üldised suundumused	8
3. Diakooniatöö muutuvad kontekstid	10
4. Lootusetuse ja lootuse keerised	12
5. Igas kontekstis esinevad eksistentsiaalsed proovikivid	14
Küsimused järelemõtlemiseks	15
II osa: Diakoonia identiteet	16
1. Meie usk Kolmainu Jumalasse	16
2. Diakoonia kui kirikuks olemise lahutamatu osa	19
3. Armulaua diakoonia	23
4. Head teod	24
5. Diakoonia vaimsus	26
Küsimused järelemõtlemiseks	28
III osa: Diakoonia praktika	29
1. Diakoonia eesmärk	29
1.1. Üksikisikute ja rühmade abistamine	29
1.2. Lühi- ja pikaajalised meetmed	30
2. Diakooniatöö põhisuunad	31
2.1. Uuenemine	31
2.2. Lepitus	32
2.3. Võimestamine	33
3. Diakoonia praktika avaldumisvormid	34
3.1. Individuaalne diakoonia – kõigi uskllike diakoniamet	34
3.2. Organiseeritud diakoonia – koguduse ühine jõupingutus	35
3.3. Institutsionaalne diakoonia – kui on vaja tugevamat struktuuri	36
3.4. Rahvusvaheline diakoonia – inimeste abistamine koos ülemaailmse kirikute osadusega ja selle nimel	38
4. Diakoonia meetodid	44
4.1. Metodoloogia tähtsus	44
4.2. Näha – järele mõelda – tegutseda	44
4.3. Kodanikuvastutuse kasvatamine	45
4.4. Kogukonna ehitamine	46
4.5. Võrgustike loomine	48
4.6 Vastutuskohustus	49
5. Diakooniatöös osalejad	50
5.1 Vabatahtlikud	51
5.2 Kutsetöötajad	52
5.3 Ordineeritud ameti struktuur	53
6. Diakooniaõpe	57

7. Diakoonia ja arengutöö	58
8. Prohvetlik diakoonia	61
9. Diakoonia ja kuulutus	65
10. Diakoonia ja diapraktika	68
11. Diakoonia käitumisjuhendi alusväärtused	71
Küsimused järelemõtlemiseks	73
Sõnastik	74
<i>Eestikeelse esmailmumise andmed</i>	<i>77</i>
<i>Luterliku Maailmaliidu lühitutvustus</i>	<i>77</i>

Eessõna

Usu- ja misjoniteadlased on *diakoonia* teema üle arutades veetnud lugematuid tunde ja koostanud kuhjaga dokumente. Käesoleva dokumendi eessõna ei ole sobiv koht, kus korrata eri koolkondade seisukohti selles küsimuses või anda neile hinnanguid. Sellegipoolest on dokumenti „Diakoonia kontekstis“ lugedes värskendav meenutada, et diakoonia on kiriku DNA lahutamatu osa – see on võti kirikuks olemise tähenduse ja iga koguduse enesemõistmise juurde. Diakoonia ühendab kirikut, mistõttu seda ei saa tellida allhanke korras mõnelt spetsialiseerunud agentuurilt või kutsetöötajate ühenduselt. Loomulikult vajab kirik kutselisi töötajaid, kellel on teenimise jaoks vajalikud teadmised ja oskused. Ent teisalt tuleb märkida, et kutselise töö mõned aspektid võivad hõlpsasti tekitada kirikus teatud „vabaihendusliku“ enesemõistmise.

Seetõttu pakutakse käesolevat dokumenti kirikutele kui luterlikku panust praegusaegsesse oikumeenilisse mõttevahetusse diakoonia ja sellega seotud struktuuride üle. Nii vaadates kehastub diakoonias inimese tegude vahendusel Jumala armastus maailma vastu. See Jumala loodule lahkelt osutatav armastus on põhialus, mis muudab võimalikuks religioonidevahelise dialoogi ja diapraktika. Sellist dialoogi on hädasti vaja nii kliimamuutuste ja nende mõjudega seotud keeruliste küsimuste valguses kui ka selleks, et kristlaskond analüüsiks oma hoolekandjarolli maailmas, kus teiste eest hoolitsemist kiputakse üha enam kaubastama.

Seetõttu soovitan käesolevat dokumenti nii koguduseõpetajatele, üliõpilastele kui ka oikumeenilistele piiblrühmadele. See kutsub kõiki lugejaid pidevalt küsima, kas kirikute ja koguduste diakooniatöö struktuurid ja praktika on endiselt asjakohased.

Õp dr Ishmael Noko

peasekretär

Tänuavaldus

Nagu dokumendi sissejuhatuses öeldud, on selle koostamisele kaasa aidanud palju inimesi, kelle panus väärrib tunnustamist:

- piirkondlikes õpitubades ja diakooniat käsitleval rahvusvahelisel diakooniakonsultatsioonil (Addis Abeba, 2009. a oktoober) osalenud isikud;
- tuumikrühma liikmed, kes olid järjepidevalt dokumendi kirjutamise juures ja andsid olulisi sisendeid;
- liikmeskirikud ja üksikisikud, kes saatsid enne lõpliku versiooni koostamist ettepanekuid dokumendi mustandi kohta;
- misjoni- ja arenguosakonna töötajad ning kolleegid oikumeeniakeskusest;
- eriti täname Stefan Niederbergerit, kes abistas misjoni- ja arenguosakonna juhatajat valmisdokumendini jõudmise protsessi kõigil etappidel.

Misjoni- ja arenguosakonna partneritelt saadud rahaline toetus võimaldas rahastada nii luterlikus osaduses (ingl *the Lutheran Communion*, s.o Luterlik Maailmaliit kui kirikuosadus üksteist vastastikku täielikult kirikuna tunnustavate luterlike kirikute vahel – *toim.*) ühiselt diakoonia üle arutlemise protsessi kui ka käesoleva dokumendi väljaandmist ja LML-i kõigisse töökeeltesse tõlkimist. Norra Diakonhjemmeti fondi, Rootsi Kiriku ja Saksamaa Ühinenud-Evangeelse Luterliku Kiriku (VELKD) eritoetused võimaldasid rahaliste raskuste ajal tööd jätkata. Kõigile partneritele kuulub meie siiras tänu ja lugupidamine.

Oleme väga tänulikud fotode eest, mida partnerorganisatsioonid ja fotograafid meiega tasuta jagasid. Ilma selliste lahkete andide ja partnerorganisatsioonide toetuseta ei oleks see projekt võimalikuks osutunud.

Sissejuhatus

Õp dr Kjell Nordstokke

Dokument „Diakoonia kontekstis“ koondab erinevaid kogemusi sellest, kuidas diakooniat luterlikus osaduses praktiseeritakse ja mõistetakse. Protsessi eesmärk on pakkuda ühist platvormi diakoonia identiteedi ja praktika üle reflekteerimiseks. Kuna kontekstid on väga erinevad ja diakooniatöös juhendatakse mitmesugustest traditsioonidest, siis soodustab taoline platvorm loodetavasti meie teabevahetust ja tugevdab partneritena koostööd Jumala ülesande täitmisel. Käesolev dokument võiks eri piirkondades anda loodetavasti jätkuvale arutelule ette mõned põhisuunad ning soodustada kestvaid õppimist, millest tõuseb kasu meile kõigile.

Kuna me kõik osaleme selles õppeprotsessis, siis ei anta dokumendis diakoonia mõistele täpset definitsiooni. Sellegipoolest on aluseks võetud mõned põhieeldused. Esiteks eeldatakse, et diakoonia on teoloogiline mõiste, mis seostub otseselt kiriku identiteedi ja ülesandega. Teiseks võetakse arvesse selle praktilist tähendust, kuna diakoonia tähendab kutset tegutseda, et leevendada inimliku kannatuse ja ebaõigluse probleeme ning hoolitseda loodu eest. See üsna vähepiiritletud diakooniakäsitlus on muu hulgas tingitud ka sellest, et mõistet ei ole võimalik täpselt defineerida isegi siis, kui pidada silmas selle kasutamist kreekakeelses Uues Testamendis. Sõna tänapäevane kasutus on suuresti välja kujunenud kõige selle põhjal, kuidas kristlased on läbi kiriku kogu ajaloo püüdnud täita Piibli ligimesearmastuse nõuet.

Ka oikumeenilises liikumises on diakoonia mõiste viimastel aastakümnetel tähtsust kogunud, kuna paljud tunnetavad, et see väljendab midagi olulist seoses kiriku tegevusega tänapäeva maailma probleemide leevendamisel. Selliselt mõistetud diakoonia on misjoni lahutamatu osa, kuna see püüab söakalt tegeleda inimliku kannatuse ja ebaõigluse algpõhjustega. Dokument „Diakoonia kontekstis“ on mõtisklus selle protsessi üle ning püüab panustada sellesse luterlikust vaatepunktist ning luterliku osaduse diakooniategevuse valguses.

Seda tehes järgitakse LML-i misjonidokumenti „Misjon kontekstis“,¹ mille holistlik misjonikäsitlus hõlmab nii kuulutust, teenimist (diakoonia) kui ka huvikaitset. Selles 2004. aastal avaldatud dokumendis ei kirjeldatud põhjalikult diakoonia praktikat ja tähendust, mistõttu leiti, et täiendavalt oleks vaja otseselt kõnealusele teemale keskenduvat publikatsiooni.

„Diakoonia kontekstis“ püüab seda vajadust rahuldada. See algab sotsiaalset konteksti käsitleva lühikese analüüsiga, milles osutatakse mõnedele diakoonia praegusaegsetele üldistele suundumustele ja probleemidele. Dokumendi teises osas esitatakse teoloogiline sissejuhatus diakoonia mõistesse. Kolmandas osas kirjeldatakse diakooniatöö erinevaid avaldumisvorme alates üksikisikute osalusest kuni põhjalikult korraldatud tegevusteni kohalikul ja rahvusvahelisel tasandil.

Läbivalt lähtutakse dokumendis „Misjon kontekstis“ esitatud holistlikust misjonikäsitusest. Selle käsituse kohaselt on diakoonia misjoni lahutamatu osa. Samas

¹ *Mission in Context: Transformation, Reconciliation, Empowerment. An LWF Contribution to the Understanding and Practice of Mission.* Genf: LWF, 2004 (ilmub eesti keeles ajakirjas Kirik & Teoloogia kevadel 2020 – toim.).

arutletakse jätkuvalt selle üle, milles diakoonia peaks täpsemalt seisnema. Osaliselt on see tingitud asjaolust, et kirikut ümbritsevad erinevad kultuurilised, usulised ja poliitilised kontekstid. Pole olemas ühte holistliku misjoni mudelit, mida saaks rakendada kõikides kontekstides, ning seetõttu asetuvad ka misjoni eri aspektid üksteise suhtes erinevasse vahekorda. Oma osa mängib ka see, et ühtede jaoks osutab sõna „misjon“ eelkõige kuulutustegevusele, samas kui teised mõistavad seda laiema ülesandena (sarnaselt misjonidokumendiga): see hõlmab nii kuulutust kui ka teenimist. Üks konkreetne murekoht paljude diakooniatöötajate jaoks tuleneb vajadusest kohandada oma tegevust vastavalt kontekstile ja töö iseloomule. Ent need raskused ei peaks siiski viima misjoni ja diakoonia teineteisest lahutamiseni, nagu mõnikord on tehtud, vaid pigem peaksid need innustama meid kõiki jätkuvalt arutlema, kuidas misjoni erinevad aspektid omavahel seostuvad ja üksteist toetavad.

2004. aasta misjonidokumendis esitati kolm mõistet, mille abil misjonit tänapäeval tõlgendada: uuenemine, lepitus ja võimestamine. Need mõisted on väga kasulikud ka diakoonia valdkonnas, kuna toovad selgelt esile diakooniatöö suunad. Neid ei tuleks mõista nii, et üks eelneb teisele ja teeb need võimalikuks, vaid pigem tuleks neid käsitada interaktiivsete paralleelprotsessidena, mis kõik lähtuvad Jumala armulikust hoolest loodu suhtes ja Jeesus Kristuse päästetööst. Samuti ei välista need kolm mõistet muid olulisi kontseptsioone, nagu tervendamine, juhatamine ja hoidmine, vaid on pigem nendega seotud.

Käesolev dokument on mõeldud eelkõige kirikujuhtidele ja erinevaid ülesandeid täitvatele diakooniatöötajatele. See peaks tugevdama nende tahet diakooniaga tegeleda ja andma igapäevatööks kasulikku teavet. Diakooniat käsitlevatel piirkondlikel konsultatsioonidel on selgunud, et diakooniaalane väljaõpe on kirikute jaoks suur probleem ning vaja on koolitusmaterjale. Loodetavasti on dokumendist „Diakoonia kontekstis“ abi ka teoloogilistele õppeasutustele, mis kaaluvad diakoonia õppekava avamist.

Käesoleva dokumendi koostamist on suunanud piirkondlikud ja rahvusvahelised konsultatsioonid, millest esimene toimus 2002. aastal Johannesburgis ja keskendus prohvetlikule diakooniale, ning viimane 2008. aastal Addis Abebas, kus võeti kokku senise ühise mõttetöö põhielemendid.² Tunnustame ja täname kõiki nendel üritustel osalenuid nende panuse ja mõtete eest. Dokumendis ei olnud võimalik anda ammendavat ülevaadet kirikute erinevate kogemuste rikkalikust mitmekesisusest. Esitatud on vaid mõned näited, mis annavad aimu diakooniatööle pühendumise eri vormidest. Loodetavasti kinnitab dokumendi vastuvõtmise protsess seda kogemuste mitmekesisust veelgi ja näitab meie ülemaailmse osaduse poliitsentrilisust. Samuti loodame, et see protsess tugevdab meie omavahelisi sidemeid ja aitab Jumala ülesande täitmise partneritena paremini võrgustikke moodustada.

Dokumendi „Diakoonia kontekstis“ koostamiseks moodustati kuuest eri piirkondi esindavast inimesest tuumikrühm: Gustavo Driau Argentinast, Eva Grollova Tšehhi Vabariigist, Rebecca Larson Ameerika Ühendriikidest, Dieter Lorenz Saksamaalt, Selma Shejvali Namiibiast ja Jongkers Tampubolon Indoneesiast. Viimased tänusõnad kuuluvad neile nende toetuse ja mõtete eest, mis andsid tugeva panuse protsessi lõpule viimiseks.

Genf, juuli 2009

Kjell Nordstokke, LMLi misjoni- ja arenguosakonna juhataja

² Addis Abeba konsultatsiooni aruanne on avaldatud väljaandes *Serving the Whole Person. The Practice and Understanding of Diaconia Within the Lutheran Communion*. Documentation 54/2009. Genf: LWF. See sisaldab ka piirkondlikke aruandeid ning piirkondlike õpitubade järelusi ja soovitusi.

I osa

Diakoonia kontekst

1. Miks on vaja konteksti lugeda?

Kõik inimesed elavad ja tegutsevad kindlas ajaloolises kontekstis. Piibel kuulutab, et Jumal tegutseb maailmas konkreetsetes ajaloolistes kontekstides ja väga sageli just seal, kus inimesed kannatavad. Vana Testamendi Egiptusest väljarändamise loos seotakse Jumala sekkumine otseselt rahva rõhumisega: „Ma olen küllalt näinud oma rahva viletsust, kes on Egiptuses, ja ma olen kuulnud nende kisendamist sundijate pärast; seetõttu ma tean nende valu“ (2Ms 3:7). Sarnaselt sai Jumal Jeesus Kristuses lihaks konkreetses ühiskondlikus, majanduslikus, poliitilises, usulises ja kultuurilises kontekstis, mis andis tema tegevusele vormi.

Ka tänapäeva maailmas kiriku ülesande lahutamatu osana mõistetud diakooniat mõjutavad asjaolud ja probleemid tekivad konkreetses kontekstis. Diakoonia saab olla asjakohane vaid siis, kui see „jälgib palves aja märke ja loeb õigesti konteksti“.³

Selline konteksti lugemine on keeruline ettevõtmine, sest kontekst on alati paljutahuline ja eeldab interdistsiplinaarset käsitlust. Näiteks HIV ja AIDS-i pandeemia ei ole ainuüksi meditsiini küsimus, vaid selle täielikuks mõistmiseks tuleb tähelepanu pöörata ka ühiskondlikele, majanduslikele, kultuurilistele ja usulistele tahkudele. Kannatused puudutavad elu kõiki aspekte ning sama kehtib ka hoolitsuse ja uuenemise kohta.

Konteksti analüüsimine on ülimalt oluline tegevus, mis võimaldab esitada küsimusi ja tuua välja eeldusi. Sealjuures tuleb eriti tähele panna neid inimrühmi, mida kiputakse nii kirikus kui ka ühiskonnas sageli ignoreerima. Väga oluline on kuulda tõrjutud inimeste lugusid ning nende arusaama sellest, miks asjad on just nii, millele nad loodavad ja millest võimalik muutus peaks algama. Selles konteksti tundmaõppimise, analüüsimise ja liigitamise protsessis on eriti tähtis jätta ruumi naiste ja noorte seisukohtadele.

Diakoonia saab oma ülesannet täita ja aktiivselt parema tuleviku kujundamisele kaasa aidata vaid siis, kui see käivitab uuenemisprotsessid, milles austatakse iga inimese erilisi andeid, inimväärikust ja igapäevakogemusi. Kõik inimesed peaksid saama rääkida oma loo nii, et teised seda ka kuulevad ja väärtustavad. Ainult sel moel saab alata uuenemisprotsess, milles on igapähele võimalus aktiivselt panustada parema tuleviku loomisesse.

Kuna diakoonia on usust lähtuv tegevus, saavad seal kokku konteksti lugemine ja Pühakirja lugemine. Piibli lood kannatustest ja rõhumisest aitavad heita õpetlikku valgust tänapäeva sarnastele lugudele. Ent lisaks meenutab Piibli tunnistus meile Jumala tingimusteta armastust ja hoolt kannatavate ja tõrjutud inimeste suhtes ning Jumala lootustandvat töotust tulevikuks.

Diakoonia jaoks ei ole konteksti lugemine kunagi eesmärk iseeneses. Selle ülesanne on võimaldada diakooniategevust ja tagada, et selles tegevuses arvestatakse abivajajate endi huvidega. See aitab määrata ühistegevuse prioriteete ja eesmärke ning valida diakoonia

³ *Mission in Context*, lk 10.

väärtushinnangutel põhinevaid tõhusaid töömeetodeid. See võimaldab töötajatel endale teadvustada, millised on kasutatavad ressursid, võimalused ja piirangud ning kellega oleks võimalik koostööd teha.

2. Kohalik kontekst ja üldised suundumused

Tänapäeval ei saa kohalikku konteksti enam kujundada lahus ülejäänud maailmast. Kõiki kohalikke olukordi mõjutavad üldisemad majanduslikud, usulised, ühiskondlikud, kultuurilised ja poliitilised suundumused. Lisaks tuleb kogu maailmas arvestada üleilmastumise mõjuga loodusele, majandusele, ühiskonnale, kultuurile ja isegi religioonile.

LML-i dokumendis „Misjon kontekstis“ nimetatakse ülemaailmset ja kohalikku konteksti mõjutavate muutuste loetelus esimesena *üleilmastumise kompleksset mõju*, osutades sellele, et tegemist on paljutahulise nähtusega. Käesolevas dokumendis ei ole võimalik esitada täielikku analüüsi üleilmastumise eri aspektide, probleemide ja sellega kaasnevate võimaluste kohta.

Ühelt poolt on üleilmastumine soodsalt mõjutanud mitmeid eluvaldkondi, näiteks sidetehnoloogia arengut ja teaduslike teadmiste levikut. See on suurendanud teadlikkust maailma eri paigus esinevatest sotsiaalsetest probleemidest ja kannatustest ning parandanud kriisidele reageerimise võimekust. On võimalik välja tuua saavutusi, mis on lihtsustanud miljonite inimeste elu. Näiteks on enamatel lastel võimalik omandada haridust ja puhta vee kättesaadavus on inimestel parem kui kunagi varem. Selliste raskete haiguste nagu tuberkuloos ja malaaria vastu võitlemisel on saavutatud lootustandvaid tulemusi. Paljud saavutused on saanud võimalikuks tänu 2001. aastal käivitatud ÜRO aastatuhande arengueesmärkide programmile ja muudele sarnastele rahvusvahelistele jõupingutustele.

Teisalt on üleilmastumisel ka ebasoodsaid mõjusid, millest mõned on üsna rängad. See puudutab eriti majanduslikku üleilmastumist, mida kujundab rahvusvaheliste rahandusasutuste ja ettevõtete tegevus. „Majanduslik üleilmastumine on kantud eeldusest, et kui anda turu nn nähtamatule käele suhteliselt vaba voli, on tulemuseks parim võimalik hüve, sest iga isik tegutseb oma majandusliku heaolu nimel. Inimesi nähakse eeskätt indiviididena, kellel on täitmatud soovid ja ihad, mis sunnivad neid üksteisega konkureerides iseenda omandit kasvatama, selle asemel et teistega ühismeelselt elada. Kõige mõjukamad ja olulisemad eesmärgid on piiramatult majanduskasv, tööviljakus, omand ja kontroll, millega kaasneb valmisolek kasutada kasumi suurendamiseks peaaegu ükskõik milliseid vahendeid.“⁴

Majandusliku üleilmastumise mõju avaldub mitmel moel. Selle üks halvemaid tagajärgi on kasvav lõhe maailma kõige rikkamate ja kõige vaesemate vahel. Lisaks ei allu majandusliku üleilmastumise juhtivad jõud, näiteks hargmaised ettevõtted, poliitilisele kontrollile ega demokraatlikule otsustusprotsessile. Samal ajal suudavad nad mõjutada tervete rahvaste tulevikku, eriti kui nad tegutsevad koos suurte riikidega, mille poliitilised ja majanduslikud eesmärgid on omavahel tihedalt seotud, nii et need meenutavad endisaegseid impeeriume.

Üleilmastumise ebasoodsate mõjude hulka kuuluvad ka tarbimiskultus, saastamine ning oht ökosüsteemile. Viimasel ajal on tähelepanu keskendunud veel kahele muret ja hirmu tekitavale nähtusele: haprad rahandussüsteemid ja ränkade tagajärgedega kliimamuutused,

⁴ Karen L. Bloomquist (toim), *Communion, Responsibility, Accountability. Responding as a Lutheran Communion to Neoliberal Globalization. Documentation 50/2004*, Genf: LWF, lk 25–26.

mis mõjutavad enim jällegi maailma kõige vaesemaid ja haavatavamaid riike. Selle tagajärjel on vaesus muutunud üheks kõige põletavamaks probleemiks. ÜRO andmete kohaselt peab vähemalt 80% kasvava sissetulekulõhega riikides elavatest inimestest päevas toime tulema vähem kui 10 USA dollariga. UNICEF-i raportite põhjal sureb iga päev vaesuse tõttu kuni 30 000 last.

Paljudes ühiskondades võib näha, et vaesumine ähvardab rohkem naisi, eriti üksikemaga perekondi ja vanemaid naisi. Lisaks on naistel sageli vähem majanduslikke ja poliitilisi võimalusi enda ja oma pere heaolu parandamiseks. Vaesuslõksus olevad naised jäävad sageli mitmesuguse diskrimineerimise küüsi, mis omakorda vähendab nende võimalust oma õigusi kaitsta.

Vaesusest tingitud ebainimlikke tingimusi kirjeldati 2006. aasta septembris Aafrikas toimunud vaesuse ja kiriku misjoni teemalisel LML-i konsultatsioonil, mille järeldustes öeldakse: „Sellistel aegadel tuleb hukka mõista vaesust põlistavad patused jõud. Sellised jõud kasutavad jätkuvalt ära meie maad ja võtavad miljonitelt inimestelt neile Jumalast antud õiguse igapäevasele leivale ja rahuldavale äraelamisele. Nende jõudude hulka kuuluvad ebaõiglased majandussüsteemid, ägenevad konfliktid ja vägivald ning inimeste sunnitud põgenemine oma esivanemate maalt. Vaesus soodustab HIV ja AIDS-i levikut. Inimesed on sunnitud elama ilma peavarjuta ja otsima oma igapäevast leiba prügikastidest. Nende meeste, naiste ja laste silmad on kuivaks nutetud ning neilt on röövitud võimalus kasutada oma õigusi, andeid ja potentsiaali. Ärevaks tegevult kasvab nende noorte inimeste arv, kellel pole tööd ega lootust. Peaaegu igal pool, kus esineb vaesust, langeb masendavalt suur koorem naistele, kes on sunnitud lakkamatult rügama. Sellised rusuvad tingimused on talumatud ja patused.“⁵

Kirjeldatud olukorra üks oluline tagajärg on ränne. Pagulaste ja põgenike arv on enneolematult suur. Aastal 2007 registreeriti enam kui 70 riigis kokku ligi 32 miljonit pagulast. Neist peaaegu 14 miljonit olid riigisiseseid põgenikud. Lisaks on miljonid inimesed koduriigist lahkunud endale ja oma perele paremat tulevikku otsides, et pääseda vaesusest ja pidevas ohuolukorras elamisest. Kui neist saavad võõrtöötajad, on nende õigused ja juurdepääsuvõimalused sageli väiksemad kui pikaajalistel elanikel. Neid ähvardab suurem väärkohtlemise oht ning sageli peavad nad taluma diskrimineerimist ja võõraviha.

Selliste inimlike kannatuste üks kõige valusamaid avaldumisvorme on inimkaubandus. See maailmas arvatavasti kõige kiiremini kasvav kuritegevuse liik sunnib sadu tuhandeid inimesi, kellest enamik on naised, tänapäevasesse orjusesse prostituutide või koduteenijatena.

„Sotsiaalne voolavus“ on mõiste, millega on hakatud nimetama paljudes ühiskondades tekkinud suundumust liikuda näiteks klassil, rahvuslikul koosseisul või kultuurilisel heterogeensusel põhineva kivistunud ühiskonnakorralduse juurest paljutahulisemate ühiseluvormide suunas. Selle nähtuse kaks olulist elementi on ränne ja linnastumine. Sotsiaalne voolavus võib lõhkuda rahvaste ja kultuuride vahel traditsiooniliselt esinenud tõkkeid. Samas võib see ka nõrgestada kollektiivset identiteeti ja vastutustunnet ning suurendada sellist individualismi, mis jätab iga inimese oma eluraskustega üksinda.

Kõnealuse „voolavuse“ üks tagajärg on ka eetika muutumine suhteliseks nii, et otsused näiteks sellistes küsimustes nagu abort, eutanaasia ja geenide muundamine jäävad iga inimese enda teha. Tänapäeva tehnoloogia ja teadus on muutnud küsimuse inimese elust ja surmast palju keerulisemaks, kui see oli veel eelmise põlvkonna jaoks. Kas selliseid

⁵ „So the poor have hope, and injustice shuts its mouth.“ *Poverty and the Mission of the Church in Africa*. LWF Studies 01/2007. Genf: LWF, lk 16.

probleeme saab lahendada igäüks iseseisvalt? Või kas pigem peaksid lahendused lähtuma mingist väärtussüsteemist, mis ei arvesta üksnes konkreetse hetkeolukorra vajadustega?

Mõistega „sotsiaalne sidusus“ väljendatakse arusaama, et kogukond tervikuna on midagi enam kui vaid selle liikmete summa, ning seda peetakse ühiskonna kujunemise vältimatuks eeltingimuseks. Kuidas selline sotsiaalne sidusus tekib? See näib sisaldavat mitmeid eri elemente: poliitilised seisukohad, eetilised väärtushinnangud, põhiveendumused ning arusaam sellest, mis on hea ja mille eest tasub võidelda. Kõik need elemendid on seotud usuga ning usklikel võib olla sotsiaalse sidususe loomisel oluline roll. See on koht, kus võib kasulikuks osutada postmodernismi avatus religioossele ja kultuurilisele mitmekesisusele. Kui räägitakse „religiooni tagasitulekust“, siis osaliselt võib see tähendada just seda, kuid samas tuleb arvesse võtta ka selle tagasituleku hirmutavat aspekti, mis soodustab tagurlikku ja vägivaldset fundamentalismi. Diakoonia jaoks võib see areng tähendada uusi võimalusi, kuidas ühendada usku ja tegusid ning suurendada inimelu argipäevas lootust, armastust ja õiglust.

Kõik mainitud teemad sunnivad kirikuid kujundama oma diakooniat nii, et see oleks julge tegevus kannatavate ja tõrjutud inimeste heaks ning pühenduks õigluse ja rahu edendamisele ning loodu kaitsmisele. Sellest lähtudes tuleb valida diakooniatöö eelistatud valdkonnad ja põhjendada, miks teatud tegevustele pööratakse rohkem tähelepanu kui teistele. Sellest tulenevad ka metodoloogilised järeldused selle kohta, kuidas diakooniatööd tehakse. Kõiges selles tuleb arvesse võtta diakoonia praktika ja teooria vältimatut seost ümbritseva keskkonna ühiskondlike, poliitilise, usuliste, majanduslike ja kultuuriliste aspektidega.

Teadlikkus maailma üldisest olukorrast ei pea tähendama kohaliku tasandi väiksemat tähtsustamist. Ülemaailmseid suundumusi saab tõeliselt mõista üksnes kohalikest vaatepunktist – vaadeldes ja hinnates nende mõju tavaliste inimeste igapäevaelule. Üldine vaade aitab mõista kohalikku, kuid toimib ka vastupidine protsess. Seda analüütilist ja praktilist vastastikust seost globaalse ja kohaliku tasandi vahel on hakatud nimetama sõnaga „glokaalne“. Ent kohaliku konteksti lugemisel ei saa piirduda vaid üldpildiga. Vaja on süveneda kohalike tingimuste ja probleemide kõikidesse detailidesse. Üksnes nii saab mõista suuremat pilti, mis võimaldab diakooniatöötajatel kriitiliselt otsustada, kas nad ikka tegelevad kindlaks tehtud tegelike probleemidega või on vaja midagi muuta, eesmärgi ja strateegiaid ümber sõnastada ning uusi sidemeid sõlmida.

Samal põhjusel ei tohiks alahinnata kohaliku konteksti võimet üldistele suundumustele vastu seista ja neile koguni alternatiive pakkuda. Ühe paljulubava näitena võib nimetada õiglase kaubanduse algatusi, milles kohalikud kasvatajad viiakse kokku mõnes muus maailma paigas asuvate kohalike tarbijatega. Ajaloost võib leida uskumatuid lugusid selle kohta, kuidas ääremaaks peetud kohtadest on alguse saanud ootamatuid uuendusi ja muutusi. Naatanaeli küüniline märkus Jh 1:46: „Mis võib küll Naatsaretist head tulla?“ osutus ekslikuks ning sellele võiks mõelda alati, kui inimesed kipuvad kohalikku tegelikkust ja selle uuenduspotentsiaali alahindama.

3. Diakooniatöö muutuvad kontekstid

Diakooniatöö sisu muutub iga põlvkonnaga vastavalt ümbritsevate tingimuste muutumisele. Osaliselt on see tingitud sarnastest asjaoludest, millele on eespool juba osutatud, aga osaliselt ka ideoloogilistest tingimustest ja tõlgendusest, mis ühiskonnas tehtavale diakooniatööle antakse.

Enamikus piirkondades avaldavad üleilmsed suundumused diakooniale olulist mõju. Nad põhjustavad uusi probleeme ja muudavad diakooniatöö tingimusi. Mõnda sellist suundumust on eespool nimetatud.

Ent diakooniat mõjutavad ka kohalikud või piirkondlikud asjaolud. Paljudes nn lõunariikides (ingl *global South*) tunnetab kirik üldist vaesuse kasvu omal nahal. Diakooniaasutuste, näiteks haiglate ülalpidamine on muutunud enamikus kohtades raskemaks. Põhjariikide partneritelt saadav rahaline toetus kahaneb. Nii võivad mõned kirikud otsustada, et nad ei suuda enam seda tööd jätkata, ning anda haiglad üle riigile või erasektorile. Võib väita, et need asutused pärinevad veel ajast, kui välismisjonärid töid endaga kaasa piisavalt majanduslikke vahendeid, ning et tänapäeva diakooniatöö peaks olema mobiilsem, kogukondlikum ja mitte nii sõltuv kulukatest struktuuridest. Teisalt on valus vaadata, et kirikud peavad oma tervisetööst loobuma, eriti kui samal ajal jätkuvad veel sellised hiiglaslikud probleemid nagu AIDS-i pandeemia.

Vaesus avaldub kohalikul tasandil alati teatud iseloomulikul moel ja sellel on konkreetsed algpõhjused. Halb valitsemine, korrupsioon, rahvuskonfliktid ja kodusõjad on vaid mõned tegurid, mis lisavad juba vaesuses elavatele inimestele üha uusi kannatusi. Need samad tegurid innustavad ka kirikuid jätkuvalt diakooniaga tegelema ning otsima uusi võimalusi, kuidas vaeste ja tõrjutute eest hoolitseda, nendega koos töötada, nende väarikustunnet suurendada ja nende õigusi kaitsta.

Ida-Euroopa on üks piirkond, kus viimastel aastakümnetel on toimunud järsud muutused. Vanasti tegelesid kirikud seal mitut laadi diakooniatööga ja pidasid ülal tervet hulka asutusi. Kommunistide võimuletuleku järel lakkas kogu see töö ja paljud hooned sundvõõrandati. Pärast kommunismi kokkuvarisemist tundsid kirikud vajadust oma diakooniategevus taastada. Eriti alguses said nad ka lääne partneritelt tugevat toetust, mis võimaldas neil diakooniategevus käivitada. Kuid peagi sai selgeks, et välisele vahenditele ei saa lootma jääda ning ka kirikute kommunismieelset positsiooni ühiskonnas ei õnnestu taastada. Tekkis selge vajadus kujundada diakoonia ümber vastavalt uutele probleemidele ja poliitilistele oludele.

Ka Lääne-Euroopas on viimastel aastakümnetel aset leidnud olulised muutused. Seoses heoluriigi väljakujunemisega 1950. ja 1960. aastatel muutusid diakooniaasutused selle süsteemi osaks. Selle täpne korraldus oli eri riikides erinev. Ent üldiselt järgiti igal pool põhimõtet, et tervise- ja sotsiaalteenuste pakkumine peab põhinema solidaarsusel ja õiglusel, mitte heategevusel. Lisaks võeti eelduseks, et neid teenuseid peavad osutama väljaõppinud kutsetöötajad, kes järgivad seda tehes riiklikke standardeid.

Uusaegse hoolekandetöö kandvaks jõuks ei olnud enam usk ja usulised väärtused, vaid pigem poliitilised ideed ja sotsiaalsed vajadused. See on diakooniategevust tugevalt mõjutanud, eriti kui seda rahastatakse riigisektori vahenditest või kui see on muul moel riiklike tervise- ja sotsiaalprogrammide osa. Võib väita, et sellises olukorras on ühiskonna sekulariseerumisega kaasnenud ka teatav diakooniaasutuste ja diakooniatöö sekulariseerumine.

Kuigi see teema on endiselt aktuaalne, on selle kõrvale viimastel aastakümnetel lisandunud veel üks probleem. Mõnes lääneriigis on hoolekandesüsteemid surve alla sattunud. Kriitikute väitel ei ole need tõhusad ja on liiga kallid. Abinõudena pakutakse välja erastamist ja muid turupõhiseid lahendusi. Kuhu asetuvad selles debatis diakooniaasutused? Mittetulundusorganisatsioonidena ei kuulu nad avaliku ega (kasumi teenimisele orienteeritud) erasektori alla ning tihtipeale ei ole nad nõus järele andma kulutõhususe suurendamise survele, eriti kui seda tuleks teha põhiväärtuste või hoolduse kvaliteedi arvel.

Mida ütleb diakoonia eriomane ideoloogia taoliste probleemide kohta? Kas diakooniatöös esineb mingi ainukordne lisaväärtus ja eriline pädevus? Kas on oht, et diakooniatöö võib kaotada poliitilise ja rahalise surve all oma identiteedi?

Diakoonia ja valitsusasutuste suhted näitavad sageli, millised on sellel maal üldised kiriku ja riigi suhted. Mõnel pool toimub tihe koostöö ja on kokku lepitud, et diakooniatööd tehakse valitsuse nimel ja rahastatakse riiklikest vahenditest. Teisal takistab selliste suhete loomist vastastikune kahtlustav hoiak. Küsimus on selles, kas valitsusasutuste ja diakoonia koostöö saab toimida vaid riigi ja kiriku traditsioonilise liidu tingimustes või on võimalik luua ka teistsuguseid suhete vorme, näiteks kodanikuühiskonna raames.

4. Lootusetuse ja lootuse keerised

Siin kirjeldatud pilti üleilmastunud maailmast võidakse tajuda lootusetuse keerisena. Üksikisiku tasandil kogetavad raskused ja kannatused on seotud sarnaste muutustega muudel tasanditel, näiteks sotsiaalvaldkonnas, poliitikas ja ideoloogias. Selles protsessis leiab väga kergesti kinnitust ja võib isegi suurenedä jõuetuse ja hirmu tunne.

Poliitilisel tasandil on mõnes riigis vähendatud esmaste toidukaupade toetusi ning tihtipeale on seda tehtud rahvusvaheliste finantsasutuste survele. Teistes riikides jällegi tõmmatakse koomale või likvideeritakse riiklike hoolekandesüsteeme. Mõlemal juhul kannatavad selle tagajärjel kõige vaesemad inimesed. Ideoloogilisel tasandil põhjendatakse seda turukeskse uusliberalismiga või siis väidetakse, et riiklikud sotsiaalteenused on liiga kulukad ja nõrgestavad lõppkokkuvõttes riigi majandust.

Paljudes riikides on avaliku sektori asutuste rahastuse vähenemisega samal ajal kasvanud erasektori rikkus. Tõenäoliselt on see postmodernistliku kultuuri individualismi üks väljendusi.

Individualism on ainult endale paremaid võimalusi otsiva autonoomse inimese elustiil, kus oma tuleviku eest vastutab igaüks ise. Paraku ei ole kõik inimesed suutelised sellistel tingimustel endale head elu looma. Põhjuseks võivad olla isiklikud, majanduslikud või kultuurilised asjaolud või ka nende kombinatsioonid, aga tagajärjeks on alati see, et inimestel ei teki võimalust saada osa sellest, mida peetakse ühiseks hüveks ja üldisteks õigusteks. Pigem satuvad nad selliste hüvede ja õiguste kasutamisel tõrjutud seisundisse. Nii tekibki lootusetuse keeris, kus eri tasandite ebasoodsad asjaolud koonduvad kõik ühte ahelasse ja lisaks avaldub tsentrifuugiefekt, mis tõrjub kord juba lootusetusesüsteemi sattunud inimese aina kaugemale äärealadele.

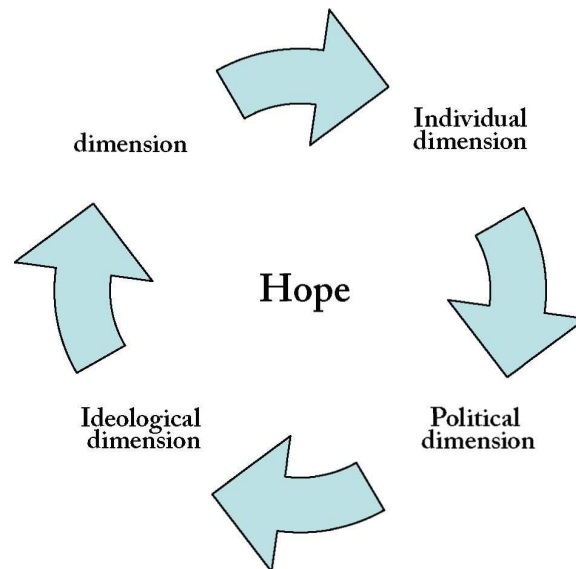
Seega tuleb tõrjutust käsitada mitmemõõtmelise nähtusena. Selle isiklik mõõde väljendub enesehinnangu languses. Inimesi häbimärgistatakse ja sunnitakse vaikima. Sotsiaalne mõõde seisneb tõrjumise mehhanismide kinnistamises ja nende ideoloogilises õigustamises.

Mõistagi on selline tegelikkuse kirjeldus äärmiselt ühekülgne ja õnneks sisaldab enamiku inimeste elu peale lootusetuse keerise ka väga palju muid aspekte. Inimesed kogevad armastust ja headust ning loovad suhteid, mis annavad neile lootust tulevikuks. Lisaks on kogemused näidanud, et sellest keerisest on võimalik välja murda. Alustada võib ükskõik millisel tasandil: isiklikult, sotsiaalselt, poliitiliselt või ideoloogiliselt. Näiteks apartheidivastane võitlus oli üks selline liikumine, milles erinevad osapooled leidsid erinevaid kohti, kust senise olukorra muutmist alustada.

Inimesena elab igaüks meist ühtaegu nii indiviidina kui ka kogukonna liikmena: oleme pereliikmed, naabrid, töökaaslased, sõbrad, riigikodanikud. Aafrikast pärit tuntud mõiste *ubuntu* väljendab just sellist inimesekäsitust, milles identiteet põhineb seotusel teistega. Peapiiskop Desmond Tutu on seda kirjeldanud kui inimese eneseusku, mis sünnib teadmisesest, et ta kuulub suuremasse tervikusse. Seega alavääristab ükskõik kelle alandamine, pisendamine, piinamine või rõhumine ühtlasi ka kõiki teisi.

Sellist identiteeti võib kujutada suhete keerisena, mis pidevalt laieneb ja haarab järjest uusi inimesi. Nelson Mandela kirjeldas kunagi *ubuntu* tähendust nii: „Kui läbi küla tuli reisija ning peatus seal, siis tal ei olnud vaja küsida toitu või vett. Kui reisija peatus, siis inimesed tulid ise tema juurde, andsid süüa ja peavarju. See on kõigest *ubuntu* üks aspekt, kuid sellel on veel palju tahke. *Ubuntu* ei tähenda, et inimesed ei peaks iseenda eest hoolitsema. Järelkult on põhiküsimus selles, kas sa seda tehes aitad ka ennast ümbritseval kogukonnal paremaks saada?”⁶

Loomulikult on selliseid mõisteid nagu *ubuntu* väga lihtne romantiseerida: kirjeldada seda kui ideaalset traditsiooni, jättes samal ajal tähelepanuta LAV-i ühiskonna karmi tegelikkuse ja killustatuse. Üks selle mõiste tugevusi on terviklik arusaam sellest, kuidas üksteise eest hoolitseda. See on ühtaegu osutus ja töotus, mis rõhutab, kui tähtis on olla seotud teiste inimestega moel, mis annab kõigile lootust. Võib-olla aitab seda näitlikustada ka see lootuse keerise joonis.



Joonis 1. Lootuse keeris

Selle lähtekohaks on arusaam, et inimväärikus võib avalduda ja kinnitust saada läbi erinevate mõõtmete ja nendevaheliste seoste. Nii tekib osadus ja nii kogetakse osadusega kaasnevaid väärtusi.

Poliitiline mõõde on seotud asjaoluga, et poliitikas toimuv sõltub kodanikest, kes väljendavad selle kaudu oma lootusi ja ettekujutust tulevikust. Heaks näiteks on kodanikuühiskonna aluseks olevad ühiskondlikud liikumised ja nende võime tugevdada demokraatiat ja osaluspõhiseid poliitilisi protsesse rohujuuresandil.

⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Ubuntu> (philosophy).

See on seotud *ideoloogilise mõõtmega*, kus määratakse kindlaks see, mida peetakse tõeseks, heaks ja õigeks, ning kus inimesed esitavad oma maailmavaatel ja väärtushinnangutel põhinevaid plaane solidaarsuse, õigluse, rahu ja loodu eest hoolitsemise edendamiseks.

Sotsiaalses mõõtmes saab selgeks, kas igal inimesel on tema identiteedile ja aktiivsusele vastav võimalus ühiskonnaelus osaleda. Kui sellist võimalust ei ole, muutub ideoloogia totalitaarseks: lubatud on ainult üks tõde või väljendatakse ainult ühte lootusekäsitust. Sotsiaalses ruumis on võimalik luua kaasavaid ja võimestavaid mehhanisme osalemise toetuseks ning tõdeda, et inimeste erinevustes peitub suur potentsiaal, mitte probleem.

Tegeliku elu mõõtmed on mõistagi märksa keerukamad, kui sellel joonisel on võimalik kujutada. Lisaks sisaldab iga mõõde sisemisi vastuolusid, mille tõttu tegevus kõigile parema elu loomiseks ei ole sedavõrd tõhus, kui võiks loota.

Sellegipoolest on reisijad alati vajanud teekaarte. Ka lootus vajab teekaarte. Tegelik küsimus seisneb selles, kas lootus – iga inimese sügav igatsus millega parema saabumise järele – tuleneb esmaselt sellest, et me oleme Jumala loodud olendid. Lootus ei ole üksnes olemise lahutamatu mõõde. Me kõik oleme näinud ja lugenud, kuidas lootused võivad täituda: pereliige terveneb raskest haigusest, kogukond lahendab ühiselt tegutsedes oma probleemi, rõhutatud saavutavad vabaduse. Sellistes olukordades tekib lootuse keeris, mille energia kandub edasi ka poliitilisse, ideoloogilisse ja sotsiaalsesse mõõtmesse.

Diakoonia ülesanded tulenevad lootusetuse keerisest ja diakoonitegevuse eesmärk on tugevdada lootuse keerist. Diakoonia haarab initsiatiivi ja käib inimestega igal sammul kaasas, aidates teoks teha uuenemise, lepituse ja võimestamise eesmärke.

5. Igas kontekstis esinevad eksistentsiaalsed proovikivid

Oluline on meeles pidada, et mõned inimelu sügavamad mõõtmed on kontekstist sõltumata alati ühesugused. Need on seotud eksistentsiaalsete proovikividega, millega diakoonia peab alati tegelema ning mis tulenevad tõsiasiast, et haigused, valu ja kannatused ei lähe kellestki mööda ning surelike olenditena ei pääse keegi meist surmast. Selle vaatenurga alt saab selgeks, et diakoonia on kõigis inimlikes olukordades vajalik ülesanne ja võimalus.

Lisaks kogeme kõik meis endis peituvat ja meid ümbritsevat kurjuse jõudu, mis kahjustab suhteid ja ei lase meil tunnetada oma vastutust. Mõnikord läheb meie käitumine vastuollu meie endi sügavamate veendumustega ja me ei suuda teha seda, mida meilt oodatakse. Headel kavatsustel võivad olla ka vastupidised tagajärjed. Teoloogilisest aspektist on see seotud pärispatu mõistega, mille kohaselt ühelgi inimesel pole olemuslikult võimalik hoiduda pattu tegemast. Seetõttu oleme kõik ühtaegu nii kurjuse ohvrid kui ka kaasvastutajad maailmas esineva kurjuse eest.

Aastal 2003 käivitas Etioopia Evangeelne Kirik Mekane Yesus projekti AIDS-i tõttu orvuks jäänud laste abistamiseks. Enamik neist oli elanud juba aastaid üksinda, ilma hoolitsuse ja tulevikulootuseta. Koostöös kohalike kogukonnajuhtidega tegi kirik kindlaks 150 last, kes kõige rohkem selle projekti abi vajasisid. Lisaks toidu ja peavarju pakkumisele oli projekti eesmärk anda lastele uus perekond. Kõikidel juhtudel leiti lastele kodud peredes, mis elasid nendega samas kandis. Peredele anti rahalist toetust toidu, voodite, voodiriiete ja vajalike

koolitarvete eest tasumiseks. Kiriku töötajate regulaarsete külastustega tagati, et lastele võimaldatakse arstiabi ja haridust. Kolm aastat hiljem küsiti lastelt, milline oli kõige suurem muutus, mida see projekt nende elus kaasa tõi. Kõigi vastus oli ühesugune: meil on nüüd koht, kus magada, me saame iga päev süüa ja koolis käia ning meil on uued vanemad, õed ja vennad, kellega koos elada. Parim muutus on see, et kui me enne olime kodutud ja üksi jäetud, siis nüüd me kuulume kuskile ja see annab meile lootust tulevikuks.

Aga see ei ole veel kogu tõde. Kristuses oleme patu kütkest vabanenud „uus loodu“ (1Kr 5:17). Seetõttu seisab diakoonia kurjusele vastu kõigil tasanditel, k.a sotsiaalsel ja poliitilisel. Kurjust tuleb märgata ja hukka mõista. Diakoonia kuulutab julgelt teistsuguseid inimeseks olemise võimalusi, lähtudes usu, armastuse ja lootuse perspektiivist.

Loomulikult mõjutab kontekst seda, millisel konkreetsel kujul inimene oma eksistentsiaalseid proovikive kohtab. Lootusetuse keerises viibides võib juhtuda, et valule lisandub valu. See kehtib nii jõukas ühiskonnas kui ka seal, kus valitseb äärmine vaesus. Analoogselt saab kannatusi leevendada seal, kus lootuse keeris tekitab ruumi hoolimiseks, solidaarsuseks, õigluse eest võitlemiseks ja kristlikuks armastuseks, mis „ei hääbu kunagi“ ning „lepib kõigega, usub kõike, loodab kõike, talub kõike“ (1Kr 13:7–8).

Küsimused järelemõtlemiseks

1. Millised on kõige põletavamad ühiskondlikud probleemid, millele teie kirik peaks oma diakooniatöös keskenduma? Kas need on olemuselt pigem kohalikud, piirkondlikud või ülemaailmsed?
2. Kuidas toimub teie kirikus diakooniatöö? Kuidas see suhtestub eelmises küsimuses osutatud probleemidega?
3. Kas „lootuse keeris“ (lk 13) on teie kontekstis kõnekas metafoor? Kuidas teie selle abil ennast ümbritsevat eluolukorda tõlgendaksite?

II osa

Diakoonia identiteet

1. Meie usk Kolmainu Jumalasse

Kristlased tunnistavad usku Kolmainu Jumalasse. Sellel usul põhineb kiriku identiteet ja seeläbi ka diakoonia identiteet.

Usk Loojasse Jumalasse tunnistab, et „Issanda päralt on ilmamaa ja selle täius, maailm ja kõik, kes seal elavad“ (Ps 24:1). Usk Loojasse eeldab ka imetlust ja kiitust, millega tunnustatakse kogu loodu väärikust ja sügavat väärtust. See on kooskõlas Looja enda järeldusega iga loomispäeva lõpus: „Jumal vaatas kõike, mis ta oli teinud, ja vaata, see oli väga hea“ (1 Ms 1).

Psalmis 19 räägitakse koguni kosmilisest rõõmupeost Looja Jumala auks. „Taevad jutustavad Jumala au ja ta kätetööd kuulutab taevalaotus. Päev valab päevale kõnet ja öö teatab teadmist ööle. Ei ole kõnet ega sõnu, kuulmata on nende hää. Kogu maa üle väljub nende kõla, maailma äärteni nende lood.“ (UTP 1989 – *toim.*) Sarnaselt ülistab Loojat 8. psalmi autor: „ISSAND, meie Issand, kui ülev on su nimi kogu maailmas!“ Seejärel osutab ta inimese ootamatule rollile ja väärikusele: „Sina, kes oled pannud oma hiilguse taevaste üle, mis on küll inimene, et sa mõtled temale, ja inimesepoeg, et sa hoolid temast? Sa jätsid tal pisut Jumalast puudu ja pärgasid teda au ja toredusega“ (UTP 1989 – *toim.*).

Selline usk on vastuolus mõtteviisiga, et loodu pole midagi muud kui mateeria, mida inimestel on vabadus lausa raiskamiseni tarbida. Mateeria ei ole lihtsalt väärtusetu objekt, vaid Jumala hea tahte väljendus, mida on puudutanud Jumala lõputu armastus. Jumala head loodut ei saa taandada inimeste tarbeesemeks, vaid see väärrib eraldi austust ja hoolt. Kõik olendid kuuluvad vastastikuste seoste ja sõltuvuste ökosüsteemi. See üldine vaateviis muutub eriti aktuaalseks ränga ökoloogilise kriisi ajal.

Inimeste väärikuse sügavaim alge peitub selles, et nad on loodud Jumala näo järgi. Ent see ei õigusta mis tahes antropotsentrismi, mille järgi kõigi muude loodute ülesanne on inimest teenida. Vastupidi: Jumal on teinud inimesele eriliseks ülesandeks Jumala loodu eest valitsejana hoolt kanda.

Sedasama kutsumust kinnitab ka diakooniatöö, mille eesmärk on luua võimalusi Jumala ülesande täitmisele kaasa aitamiseks. Selline tegevus on tunnistus Jumala jätkuvast loovast kohalolust maailmas – iga päev ja igas olukorras. See on üks paljudest häälest Kolmainu Jumalale lauldavas kosmilises ülistuses. Luther väljendab taolist arusaama kehvast loomistööst oma „Väikeses katekismuses“:

Mina usun, et Jumal on mind koos muu looduga loonud, andnud mulle ihu ja hinge, silmad, kõrvad ja kõik ihuliikmed, mõistuse ja kõik meeled ning hoiab neid siiaani, lisaks sellele riietuse ja jalavarjud, söögi ja joogi, maja ja valdused, naise ja lapsed, põllud ja kariloomad ja kogu vara; hoolitseb iga päev külluslikult selle ihu ja elu vajaduste ning peatoiduse eest, varjab kõigi

ohtude eest ning hoiab ja kaitseb kõige kurja eest, ja seda kõike pelgalt isalikust jumalikust heldusest ja halastusest, sõltumata minu mis tahes teenetest ja väärilisusest. Kõige selle eest võlgnen ma tänu ja kiitust talle, selle eest teenin ma teda ja olen talle kuulekas; see on kindlasti tõsi.

Selline maailmavaade tekitab kristlastes motivatsiooni erinevat liiki diakooniatöök. Lisaks ajendab see kristlasi koostööle kõigi heatahtlike inimestega mõistmises, et iga inimene on loodud Jumala näo järgi ning on seetõttu saanud samasuguse ülesande aidata kaasa Jumala pideva armastuse ja hoolitsuse teostamisele kogu loodu suhtes.

Sellegipoolest möönab kristlik usk, et kurjuse jõud, ebaõiglus ja surm püüavad iga päev nii kirikus kui ka sellest väljaspool elu hävitada ning mõnes olukorras võib tekkida mulje, et need jõud on tugevamad. Ent ka siis jääb lootus püsima, toetudes Piibli sõnumile, et Jumal on elu Jumal, kes annab eriti vaestele ja tõrjututele tulevikuväljavaateid ja lootust (Rm 4:18: „kui lootus näis lootusetu“; Hb 1:1: „Usk on loodetava tõelisus, nähtamatute asjade tõendus“). Selline usk innustab diakooniat kurjusele vastu seisma, õiglust edendama, hädas olijate huvide eest välja astuma ja julgelt tegutsema, olles sel moel uuendavaks lootuse tunnusmärgiks.

Usk Jeesusesse Kristusesse tunnistab teda kui lihaks saanud Jumalat, kes „ei ole tulnud, et lasta ennast teenida, vaid et ise teenida ja anda oma elu lunaks paljude eest“ (Mk 10:45). Kasutades sõna „teenima“ (kr *diakonein*), osutab Jeesus oma messiaanlikule ülesandele, nii et kuulutus ja diakoonia saavad lahutamatuks osaks tema saabumisest jumalariigi teerajajana.

Jumal armastab kogu inimkonda. Kuna Jumal on meid kõigepealt armastanud, suudame ka meie igat inimest armastada ja tema väärlikust austada. Diakoonia mõtleb ja tegutseb eelkõige nende heaks, kelle väärlikust on haavatud. Selle eelduseks on usklik hoiak, mille aluseks on Jumala teod ja Kristuse teenimistöö. Seega on kiriku ülesanne kuulutada kogu inimkonnale Jeesuses Kristuses väljendunud Jumala armastust maailma vastu. Diakoonia on selle tunnistuse üks vorm.

Allikas: DIAKOONIAHARTA, Euroopa Diakoonialiit (Eurodiaconia), 2000.

Jeesus kinnitab oma kuulutuses algusest peale tema ees seisva ülesande laiahaardelisust. Jeesuse diakoonial on mitu mõõdet. See on vabastav, lepitav, tervendav ja ülendav tegu kõigi nende heaks, kes on „otsekui lambad, kellel ei ole karjast“ (Mt 9:36); see on asumine kannatajate, alandatute ja tõrjutute poolele. Jeesus kinnitab ja kaitseb oma diakoonia kaudu inimväärlikust. See loob ja kindlustab suhteid, mis jäävad püsima isegi kannatuste ja surma ajal. Nii annab diakoonia prohvetlikku tunnistust jumalariigi väärtustest.

Kõik see toob Jeesuse diakoonias nähtavale veel ühe mõõtme: tema meelevald kutsuda inimesi, isegi patuseid, tema loodud messiaanlikku osadusse ning anda neile jõudu osaleda tema ülesande täitmises. Jeesus osutab sellele samaaegselt Püha Öhtusöömaaja seadmiseiga: „Ent mina olen teie seas nõnda nagu see, kes teenib“ (Lk 22:27). Seega tähendab Jeesuse diakoonia nii osaduse loomist kui ka sellesse kuulujate määratlemist. See on Jumala lepitava, uuendava ja võimestava armu väljendus. Sama põhisõnumit kannab ka jüngrite jalgade pesemise lugu (Jh 13). Kuigi osutatud peatükis diakoonia sõna ei kasutata, kujutatakse

Jeesuse teenimistööd kaaluka teona selles mõttes, et see annab jüngritele „osa“ Jeesusega (Jh 13:8). Seega ei ole jalgade pesemine niivõrd eetilise andlikkuse väljendus, vaid see teeb teatavaks, et inimkonna ajaloos on saanud uus ajastu, ning näitab Jeesuse teenivat meelevaldat, mis annab kõigile võimaluse kuuluda äsja loodud jüngrite osadusse (Jh 1:12).

Usk Pühasse Vaimusse palub, et Jumala eluandev hingus ärataks inimeses usku ja annaks talle jõudu osaleda usklike osaduse elus ja misjonis. Seda näitlikustab Apostlite tegude raamatu 2. peatükis esitatud lugu Püha Vaimu tulekust, milles kirjeldatakse, kuidas algselt hirmunud jüngritele langenud Vaim neid uuendas ja andis neile jõudu misjoniülesande täitmiseks.

Apostel Peetrus kuulutas nelipühapäeval, et Püha Vaimu tulekuga on täitunud prohvet Joeli töötus: „[...] teie pojad ja teie tütreid ennustavad [...] ning oma teenrite ja teenijate peale ma valan neil päevil välja oma Vaimust“ (Ap 2:17–18). Asjaolu, et selles kirjakohas on otseselt mainitud nii noori, naisi kui ka teenreid (orje), osutab Püha Vaimu töö kõiki kaasavale iseloomule, mis on paljuski vastuolus levinud ettekujutusega loomulikust võimujaoitusest inimrühmade vahel. Samas on see igati kooskõlas sellega, kuidas Jeesus omaaegse ühiskonnakorra sageli pea peale pööras, andes sõna nendele, kellelt üldjuhul eeldati vaikimist.

Püha Vaim muudab kõigi kaasamise kiriku elu ja diakoonia üheks alusväärtuseks. Ristimine on kiriku elus üks koht, kus seda kaasamist radikaalselt kuulutatakse, sellega et usklike osadusse võetakse vastu isegi väikesed lapsed. Samal ajal on ristimine see hetk, mil Püha Vaim võimestab inimest Jumala ülesande täitmises osalemiseks. Vana kirikutraditsiooni kohaselt antakse igale vastristitule kätte põlev küünel, mis peaks nii talle kui ka kõigile teistele meenutama Jeesuse sõnu jüngritele: „Teie olete maailma valgus. [...] Nõnda paistku teiegi valgus inimestele, et nad teie häid tegusid nähes ülistaksid teie Isa, kes on taevas“ (Mt 5:14–16).

Paulus seostab seda oma õpetuses vaimuandidega (*charisma*): „Armuandides on küll erinevusi, aga Vaim on seesama, ja teenimisviisides on erinevusi, aga Issand on seesama“ (1Kr 12:4). Sellised annid annavad igale kristlasele vajaliku teenimisvalmiduse, kuid loovad ka osaduses tervikuna valmisoleku esindada Kristuse ihu. Nagu ihu koosneb erinevatest liikmetest, nii on ka annid erinevad ja samas ühtviisi väärtuslikud. Paulus hoiatab, et me ei omistaks ühtedele andidele suuremat tähtsust kui teistele, ja meenutab, et ka kõige väiksemad ihuliikmed on vajalikud ja neid ei tohi kaotada.

Luterlikus traditsioonis on sellest andide võrdse väärtuse õpetusest välja kasvanud arusaam usklike üleüldisest preesterlusest. Seda võiks nimetada ka usklike üldiseks diakooniaks, milleks kõik ristitud on kutsutud ja ette valmistatud, olenemata nende välisest seisusest või sotsiaalsetest tingimustest. See on võimalik eelkõige tänu Püha Vaimu väljavalamisele ja anniks saadud osadusele Kristusega. Sest ristimine laseb meil osa saada Kristuse surmast ja ülestõusmisest, et ka meie võime „käia uues elus“ (Rm 6:4). Kristuses, kes on maailma valgus, uuendatakse tema jüngrid nii, et ka nemad saaksid olla maailma valgus.

Sarnaseid mõtteid väljendab ka „Väikeses katekismuses“ esitatud Lutheri selgitus Püha Vaimu kohta:

Mina usun, et ma ei suuda omaenda arust või jõust Jeesusesse Kristusesse, oma Issandasse, uskuda või tema juurde tulla, vaid Püha Vaim on mind evangeeliumi kaudu kutsunud, mind oma andidega valgustanud, õiges usus pühitsenud ja hoidnud, nii nagu ta kutsub, kogub, valgustab, pühitseb kõiki

kristlasi maa peal ning hoiab neid Jeesuse Kristuse juures ainsas õiges usus. Nende kristlaste keskel annab ta mulle ja kõigile usklikele iga päev kõik patud heldelt andeks ning äratab viimsel päeval minu ja kõik surnud jälle üles ning kingib mulle koos teiste Kristusesse uskujatega igavese elu; see on kindlasti tõsi.

See lähtekoht loob kindla aluse nii kõigi kaasamisele kui ka võimekusele osaleda Jumala ülesande täitmisel.

Diakoonia on kiriku hooliv teenimistöö. See on tegudes toimiv evangeelium, mida väljendatakse ligimese armastamise, kaasavate kogukondade loomise, loodu eest hoolitsemise ja õigluse eest võitlemise abil.

Norra Kiriku diakooniaplaanis esitatud diakoonia määratlus.

2. Diakoonia kui kirikuks olemise lahutamatu osa

Jeesuse diakooniatöö jätkamine sai algusest peale üheks kristliku osaduse peamiseks ülesandeks. Kindlasti mõjutas mälestus Jeesuse õpetusest esimeste kristlaste väärtushinnanguid ja elustiili: „Sest ma olen teile andnud eeskujuga, et teiegi teeksite nõnda, nagu mina olen teile teinud“ (Jh 13:15) ja „Nõnda nagu Isa on läkitanud minu, nõnda saadan ka mina teid“ (Jh 20:21).

Nii muutus diakoonia kõikjal Rooma keisririigis üheks kristlike koguduste elu põhimõisteks. Lisaks hakati sõna *diakonia* kasutama kirikus juhtivate ametite kohta (nt Rm 11:13; 2Kr 4:1; Kl 4:17). Apostlite tegude raamatu 6. peatükis esitatud lugu Jeruusalemma koguduse seitsme juhataja ametisse seadmisest kirjeldab, kuidas kreekakeelsete leskede tõrjumine läks vastuollu kiriku kaasava iseloomuga. Sellega ei sattunud ohtu üksnes igapäevases abiandmises kõrvale jäetud leskede väärikus, vaid ka kirikliku osaduse diakooniline olemus ise. Seda ignoreerides jätaksime ühtlasi tähelepanuta patu laastava jõu ja potentsiaali hävitada see, mille Jumal on Kristuses lepitanud. Kõigil ametisse seatud seitsmel mehel olid kreeka nimed ja seega oli neil tõenäoliselt leskedega ühine kultuuriline ja sotsiaalne taust, aga nende seadmine ei olnud üksnes praktiline otsus asjade paremaks korraldamiseks. Sellega kindlustati ühtlasi kiriku põhimõttelist enesemõistmist, millest oli kasu nii tervele laiemale osadusele kui ka kiriku avalikule tunnistusele. Kõik seitse olid „täis Vaimu“ – see on meeldetuletus, et kirikule elu andev Püha Vaim on ühtlasi õnnistavaks jõuks selle diakoonilisele eluviisile. See lugu jätkub nii: „Ja Jumala sõna levis ning jüngrite arv Jeruusalemmas kasvas väga suureks“ (Ap 6:7).

Seega on diakoonia seotud koguduste eetose ja struktuuriga. Teisiti öeldes osutab see nii kiriku olemuslikule sisule kui ka selle välisele avaldumisele igapäevaelus, plaanides ja projektides. Nii on loomulik, et diakooniaks on hakatud nimetama teatud konkreetseid tegevusi. Üheks näiteks võib tuua juba mainitud igapäevase toidu ja muude vajalike asjade jagamise (Ap 6).

Teine näide on Pauluse ja tema kaastöötajate korraldatud korjandus Jeruusalemma vaese koguduse heaks. Seda algatust mainitakse Uues Testamendis mitmes kohas ja selle kohta öeldakse lihtsalt „diakoonia“. Kõige põhjalikum kommentaar on esitatud 2. Korintose kirja 8. ja 9. peatükis. Teoloogilise diakooniakäsituse väljatöötamise perspektiivist on

tänapäevalgi huvitav ja õpetlik see viis, kuidas Paulus manitseb Korintose kogudust korjanduses osalema.

Hakatuses tuleks märkida, et Paulus ei räägi otsesõnu Jeruusalemma koguduse rahalistest raskustest. On võimalik, et sealne olukord oli niigi üldteada ja sellele polnud vaja enam sõnu kulutada. Ent väga tõenäoliselt võib selles väljenduda ka sügavam arusaam diakooniast kui tegevusest, mis lähtub pigem kindlatest teoloogilistest ja eklesioloogilistest põhimõtetest kui konkreetsetest inimliku puuduse olukordadest.

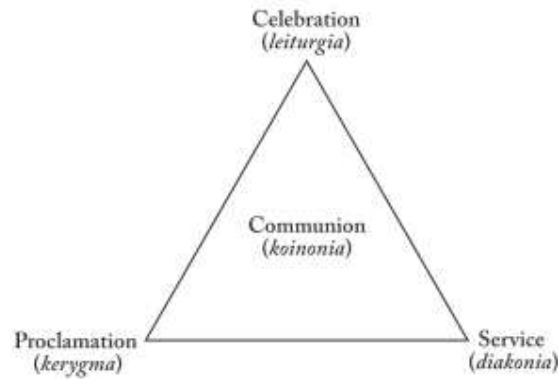
Pauluse jaoks väljendub diakoonia kaudu *koinonia* – jumalarahva uus osadus Jeesuses Kristuses. Huvitaval kombel kasutabki Paulus kreeka keeles otseselt väljendit „diakoonia osadus“ (*κοινωνία τῆς διακονίας*) (2Kr 8:4). Diakoonia ühendab Korintose, Makedoonia, Jeruusalemma ja muude paikade kristlikke kogudusi nii eesmärgina kui ka nende olemasolu sisuna, mida väljendab eelkõige Jeesuse diakooniategevus: „Te ju teate meie Issanda Jeesuse Kristuse armu, et tema, kuigi ta oli rikas, sai teie pärast vaeseks, et teie saaksite rikkaks tema vaesusest“ (1Kr 8:9).

Arm on siin võtmesõna. Paulus kasutab seda sõna moel, millest võib mõista, et arm on midagi enam kui lihtsalt teatud ellusuhtumine: pigem väljendub see aktiivse sekkumisena, nagu võib näha lihaks saanud Jeesuse ja tema päästetöö näitel. Osadust loob ja hoiab Jumala arm, mis saab meile nähtavaks armastusteona. Kristuses olemine tähendab tema armus olemist ja tema jätkuvas armastusteos osalemist. Diakoonia praktikast ning kaasamisele ja aineliste vahendite üksteisega jagamisele orienteeritud eetosest tulenevad ka selged eetilised nõuded, kuid selle esmaseks aluseks on kogetud Jumala arm ja annina saadud võimalus kuuluda selle armu loodud osadusse.

See võib jätta mulje, et diakoonia on midagi sügavalt spirituaalset, millel on vähe pistmist igapäevaeluga, aga 2Kr 8 viimane lõik näitab diakoonia praktilist suunitlust. Paulus räägib siin korralduslikest küsimustest ja aruandmisest kogutud rahaga ümberkäimise kohta, osutades nõnda vastutuse ja läbipaistvuse tähtsusele diakoonias. Ent ka siin leiame viiteid osadusele. Ausus on miski, mis kuulub suhete juurde: nii suhetes Jumalaga kui ka kaasinimestega. Ebaausus tähendaks osaduse lõhkumist. Tähelepanuväärselt kasutab Paulus Tiituse kohta, kes on määratud diakooniat korraldama, sõna „kaasosaline“ (*koinōnos*, 2Kr 2:23), mis väljendab partnerlust ja pühendumist osaduse heaks töötamisele.

2. Korintose kirja 9. peatükis lisandub diakooniateoloogiale uue mõõtmena seos kiriku liturgiaga: diakoonia kasvab välja jumalateenistusest ja selle eesmärk on tänada Jumalat tema sõnul kirjeldamatu anni eest (2Kr 9:15). Diakoonia on armastusekäsust lähtuv vastus konkreetsetele olukordadele, kus valitseb kannatus, puudus ja ebaõiglus, väljendades nõnda seda, mida kirik usub ja tunnistab: maailma tervendavat Jumala armu.

Seega on diakoonia kirikuks olemise lahutamatu osa, mida ei saa taandada ainult teatud pühendunud isikute tegevuseks või üksnes teatud vajalikuks reaktsiooniks väliste ühiskondlike tingimuste korral. Diakoonia on sügavalt seotud sellega, mida kirik oma liturgias pühitseb ja sõnas kuulutab. Samal moel on liturgia ja sõnakuulutus omakorda seotud diakooniaga. Kiriku osadus (*koinonia*) saab nähtavaks selle kolme peamise avaldumisvormi kaudu.



Joonis 2. Kirikuks olemise mõõtmed

Joonis peaks näitlikustama, et pühitsemine, kuulutamine ja teenimine on kolme mõõtmena üksteisega seotud, kasvavad üksteisest välja ning ei saaks ilma üksteiseta eksisteerida. Diakooniat ei saa lahutada sellest, mida kirik kuulutab ja pühitseb. Mõõtmed ei ole omavahel hierarhilises suhtes, vaid on kõik ühtviisi osaduse avaldumisvormid.

Sarnaselt saab selgeks, et kiriku kuulutus ja jumalateenistus peavad olema juurdunud diakoonias. Vastasel korral tajutakse kuulutust proselütismina ja jumalateenistust spiritualismina. Kõik kolm mõõdet suunavad ja sütitavad üksteist vastastikku. Kui üks mõõde on puudu, pole ka elu ja misjon osaduses täielik. See jääb halvatud kehaks, sest üks eluline liige on amputeeritud.

Diakoonia identiteedi võti peitub selle vertikaalse ja horisontaalse mõõtme lahutamatuses. Ilma vertikaalse mõõtmeta kaotab diakoonia usulise maailmavaate ja kandepinna selles, mida kirik kuulutab ja pühitseb. Tekib oht, et diakoonia muutub pelgalt sotsiaalseks meetmeks, mis lähtub ilmalikest huvidest ja eesmärkidest.

Kirik on Kristuse sõnas ja Vaimus ühe ihuna kokku kogutud isikute kogudus, mis koosneb eri liikmetest, kellest igauhe amet ja töö on pühendatud kogu ihu ja selle kõikide liikmete hüvangule.

Martin Bucer, 1538.

Samavõrd möödapääsmatu on diakoonia jaoks horisontaalne mõõde. Ilma selleta kaotaks diakoonia sideme tegeliku eluga ja ei suudaks reageerida ühiskonna probleemidele. Sellisel juhul muutuks diakoonia ülemäära spirituaalseks ning jääks liigselt kinni oma teoloogilistesse ja kiriklikesse raamidesse.

Järelikult peab diakoonia suutma dialektiliselt vahendada nii vertikaalset kui ka horisontaalset aspekti. See tähendab, et diakoonia üle arutlemine peab toimuma interdistsiplinaarselt, võttes arvesse nii teologia kui ka sotsiaalteaduste järeltõusu.

Ent diakoonia vertikaalse ja horisontaalse mõõtme vastastikuse seose tõdemine ei tähenda nende kriitikavaba segamist. Käesoleva dokumendi III osas käsitletakse olulist küsimust, kuidas on diakoonia seotud kuulutusega. Selle küsimuse üks raskuspunkte puudutab seda, kuidas kahte mõõdet ilma neid lahutamata ega segamata eristada. Hea diakooniatava

juhindub kristlikust identiteedist ja usust armulisse Jumalasse. Diakooniat ei saa kasutada kui vahendit moraali- või usuõpetuse levitamiseks, sest see oleks lugupidamatu Piiblis esitatud inimväärikusekäsituse suhtes, eriti kui seda tehakse olukorras, kus inimesed on äärmiselt haavatavad ja vajavad teistelt abi. Kuna Jumala arm on tasuta and, peab ka diakooniatöö olema helde ja tingimusteta. Üksnes sel juhul saab see olla Jumala „ütlemata suure anni“ (1Kr 9:15) väljendajaks ja selle tunnistajaks.

Kui me mõtestame kirikut läbi jumalateenistuse, kuulutuse ja teenimise mõõtme, siis saab selgeks, et ka diakoonia ei saa jääda vaikseks, vaid peab avalikult sõna võtma. Selles tehakse alati teatavaks, et diakooniatöö liikumapanev jõud on usk, ning antakse tunnustust usku toitevst ja lootust andvast Jumala armastusest. Samal kombel peab diakoonia jääma ustavaks oma prohvetlikule ülesandele, võtma sõna kannatusi põhjustavate ja inimväärikust alandavate patuste käitumisviiside ja struktuuride vastu ning väitlema inimlikuma ja õiglasema ühiskonna poolt. Sageli on just diakooniatöötajad olnud need eestvedajad, kes on aidanud kiriku tähendusel teiste inimeste jaoks esile tulla: olla teeniv osadus ja – veel olulisemana – kirik, mis seisab ise vaesena vaeste poolel.

Siin esitatud kirikuks olemise kolmest mõõtmest järeldeb alternatiivne maailmakäsitus, mis väärtustab inimsuhetes võrdsust ja mõlemapoolsust. Kaasamisest saab lakmuspaber, mis näitab, kas Jumala armust antud identiteet kiriku elus ka tegelikult avaldub. Selles rollis võib diakoonia kirikult nõuda, et ta ei muganduks senise olukorraga, vaid astuks vastu nii ühiskonnas kui ka kirikus endas tekkinud inimlikele võimustruktuuridele.

Siin on oluline mõelda juhtimismudelitele ja -tavadele. Igasugune juhtimine eeldab volituste ja võimu kasutamist. Ent on suur vahe, kas võimu kasutatakse võimuna inimeste **üle** või inimeste **hüvanguks**. Jeesus teostas oma messiaanlikku meelevalda (kr *exousia*) haigete ja rõhutute ülendamiseks, nende ühiskonda ja koguni oma riigi osadusse kaasamiseks ning nende võimestamiseks, et nad saaksid osaleda tema ülesande täitmises maailmas. Selline võimu kasutamine inimeste heaks, nende väärikuse kaitseks ning uuenemise, lepituse ja võimestamise soodustamiseks on meelevald, mida Jeesus soovitas jüngritel nende tulevasest juhirollis rakendada (Mk 10:42–45; Jh 13:15; 20:21). See ei ole taoline võim kellegi üle, mida maailmas sageli esineb seal, kus vägevad kasutavad oma meelevalda inimeste allasurumiseks, vaigistamiseks ja iseendale piiramatu tegevusvabaduse loomiseks.

Veel üks lakmusvaldkond on seotud sooga. Naiste juurdepääs juhtivatele ja otsustusvastutusega ametikohtadele näitab selgelt, mil määral kirikud kaasamist kui kiriku elu põhiväärtust praktikas teostavad. Sellelt lähtekohalt on naiste ordineerimine põhjendatud eelkõige teoloogiliselt, kuna selles väljendub nähtaval kujul kõigi Jumala loodud inimeste väärikus ja kutsumus osaleda täiel määral Jumala ülesande täitmises.

Sarnase tähelepaneku võib teha seoses noorte ja eakatega. Kui noori julgustatakse aktiivselt osalema ja juhtimisvastutust võtma, siis ei tehta seda üksnes noorte endi pärast, vaid ka terve osaduse heaolu nimel, kuna see vajab noorte vaatenurka ja kaasalöömist. Sarnaselt läheb kaotsi eakate inimeste panus, kui ei hinnata nende elukogemust ja tarkust.

Kaasava ja osaluspõhise ühistegevuse saladus peitub just selles, et taoline toimimisviis on kasulik kõigile osalistele. Seda kinnitab ka teoloogiline osadusekäsituse, mille kohaselt osadus ise tunnustatakse Jumala anniks, mida saab täielikult kogeda vaid siis, kui me ühe ihu erinevate liikmetena üksteist tunnustame ja igapäevale antud ande üksteisega jagame.

3. Armulaua diakoonia

Armulaud on veel üks oluline kirikuelu aspekt, mis hõlmab teenimist ja annab teenimiseks vajalikku jõudu. Meid oma lauas teeniv Issand tugevdab meid seeläbi ühtlasi diakooniliseks teenimiseks. Õigeusu traditsioonis nimetatakse diakooniat mõnikord ka liturgiale järgneva liturgiaks, osutades sellega armulaual kogetava uuenemise müsteeriumile, mis annab osalejatele võime olla igapäevaellu tagasi pöördudes uuenemise, võimestamise ja lepituse vahendajaks.

Armulaua pühitsemisega kuulutatakse Jumala tingimusteta armastust Kristuses ja Jumala diakoonia kaasavat iseloomu. Me kõik tuleme armulauale tühjade kätega ja teadmises, et lauaosadus on meile antud vaid Jumala armust Kristuses. Asjaolu, et püha õhtusöömaaega võõrustab Kristus ise, annab meile jõudu ja indu aidata maailmas kaasa Jumala diakooniale. Selline käsitlus muudab küsitavaks mõnede kirikute tava pühitseda armulauda vaid mõned korrad aastas.

Tuleb ette ka seda, et kirikud korraldavad altarisakramenti nõnda, et sellel ei saa osaleda oma käitumise tõttu „vääritud“⁷ koguduseliikmeks peetavad inimesed. Selline kiriku distsipliini moralistlik kasutamine võib ähmastada armulaua diakoonilist mõõdet, uuendavat jõudu ja kõiki kaasavat olemust maailmas, kus paljud inimesed kogevad tõrjumist.

Tänapäeval võib inimeste tunnistamine armulauda mittevääriavaks toimuda mitmesugusel moel, aga iga kord, kui selline olukord tekib, peaks see andma kirikule põhjust endasse vaatamiseks. Ei olnud väga ammu, kui mõned kirikud ei lubanud teatud inimesi Issanda laua ümber nende nahavärvi tõttu. Tänapäeval häbimärgistatakse inimesi vahel seepärast, et nad elavad HIV-ega või nende perekondlikku elukorraldust peetakse moraalselt kohatuks. Ent kutsumus kaasamisele jääb alati kiriku diakoonilise olemuse oluliseks väljendusvormiks.

Kirjas Korintose kogudusele kritiseeris Paulus teravalt sellist armulaua pühitsemise korda (1Kr 11). Ühtsuse loomise asemel oli sellest saanud eraldatuse ja enesekesksuse ilming. Kui Paulus palus koguduseliikmetel üksteist oodata, siis tõenäoliselt mõtles ta kõige vaesematele, kes pidid teenijate või orjadena hiliste õhtutundideni tööl olema. Kui ülejäänud alustasid söömaaega enne, kui kõige vaesematel tekkis võimalus selle pühitsemisel osaleda, seadis see otseselt ohtu osaduse diakoonilise olemuse.

Armulaual on lisaks kaasamisele mitmeid muid olulisi diakoonilisi mõõtmeid. Neis kõigis väljendub erineval moel Jumala uuendav jõud Jeesuses Kristuses ning need kujundavad diakoonia identiteeti.

Üks selline diakoonia mõõde on külalislahkus. Uus Testament sisaldab mitmeid külalislahkusest rääkivaid lugusid (Lk 7:36–50; 14:7–24; 22:14–30). Neist kumab läbi antiikaegne eetos, et lauaosadus on midagi palju enam kui vaid koos söömine: see väljendab sõprust, vastastikust sotsiaalset tunnustust ja solidaarsust. Just sellepärast mõjus paljudele provokatiivelt Jeesuse komme einestada koos inimestega, keda „lugupeetud“ ühiskonnaliikmed ei oleks oma laua äärde lubanud. Pidalitõbise Siimona majas lauda kutsutuna kaitses ta ägedalt naist, kes oli tulnud teda salvima. Seekord pahandasid isegi tema enda jüngrid, et ta oli lubanud naise nende ühise laua juurde (Mt 26:6–13).

⁷ Võimalik, et selle aluseks on 1Kr 11:27, kuid seal ei ole juttu vääritud isikutest, vaid ebaväärikast käitumisest.

Sel kombel näitas Jeesus, et Jumala külalislahkus on üks tema messiaanliku ülesande põhielemente, mis kõlab kokku psalmisti kunagise kuulutusega: „Sa katad mu ette laua mu vastaste silma all; sa võiad mu pea õliga, mu karikas on pilgeni täis. Lausa headus ja heldus järgivad mind kõik mu elupäevad ning ma jään ISSANDA kotta oma päevade lõpuni“ (Ps 23:5–6) (UTP 1989 – *toim.*).

Kiriku diakooniatraditsioonis antakse sellist pelgupaika kodututele, orbudele ja leskedele. Tagakiusatutele pakutakse varjupaika. Seda tehes tekib kirikule oht sattuda ise tagakiusamise objektiks ja jääda ilma rahumeelsest ühiskonnas elamise võimalusest. Ent Jeesuse eeskuju järgides kuulub külalislahkus prohvetliku diakoonia ülesande juurde. Seda kinnitab apostli manitsus: „Abistage pühased nende puuduses, püüdke olla külalislahked“ (Rm 12:13). Taoline külalislahkus hõlmab ka teiste inimeste eest kõnelemist ja nende kaitsmist.

Veel üks lauaosaduse oluline mõõde on jagamine. Laua ääres ei vahetata üksnes sõnu, lugusid ja kogemusi, vaid sageli ka söögi- ja joogipoolist. Laud ei tähenda siin konkreetset mööblieset, vaid pigem kujundlikult seda kohta, kus inimesed koos einet võtavad ja üksteisega oma ühtekuuluvuse andi jagavad.

Laud on eelkõige eriline koht, kus leiab aset lepitus. Laud võimaldab inimestel silmast silma kohtuda olukorras, kus igäihe nimi ja identiteet on teada ning igäihega tulevad kaasa tema elu lood ja mured. Jagamise vaim loob uusi suhteid, mis lihtsustavad andeksandmist ja uut algust. Kuna kristlased ise kogevad Issanda laua ümber lepitust, motiveerib see neid täitma kiriku lepitusametit (1Kr 5:18). Tasub märkida, et kreekakeelses originaalis kasutatakse lepitusameti kohta väljendit „lepituse diakoonia“ (*διακονία τῆς καταλλαγῆς*), mille eeskujuks on ilmselt Jeesuse diakoonia ja tema kõiki varjundeid arvesse võttev käsitus kannatustest ja ebaõiglusest.

Armulaua keskmeks on uuenemise saladus. Tavalist leiba ja veini võetakse vastu Kristuse kalli ihu ja verena. Patud antakse andeks ja patused uuendatakse, et nad suudaksid olla argiellu tagasi pöördudes teistele uuenemise vahendajad. Masendus muutub lootuseks ja valmiduseks rõõmuga teenida. Just seda kogesid jüngrid Emmauses, kui teel kohatud kaaslane nende kodus leiba murdis ja ennast nende lauas ülestõusnud Issandana ilmutas. Saladuslikul kombel võttis neile seni veel tundmatu külaline endale võõrustaja rolli ning avas nendega leiba ja veini jagades nende silmad. Lauaannid tugevdasid nende ihu, hinge ja vaimu ning innustasid tagasi Jeruusalemma kiirustama, et juhtunust teistele jüngritele rääkida.

Loomulikult esineb olukordi, kus on raske näha mingeid uuenemise tundemärke, eriti meie argielus. Sellegipoolest kutsub uuenemise saladus usklikke endiselt armulauale, kus nad paluvad: „Tule, Issand, uuenda maailma“. Ikka ja jälle saavad nad uut innustust uueksaamise lugudest. Üks selline on näiteks lugu Sakkeusest, kes kutsus Jeesuse oma laua äärde, kuid mõistis siis, et hoopis teda on kutsutud. See kogemus muutis teda ja sundis kuulutama: „Vaata, Issand, poole oma varandusest annan ma vaestele, ja kui ma olen kelleltki midagi välja pressinud, siis ma annan neljakordselt tagasi“ (Lk 19:8).

Sellest loost nähtub, et kaastunne ja õiglus on uuenemise välised tundemärgid, mis näitavad ka kiriku puhul, kas kirik soodustab inimeste uueksaamist.

4. Head teod

Teistele hea tegemine on Kristuses antud uue elu lahutamatu osa. Luterlased on suhtunud alati kahtlustavalt sellesse, kui head teod ülendatakse kohustuslikuks nõudeks.

Kardetakse, et tegude liigne rõhutamine võib vähendada ainult usu läbi õigeksmõistmise tähtsust. Sel põhjusel võib isegi diakoonia olla mõnede luterlaste jaoks probleemne, eriti kui seda kujutatakse kiriku olemusliku osana.

Seoses sellega on kasulik meenutada Augsburgi usutunnistuses esitatud luterlikku õpetust heade tegude kohta:

Samuti õpetatakse, et see usk peab kandma häid vilju ja tegusid ning et häid tegusid, mida Jumal on käskinud teha, peab tegema Jumala pärast ja mitte lootma nendega Jumala armu ära teenida. Sest me saame patud andeks ja õigeks usu tõttu Kristusesse, nii nagu Kristus ütleb: „Kui teil saab tehtud kõik, [...] siis öelge: me oleme tarbetud orjad“ [Lk 17:10]. Nii õpetavad ka kirikuisad. Ambrosius ütleb: „Nii on Jumal kindlaks määranud, et see, kes Kristusesse usub, on õnnis ja tema patud on talle andeks antud mitte tegude, vaid üksnes usu läbi, ilma teeneteta.“ (CA VI).

Siin heidetakse kõrvale selline heade tegude käsitus, mille kohaselt neid tehakse eesmärgiga Jumala ja inimeste ees midagi välja teenida. Häid tegusid mõistetakse usu läbi Kristuses saadud uue elu nähtava väljendusena, nagu on kirjas ka ühisavalduses õigeksmõistuõpetusest:

„Armum kui Jumala poolt usus, lootuses ja armastuses õigeks mõistetute osadust võetakse alati vastu Jumala pääste- ja loomistöö kaudu. Ent sellegipoolest on õigeksmõistetutel vastutus seda armu mitte raisku lasta, vaid selles elada. Üleskutse headele tegudele on üleskutse oma usku praktikas teostada.“⁸

Lutheri jaoks seostub see tugevalt arusaamaga Jumala armastusest, mis on maailmas kohal Kristuse kaudu. Kõigile ristitutele on Kristuses kingitud seesama armastus ja nende teod väljendavad Jumala head tahet kogu loodu jaoks. Seega ei tähenda kristlik kuulekus kuulekust mingitele moraali- või vagadusnormidele eesmärgiga saada Jeesuse sarnaseks, vaid selle järgimist, kes me Kristuses oleme. See ei eelda mingit erilist pühendumist või tahet, vaid kasvab välja Kristuses saadud uuest elust ja Püha Vaimu võimestavast kohalolust.

Seda on oluline meeles pidada alati, kui diakooniat kujutatakse kui kristlaste tänuiliku vastust sellele, mille nad usus on vastu võtnud. Taoline sõnastus võib jätta mulje, et diakoonia on mõnes mõttes nagu teine vaatus, mis järgneb esimesele vaatusle ehk usu läbi õigeksmõistmisele. Selliselt mõistetud diakoonia oleks usu tagajärg: kohustus teha häid tegusid tänutäheks Kristuses kingitud armu eest, mitte aga usu enda lahutamatu osa.

Lutheri käsituses ei saa usu läbi õigeksmõistmist kirjeldada sel kombel kahest vaatusest koosneva näidendina. Usklik on õigeks mõistetud ainult ja eranditult Kristuses ning sellega kaasneb kaks võrdselt olulist aspekti. Ühelt poolt tähendab see osasaamist Kristuse suhtes Jumala kui Isaga ning Kristuses õigeksmõistetud jumalalasteks muutumist. Teiselt poolt tähendab see osasaamist Kristuse teenimistööst selles maailmas, tema diakoonias osalemist.

Luther selgitab seda käsitust oma „Traktaadis kristlase vabadusest“, kust võib leida järgmise kuulsa mõttetera: „Ristiinimene on kõige vabam isand ja pole kellegi alam. Ristiinimene on kõige kohusetruum teener ja kõikide alam.“ See samaaegselt vabaks isandaks ja teenriks olemise kaksikidentiteedi eeskujuna lähtub Kristusest Jeesusest, „kes, olles Jumala kuuju, [...] loobus iseenese olust, võttes orja kuuju, saades inimese sarnaseks“ (Fl 2:6–7).

⁸ *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*. The Lutheran World Federation/Catholic Church. Grand Rapids 2000, Annex 2D, lk 45.

Ristimise kaudu saab usklik osa samast identiteedist. Luther kinnitab: „Sellest võime järeldada, et kristlane ei ela eneses, vaid Kristuses ja oma ligimeses, vastasel korral ta ei ole kristlane. Ta elab Kristuses usu läbi ja ligimeses armastuse läbi. Usu varal on ta tõstetud endast kõrgemale, Jumalani, aga armastuse varal laskunud endast allapoole, ligimeseni [...]“⁹

Kõige eelneva põhjal võiks arvata, et diakooniat on lihtne selgitada ja praktiseerida. Tegelikkus on mõistagi palju keerukam. Nagu iga muu inimtegevus, võib diakoonia vahel eksida ja oma eesmärgi mitte saavutada. Teoloogiliselt saab seda selgitada õpetusväljendiga *simul justus et peccator* (ühtaegu õige ja patune), mis osutab asjaolule, et kristlane jääb patuseks ka siis, kui ta on armu läbi õigeks mõistetud. Kristlase elu kujundab pidev heitlus vastandite vahel: ühelt poolt see, kelleks me Kristuses juba oleme saanud, ja teiselt poolt meie inimlik patusus. Samas ei peaks me tegema selle tõttu pessimistlikku järeldust, et head teha polegi võimalik. Ent me ei peaks ka naiivselt uskuma, et head inimesed suudavad alati ainult head teha. See peaks aitama meil oma olukorda inimestena, meie piiratust ja patusust, kainelt hinnata, kuid ühtlasi peaks meil võimaldama näha meie jumalanäolisusest tulenevat väärikust ja Kristuse ihusse kuulumisega kaasnevat kutsumust.

Teoloogiast võib leida veel mitmeid mõisteid, mis aitavad selgitada diakoonia dialektilist positsiooni Kristuses antud uue elu ja minevikust kaasa tulnud elukorralduse vahel. Uues Testamendis kasutatakse sõna „ajastu“ (*aión*; Ef 2:7; Gl 1:4; Kl 1:26), et osutada nii nendele ajaperioodidele, mis tuleb läbida enne Jumala päästeplaani teostumist, kui ka nendevahelistele pingetele.

Luther ja mitmed teised teoloogid eelistavad rääkida selles kontekstis kahest riigist: neist üks on praegune maailm, kus me oleme sunnitud taluma selle piiratust ja kannatusi, ja teine on Jeesuse kuulutuse kohaselt peatselt saabuv ja temas juba saanud jumalariik, kus me ootame selle kõigi õnnistuste täitumist (Mk 1:15; Mt 12:28).

Diakooniatööd tehakse selles vahepealses olukorras juba saabunu ja veel oodatava vahel. See annab tunnistust Jumala armust ja hoolitsusest loodu eest, kuna näitab kristlastele antud võimet koos teistega ja teistele head teha. Ent sellest kumavad läbi ka inimeste vead ja rikutus. Seda teadvustades peaksime suutma vältida romantiseeritud või koguni triumfaalset diakooniakäsitust. Diakoonia peab jääma enesekriitiliseks ja realistlikuks, kuid mitte kaotama sealjuures veendumust, et tänu Jumala armule võib aardeid leida ka hapratest „saviastjatest“ (2Kr 4:7).

5. Diakoonia vaimsus

Spirituaalsuse ja diakooniatöö vastastikust seost näitab hästi püha Benedictuse kuulus ütlus „Ora et labora“ („Palveta ja tee tööd“), mis sai hiljem kloostrielu korraldamise juhtlauseks. See ütleb, et mõlemad nimetatud elemendid on tähtsad ja sõltuvad teineteisest. Tõeline palve saab lihaks tegeliku elu kogemustes ja võitluses surma jõudude vastu. Samal kombel lähtub diakooniatöö sellest, mida me usus näeme ja lootuses igatseme.

Kiriku igapäevaelus toimub jumalateenistuse ja diakoonia pidev vastastikune toetamine. Enamikul liturgia elementidest on selge diakooniline mõõde. Õigesti jagatud sakramendid (Augsburgi usutunnistus VII) kannavad armu ja diakoonia identiteeti nii üksikkristlaste kui ka terve osaduse elus. Varakirikus oli levinud tava, et diakonid jagasid

⁹ Martin Luther, „Traktaat kristlase vabadusest“ – *Valitud tööd*, koost Urmas Petti. Tartu 2012, lk 342.

armulaualt üle jäänud leiva vaestele, mis oli otsekui nähtav märk jumalateenistuse ja diakoonia vastastikusest seosest. Sellist diakooniat nimetati „liturgiaks pärast liturgiat“ ning see rajas vaeseid toetades nähtava silla uuendava armu kahe aspekti vahele.

Me ei tee Jumala tööd sellepärast, et seda on vaja Jumalale, vaid kuna seda on vaja meie ligimesele. Me teeme Jumala tööd Kristuse nimel maailmale eluks.

Piiskop Mark S. Hanson, LML-i president 2003–2010.

Diakoonia vaimsus juhindub uuenemise saladusest ja pealtnäha tähtsusetuna tunduva tähtsusest. See saab innustust ennast alasti ja näljas olijatega samastanud Issanda töötusest (Mt 25). Kodukülastusi ja külalislahkust ei nähta selles üksnes diakooniategevuse alaliikidena, vaid hetkedena, kus „ise seda aimamata“ võib kohata ingleid (Hb 13:2).

Vaimsust võib mõista kui asjade sügavama tähenduse tajumisele suunatud mõttehoiakut. Diakoonia vaimsus näeb Jumala kohalolu igapäevaelus, eriti olukordades, kus inimesed peavad oma elu ja väärikuse pärast võitlema. Selles tuntakse Jumalat kui teda, kes kuulutab: „Ma olen küllalt näinud oma rahva viletsust [...] ja ma olen kuulnud nende kisendamist [...]; seetõttu ma tean nende valu ja olen alla tulnud neid [...] päästma“ (2Ms 3:7–8). Selliselt mõistetud Jumalast rääkides on kohasemad päästvale sekkumisele osutavad tegusõnad kui staatilist olemist väljendavad nimisõnad.

Diakoonia vaimsus näeb inimesi Jumala loodute ja antutena. Samaselt nähakse inimeste osadust kohana, kus saab kogeda, edendada ja omavahel siduda rahu ja õiglust. Kuna igäuhele meist on antud erinevad annid, on meil võimalik kogeda, kui rikas on osadus, kus neid ande jagatakse. Diakoonia vaimuse eesmärk on sellist kirikusse ja ühiskonda kuulumisega kaasnevat rikkust välja tuua ja suurendada.

Lõpuks kujundab diakoonia vaimsust ristiteoloogia. See teoloogia rõhutab, et ainult Jumal saab kurjuse kaotada. Jeesuse Kristuse rist on Jumala eitus inimlikule enesekindlusele; see kuulutab Jumala päästvat võitu kannatuste, ebaõigluse ja surma üle. Jumala armulik kaastunne loob vaimuse, mis on tähelepanelik kannatavate inimeste suhtes ning kannustab solidaarsusele ja julgele tegutsemisele. Seda vaimsust toidab usk, et Jeesuses Kristuses on juba avatud tee, mis viib ristilt (*via crucis*) ülestõusmiseni (*via resurrectionis*). Teisiti öeldes hüljatakse siin keerukate probleemide lihtsad lahendused ja lihtsustatud vastused ning ollakse valmis maksma sellise solidaarsusele ja parema maailma loomisele suunatud diakooniategevuse eest täit hinda.

Seega ei kujunda diakoonia vaimsus üksnes meie tegusid, vaid ka meie olemust. See mõjutab isiksust tervikuna ja puudutab kõigi osaliste südant. Diakooniast saab selles maailmas elamise viis. Diakoonia vaimsus on elukestev holistlik kogemus, mis võimestab ja kujundab südant nii, et diakoonia muutub teatud mõttes harjumuseks või eelsoodumuseks, mis annab meie elule suuna ja ergutava jõu. Selline holistlik diakoonia vaimuse käsitus kasvab välja elulähedasest vaimsest praktikast.

Pidevalt teiste vajadustele tähelepanu pööravate inimeste jaoks on diakoonia vaimsus oluline jõu allikas. See aitab meil ka enda vajadustega arvestada ning need jumalateenistusel, palves ja rituaalides Jumala ette tuua. Sageli raskeid ülesandeid täitvad vabatahtlikud ja täiskohaga diakooniatöötajad saavad järgida Jeesuse kutset: „Tulge minu juurde kõik, kes olete väevatud ja koormatud, ja mina annan teile hingamise“ (Mt 11:28). Oluline on võtta ruumi ja aega oma vaimu toitmiseks. Kui ületöötanud töötegijad ja vabatahtlikud märkavad

enda juures läbipõlemise sümptomeid, muutub diakoonia vaimsus nende diakooniategevuse oluliseks osaks.

Sellele osutab ehk väikese huumorivarjundiga ka Jeesuse tähendamissõna pärast pikka päevatööd koju pöörduvatest sulastest, kellel isand ei luba puhata, vaid käsib õhtusöögi valmistada. Jeesuse kokkuvõtlik järeldus kõlas: „Nõnda ka teie: kui te olete teinud kõik, mis teil on kästud, siis öelge: Me oleme tühised sulased, me oleme ju teinud, mis meie kohus oli teha“ (Lk 17:10).

Esmapilgul võib sellest ütlusest jääda mulje, et diakoonia peab olema väsimatu teenimine, mida isegi Issand ise ei tunnusta, ja sellega töö tegijad on otsekui väärtusetud sulased. Ent diakoonia vaimsus näeb seda teisiti: see on absoluutne vabadus teenida, mis ei sõltu kellegi isiklikust ettevalmistusest, tulemusaruannetest ega ka ümbritsevate inimeste kiitusest. See vabadus saab üha uuesti toitu Jumala armust, kui me tajume, et me ei ole oma valdkonnas tööd tehes üksi jätetud, vaid meiega on kaasas Issand ja paljud teised, kes pakuvad meile osadust ja võimalust üksteisele toetuda.

Küsimused järelemõtlemiseks

1. Mil määral vastab II osas esitatud teoloogiline käsitlus teie kiriku õpetusele ja kuulutusele?
2. Milliseid seoseid leiata selle teoloogilise käsitluse ja teie kiriku diakooniatöö erinevate avaldumisvormide vahel? Kuidas saaks neid seoseid edasi arendada?
3. Selles jaotises on esitatud mõned Piibli kirjakohtad, mille põhjal saab kujundada teoloogilise diakooniakäsituse. Milliseid tekste või mõisteid võiks nendele lisada või veel rohkem rõhutada?
4. Milline on teie kogemuses diakoonia seos jumalateenistuse ja vaimsusega? Millises suunas võiks see seos teie arvates edaspidi areneda?

III osa

Diakoonia praktika

1. Diakoonia eesmärk

Teatmikus „Dictionary of Ecumenical Movement“ on diakoonia kohta esitatud järgmine määratlus: „[I]nimeste vajadustest lähtuv kristlaste vastutustundlik evangeeliumi teenimine teo ja sõnaga.“¹⁰

See määratlus sisaldab mitut olulist elementi. Esiteks on selge, et diakoonia on praktiline tegevus, mis ei saa piirduda vaid seisukohavõttude ja heade kavatsustega. Diakoonia hõlmab tegusid ja sõnu kui „vastutustundlikku teenimist“ ehk tegevust, mille eest tegija vastutab.

Teiseks kinnitatakse, et diakooniaga tegelevad kristlased. Seda ei tule mõista eksklusiivselt, otseku ainult kristlased oleksid suutelised „vastutustundlikult teenima“, vaid pigem väljendatakse sel moel diakoonia eriomast iseloomu.

Kolmandaks on diakooniatööl keskne lähtekoht, milleks on inimeste vajadused. Seega ei ole õige nimetada diakooniaks igasugust head tegevust. Mõiste tähenduse sellise laiendamise korral läheks kaduma selle sisu. Kiriku pikas traditsioonis on diakoonia alati olnud seotud haigete, vaeste ja tõrjutute olukorraga ning selle abil on saadetud, toetatud ja kaitstud haavatavaid inimesi.

Seega on keskne küsimus: kuidas reageerib kirik haavatavate inimeste vajadustele? Selle küsimuse üle tuleb hoolikalt järele mõelda. Üksnes sel juhul saab diakoonia olla „vastutustundlik teenimine“.

1.1. Üksikisikute ja rühmade abistamine

Kõigepealt tuleb selgitada, kas diakoonia peab vastu tulema üksikisikute ja/või rühmade vajadustele. Ühelt poolt tuleneb kristlikust inimeseõpetusest kohustust kaitsta iga inimolendi väärikust ja subjektsust, mis võimaldab tal ise oma elu ja ühiskonnas osalemise eest vastutust võtta. Liigagi sageli kiputakse inimesi taandama mingi sihtrühma anonüümseteks liikmeteks või nimetama neid üldistavalt ohvriteks, klientideks või teenuse saajateks. Seepärast on oluline meeles pidada, et igal inimesel on oma kordumatud kannatuse ja lootuse kogemused ning samuti võimed, mida tuleb uuenemise protsessis kinnistada ja tugevdada.

Ent teiselt poolt on oluline meeles pidada, et ainult isikukeskse lähenemisviisiga diakoonia jääks mitmes mõttes piiratuks. Näiteks on selge, et üksikisikuid väga rängalt mõjutav vaesus on süsteemne nähtus, mis puudutab suuri elanikerühmi. Kui lõunaameeriklased said 1960. aastatel rohkem teadlikuks oma mandril valitsevast vaesusest, järeldasid nad, et vaesus ei ole midagi **etteantut**, vaid see on väga sageli põhjustatud

¹⁰ *Dictionary of the Ecumenical Movement*. Genf: WCC Publications, 2002, lk 305.

ebaõiglastest ajaloolistest rõhumisprotsessidest. Inimesed on vaeseks **tehtud** (*empobrecidos*). Seda tuleb vaesuse vastu võideldes arvesse võtta: vaesus on sotsiaalne ja poliitiline nähtus, mitte ainult üksikisikut tabanud õnnetu olukord. Ilma sellise lähtekohata võiks vaesust käsitada kui inimese isiklikku saatust, mis on tingitud vähesest haridusest või koguni laiskusest. Sel juhul oleksid ainult vaesed ise oma vaesuses süüdi.

Kristliku õpetuse kohaselt ütleb suurim käsk: armasta Jumalat „kogu oma südamega ja kogu oma hingega ja kogu oma mõistusega“ ja „oma ligimest nagu iseennast“ (Mt 22:37–39). Terve kannatavate ligimeste kogukonna või rühma abistamise eeliseks on asjaolu, et see võimaldab kaasata diakoonilisse uuenemise protsessi korraga palju inimesi. See võimaldab moodustada inimestest võrgustikke ning alata koordineeritud tegevusi ja institutsionaalseid meetmeid. Taolisi võimalusi saab kasutada paljude rühmade puhul: HIV ja AIDS-iga inimesed, vaeste linnaosade elanikud, uimastisõltlaste perekonnaliikmed jne.

1.2. Lühi- ja pikaajalised meetmed

Vastutustundlik diakooniline teenimine hõlmab nii lühi- kui ka pikaajalisi eesmärke. Seda iseloomustab hästi tähendamissõna halastajast samaarlasest, milles kirjeldatakse tema abi erinevaid etappe. Neist esimene oli teel lelavale raskelt vigastatud mehele „ligi astumine“. See etapp väljendab solidaarsust ning teiste inimeste kannatustega seotud hirmu ja ükskõiksuse alistamist. „Ligi astuda“ tuleb ka selleks, et üldse aru saada, mis on juhtunud ja millist abi on vaja. Teisel etapil keskendutakse kannatanu esmaste vaevuste leevendamisele käepäraste vahenditega – milleks kõnealusel juhul olid sidemed, õli ja vein –, et paranemine saaks alata. See etapp on seotud taastumise ja tavaellu tagasi pöördumisega ning sisaldab valmisolekut vajaduse korral abi osutamist jätkata.

Ühel selle teksti kohta peetud rühmaarutelul küsiti: „Aga kuhu samaarlane ise läks, kui ta oli kannatanu võõrastemajja jätnud?“ Seepeale pakuti välja huvitav vastus: „Ta läks Jeeriko linnapea jutule, et juhtumist teatada ning nõuda vägivalla ohjeldamiseks ja ohvrite kaitseks meetmete rakendamist.“ Mõistagi on see puhas oletus, kuid see osutab veel ühele huvikaitse etapile, mis näitab kaastunde ja õigluse tihedat omavahelist seost ning vajadust vaadelda diakooniatöö erinevaid eesmärke tervikpildis.

Seega tuleb ka siis, kui diakooniatöös leevendatakse inimeste otseseid kannatusi, mis jääb alati kõige esimeseks prioriteediks, piisavalt arvesse võtta ka kannatuste üldisemat tausta ja algpõhjust.

Diakoonia praktikas tuleb algusest peale pöörata sel moel tähelepanu ka algpõhjustega seotud pikaajalistele mõjudele. Need peaksid kajastuma juba diakooniatöö eesmärkide sõnastuses. Mõned sellega seotud olulisemad elemendid on järgmised:

- 1) inimeste väärkuse kinnitamine ja kaitsmine;
- 2) inimeste õiguste rõhutamine ja edendamine;
- 3) inimeste võimestamise protsesside algamine;
- 4) inimestele võimaluste loomine oma õiguste teostamiseks ning ühiskonnaelus osalemiseks ja vastutuse võtmiseks (kodanikuvastutuse kasvatamine);
- 5) eelduste loomine ühiskonna uuenemiseks.

Kui need elemendid on paigas, võib loota, et diakooniatöö aitab saavutada olulisi muutusi mitte ainult üksikisikute elus, vaid ka kirikus ja ühiskonnas laiemalt. Seda võib võrrelda

ühiskondliku arengu kontekstis kasutatava käsitusega, milles räägitakse inimeste olukorra parandamisest õigluse, rahu ja loodu kaitse eesmärkidest lähtudes.¹¹

Samas peame endale aru andma, et diakoonia võimuses ei ole alati kõiki neid üldisemaid paljutahulisi eesmärke saavutada. Ent see ei vähenda diakooniatöö tähtsust ega väärtust – siinkohal võib mõelda kasvõi surija eest hoolitsemisele ja palves tema kõrval olemisele. Olukordades, kus üldisema muutuse saavutamine ei ole võimalik, on diakoonia ülesanne pakkuda kohal ja kõrval olemise kaudu lootust ka siis, kui mingeid lootuse märke ei paista.

2. Diakooniatöö põhisuunad

LML-i dokumendis „Misjon kontekstis“ nimetatakse uuenemist, lepitust ja võimestamist misjoni kolme põhimõotmena, mis „läbivad kõiki misjonitegevusi ja annavad ette kriteeriumid, mille põhjal kirik hindab oma ustavust Kristusele, kes on ta maailma läkitanud“.¹² Kuna need on kiriku misjoni lahutamatud osad, on need mõisted olulised ka diakoonia jaoks: nendest nähtuvad diakooniatöö põhisuunad. Lisaks on uuenemine, lepitus ja võimestamine mõisted, mis näitavad, kuidas diakooniatööd praktikas tehakse ja millistest väärtustest see juhindub.

2.1. Uuenemine

Dokumendis „Misjon kontekstis“ öeldakse, et uuenemine on „pidev protsess elu kõigi püüdluste, ideoloogiate, struktuuride ja väärtuste täielikuks ümbersuunamiseks“. See on „protsess, mille käigus hüljatakse kõik, mis dehumaniseerib ja rüvetab elu, ning hoitakse alles see, mis kindlustab elu pühadust, iga inimese ande ning ühiskondlikku rahu ja õiglust“.¹³ Uuenemine haarab kaasa ja muudab kõiki, keda see puudutab. Sel moel aitab uuendav diakoonia üle saada nn abistaja sündroomist ehk sellisest suhetepraktikast, kus „meie“ ja „nemad“ on rangelt eristatud. Lõppeks peab iga inimene endale tunnistama oma nõrkust. Me kõik vajame uuenemist, lepitust ja võimestamist. Seetõttu on diakoonia vajalik meile kõigile: esiteks vajame Jumala diakooniat, mis on ilmutatud Jeesuses Kristuses, ning seejärel ka vastastikuse hoolitsuse ja üksteisele saatjaks olemise diakooniat.

Uuenemine on mõistagi protsess, kuid samas püüeldakse selle käigus teatud eesmärkide poole, et luua uus olukord, kus valitseb suurem austus inimväärikuse suhtes ning rohkem inimesi saab osa rahust ja õiglusest. Seega on uuenemine tihedalt seotud ka ühiskondliku muutuse, edenemise või arenguga.

Teoloogilisest vaatepunktist meenutab uuenemine meile seda, kuidas Jumal pidevalt loodut uuendab (ld *creatio continua*): näiteks, kuidas me igal hommikul näeme, et ööpimedus muutub algava uue päeva valguseks. Meie kui jumalarahva jaoks on uuenemine Jumala armuline and, mille eest me võlgname kiitust ja teenimist. See seob diakooniatöö Pauluse manitsusega usklikele: „[Ä]rge muganduge praeguse ajaga, vaid muutuge meelega uuendamise

¹¹ Aastal 1990 toetas KMN Koreas Seouli õigluse, rahu ja loodu kaitse konverentsi korraldamist. Aastal 1991 toimunud Canberra assambleel avaldas KMN sellele protsessile tugevat toetust ning moodustas õigluse, rahu ja loodu kaitse üksuse.

¹² *Mission in Context*, lk 32.

¹³ Samas, lk 32–33.

teel, et te katsuksite läbi, mis on Jumala tahtmine, mis on hea ja meelepärane ja täiuslik“ (Rm 12:2).

Seega tähendab uuenemine konformismi eitust. See on alternatiivne võimalus, kuidas kogeda Jumala tahet. Dokumendist „Misjon kontekstis“ võime lugeda: „Kristuse ülestõusmise valguses tajutud uuenemine tähendab kogu loodu eluandva potentsiaali avanemist, milles väljendub Jumala armu toime looduses. Püha Vaimu pideva töö kaudu laieneb kirikus ja kiriku kaudu toimuv uuenemine tervele maailmale.“¹⁴

2.2. Lepitus

Kristlaste jaoks tähendab lepitus Jumala halastusandi, mille aluseks on sõnum, et Jumal on Jeesuses Kristuses maailma lepitanud. See and on katkisele maailmale antud töötus ning diakoonia eesmärk on rahu ja lepitust edendavate algatuste kaudu sellest töötusest tunnistust anda. Kirik kui ülesannet täitma läkitatud jumalarahvas on kutsutud osalema Jumala lepitavas misjonis ning õhutama Kristuse nimel inimesi: „Andke endid lepitada Jumalaga“ (2Kr 5:19) ja üksteisega. Lepitus tähendab eelkõige Jumala tegu, mis taastab inimeste suhte Jumalaga. Ent selle suhte taastamisega kaasneb ka uuenemine ja võimestamine lepitusametiks (kr *diakonia*). Diakoonia mõiste meenutab meile selgelt, et Jeesuse diakoonia, tema tingimusteta kohalolu vaeste keskel, tema prohvetlik väljaastumine tõrjutute eest, tema tervendusteod ning saabuva uue ajastu töötuse valguses esitatud kuulutus andeksandmisest ja uuest elust, on see tee, mida ka kirik oma lepitavas misjonis peab järgima.

Robert Schreiteri järgi saab lepitusest alguse uus narratiiv, mis asendab senise „valede narratiivi“.¹⁵ Vägivalla ja rõhumise olukordades ei ole ohvritel lubatud oma lugusid rääkida, aga tegelik lepitus ei ole võimalik enne, kui tõde mineviku kohta päevavalgele tuuakse. Kui El Salvadoris kuulutati pärast aastatepikkust ränka inimõiguste rikkumist välja amnestia, tehti seda tingimusel, et piinamiste eest vastutavad isikud pääsevad karistusest. Nii jäi ametlikus ajalookäsituses, mida kõik pidid uskuma, valitsevaks rõhujate narratiiv. Hoopis teisiti lahendati sarnane olukord Lõuna-Aafrika Vabariigis pärast apartheidide lõppu, kui president Mandela moodustas tõe- ja lepituskomisjoni, mis pidi kirjeldama minevikus tegelikult toimunut, et saaks tekkida võimalus lepituseks ja haavade paranemiseks.¹⁶

Tihti peale esineb olukordi, kus tõe rääkimine pole lubatud. Selleks on vaja turvalist keskkonda, kus valitseb vastastikune austus. Mõnel juhul eeldab selline keskkond ka saladuse hoidmist, sest tõde võidakse vihkamise ja vägivalla nimel kuritarvitada. Eriti võib seda ette tulla siis, kui tõtt räägivad naised. Kuid just nende lugudele tuleb erilist tähelepanu pöörata, kuna nende suu kaudu saavad sõna inimesed, kes on tavaliselt haavatavad ja vaigistatud. Nende lood võivad osutada lepitusprotsessi kõige suuremaks energiaallikaks.

Lepitus ja õiglus on omavahel tihedalt seotud. LAV-i tõe- ja lepituskomisjoni töö aitas kaasa apartheidiperioodi tegelikkuse avalikustamisele. Kuid kas see aitas kaasa ka õigluse taastamisele? Nii mõnegi arvamuse kohaselt tähendas üldine amnestia seda, et kuritegude eest vastutavad isikud pääsesid karistusest ning lisaks lepitati sel moel vaikides ülekohtuga, mille mõju vaesematele elanikkonnarühmadele kestab tänaseni.

¹⁴ Samas, lk 33.

¹⁵ Robert J. Schreiter, *Reconciliation: Mission and Ministry in a Changing Social Order*. Maryknoll 1992.

¹⁶ Lõuna-Aafrika kogemustel põhineva teoloogilise lepituseanalüüsi on esitanud John W. de Gruchy. *Reconciliation. Restoring Justice*. Minneapolis 2002.

Kristliku lepituskäsitusega on kooskõlas põhimõte, et inimesi ei viida enam tagasi endisesse olukorda. Lepitus on midagi enam kui ohvri kannatuste lõpetamine ja rõhuja pöördumine. Lepitus toob inimesed uude kohta: see annab neile võime uuendada oma suhteid ja hakata ise vastutust võtma.

2.3. Võimestamine

Teoloogilises käsituses on võimestamine seotud piibelliku loomismõistega, mille kohaselt iga inimene on loodud Jumala näo järgi ning talle antud võimed ei sõltu tema välisest ühiskondlikust seisundist.

Samuti on see seotud nelipühatootusega: „[T]e saate väe Pühalt Vaimult, kes tuleb teie üle, ja te peate olema minu tunnistajad [...] ilmamaa äärteni“ (Ap 1:8). Nelipühade lugu räägib sellest, kuidas jüngreid uuendati, kuidas nad oma hirmu ületasid, kuidas nende senised küsimused asendusid „Jumala suuri asju“ kuulutavate sõnadega, mida nad rääkisid ümbritsevale keskkonnale mõistetavas keeles. Kirik on veendunud, et Jumal jätkab samal kombel inimeste võimestamist ka tänapäeval. See ei kehti ainult apostlite ja teiste juhtivaid ameteid pidavate isikute suhtes, vaid eriti nende suhtes, kellele tavaliselt või üldse kunagi sõna ei anta. Sellest veendumusest peaks lähtuma ka diakooniatöö, selle meetodika ja prioriteedid. Sellise tegevusega tunnistatakse usku Jumalasse, kes ilmutab oma armu ja vägevust nii, et ta valib välja inimesed, „kes maailma meelet on alamast soost ja halvaks pandud“ (1Kr 1:28). Sellest inspireerituna on Ladina-Ameerika diakooniatöötajad võtnud võimestamise kõrval kasutusele ka mõiste „väärkuse kasvatamine“ (ingl *dignification*), millega tähistatakse sellist diakoonia praktikat, mis rõhutab inimeste väärkust ning annab neile võimaluse tegutseda nii kirikus kui ka ühiskonnas „subjektidena“.

Peame meeles pidama, et võimestamisega kaasneb alati võimuvahekordade muutus, mis tähendab kriitilist hinnangut võimu ebavõrdsele jaotumisele. Diakoonia peaks seda teemat pidevalt rõhutama – mitte ainult ühiskonnas ning abistajate ja abistatavate suhteid käsitledes, vaid ka seoses diakoonia praktika ning kirikus rakendatavate võimustruktuuridega. Liigagi sageli juhtub, et kirikus eelistatakse võimuga seotud teemadest vaikida või peidetakse need küsimused teenimisest rääkiva sõnakasutuse taha.

Diakoonia lahutamatu osa on sildade ehitamine. Nagu eespool märgitud, kasutati kreeka keeles sõna *diakonia* vahendaja, sõnumitooja või isegi saadiku tegevuse kohta, mis seisnes suhete taastamises, tervendamises ja lepitamises.

Algkirikus nimetati diakonit „piiskopi kõrvadeks ja suuks“. Diakoni ülesanne oli teha kirikus kuuldavaks ühiskonna äärealadel elavate vaeste ja haigete lugusid. Vahendaja töö on edukas siis, kui ta ehitab sildu. Sellisel juhul suudab diakoonia kaasa aidata ka kiriku uuenemisele nii selle keskmes kui ka äärealadel.

Igasugune diakooniategevus, ka see, mis püüab leevendada otseseid vaevusi, on osa üldisemast suhete loomise tööst. Inimese kõrval käimine kui diakoonia meetod on suunatud eraldatuse ja tõrjutuse vähendamisele, et leida võimalusi vastastikuse solidaarsuse suurendamiseks. Ühel Ladina-Ameerika diakoonianõupidamisel nimetati seda ülesannet „rändavaks diakooniaks“, kuna vaesusest pääseda püüdvad inimesed on sageli kuskile teel.

Vahendaja peab suutma ära kuulata sama loo erinevaid versioone ja mõistma nende erinevuste tekkepõhjust. Seejärel tuleb hakata osapooli tõeliselt vahendama, et suurendada üksteise mõistmist ja tunnustamist. See on omakorda seotud osaduse tugevdamisega, mille käigus otsitakse lepituse ja kaasamise võimalusi.

Nii kirikus kui ka väljaspool seda on lõputul hulgal olukordi, mis vajaksid diakoonia vahendavat sekkumist. HIV ja AIDS-iga inimesi kiputakse kogukonnas sageli häbimärgistama. Sisserändajaid diskrimineeritakse. Naised kannatavad vägivalda all ja neid ei võeta kuulda. Vaeste vanemate lapsed saavad kehvemad haridust. Sellistes olukordades ei saa diakoonia piirduda üksnes ebaõigluse hukkamõistmisega (kuigi ka see on oluline), vaid peab leidma võimaluse hakata vahendajaks. Konkreetset algatused ja projektid on vahendid, mille abil saab ehitada õiglasemat ja kestlikumat ühiskonda.

Kiriku vahendajaroll võib osutada vajalikuks ka keerulistes poliitilistes konfliktides. Kui Madagaskaril tekkisid 2002. ja 2009. aastal suured kriisid, aitasid paljuski just kohalikud kirikujuhud poliitikutel dialoogi alustada. Saksa Demokraatliku Vabariigi kirikud pakkusid inimestele kohta, kus nad said kokku tulla ja väljendada lootust, et poliitiline olukord muutuks. See aitas kaudselte kaasa režiimi kokkuvarisemisele 1989. aastal.

Vahendaja ei tohi vaikida. Suhtlus on sildade ehitamise vältimatu osa. Sageli peab suhtlus olema kannatlik ja diplomaatiline, kuid mõnes olukorras ka prohvetlik, et teha kuuldavaks vaikima sunnitute ja kannatajate hääl.

3. Diakoonia praktika avaldumisvormid

3.1. Individuaalne diakoonia – kõigi usklike diakoniamet

Nagu eelmises osas märgitud, on kõigile ristitutele antud võime diakooniaks. Siit jõuame diakooniatöö esmase avaldumisvormini, milleks on individuaalne diakoonia. See väljendub tavaliselt igapäevaelus spontaanselt tehtavates erinevates heades tegudes.

Tihti peale võidakse individuaalset diakooniat nimetada lihtsalt üldnimlikuks käitumiseks, mida abivalmis inimesed praktiseerivad loomulikult moel, olenemata usust või ilmavaatest. Eespool on juba täheldatud, et diakooniatöö püüab esimeses järjekorras vastu tulla inimeste konkreetsetele vajadustele. Üks seda arusaama oluliselt kujundanud kirjakoht on Mt 25:31–46, kus väärtustatakse neid, kes vajavad hoolt ja tähelepanu: kes on näljased, janused, kodutud, alasti, haiged ja vangis. On muidugi selge, et kristlased ei ole ainsad, keda selline abivajadus tegutsesema paneb. Ent mainitud tähendamissõna konkreetne diakooniline mõõde seisneb selles, kuidas kristlik identiteet seostab taolise abistamistegevuse Kristuse endaga ning sellega, kuidas tema samastas ennast abivajajatega: „Seda te olete teinud mulle.“

Teine kristlasi läbi sajandite diakooniale inspireerinud kirjakoht on tähendamissõna halastajast samaarlasest (Lk 10:25–37). Selle teksti üllatusmoment peitub asjaolus, et abi vajava ligimese suhtes näitab kaastunnet üles kõrvaline isik, kes esindab põlatud ja tõrjutud usurühmitust, samas kui preester ja leviit kõnnivad lihtsalt mööda. Tähendamissõna esitatakse kontekstis, kus teemaks on, kuidas pärida igavest elu, ja konkreetsemalt küsimus, kes on mu ligimene. Seepeale räägib Jeesus loo inimesest, kes ilmutas halastust, ja järeldab: „Mine ja tee sina nõndasamuti.“ Ent nüüd ei ole küsimus enam selles, kes on minu ligimene, vaid kes oli ligimene teeröövlite kätte sattunud mehele. Ehk siis halastuse ilmutamiseks ei ole vaja kõigepealt esitada ligimese määratlust, vaid mõista, et teistele ligimeseks olemine on Jumala poolt igapäevale antud omadus.

Enamik selliseid tegusid ei vaja eraldi nimetamist, sest neid peetakse iseenesest loomulikuks ja õigeks. Samas võib nende kohta eraldi nimetuse kasutamine aidata nende tähtsust paremini rõhutada. Ühes Brasiilias toimunud diakooniateemalises õpitoas osalenud naine ütles: „Nüüd ma tean, et sellel, mida ma elu aeg olen teinud, on ka oma nimetus. See on

diakoonia.“ Ta rääkis oma tööst vaeste põllumeestega, kes on saanud pestitsiidimürgistuse, osalemisest inimõiguste kaitses ning kombest külastada oma koguduse haigeid ja üksildasi liikmeid. „Olen kogu aeg tundnud, et see kõik on seotud minu usuga, aga ma ei teadnud, et sellel on oma nimetus. Nüüd ma tean.“ See teadmine ei pruugi tingimata tähendada, et inimene hakkab mingeid muid asju tegema või muudab midagi oma senises tegevuses, kuigi ka see on võimalik. Ent igal juhul aitab selle tegevuse nimetamine diakooniaks esile tõsta selle tähendust, mõista selle päritolu ning suurendada motivatsiooni ja võimekust edasiseks tegevuseks.

3.2. Organiseeritud diakoonia – koguduse ühine jõupingutus

Väga sageli asub diakoonilisi ülesandeid täitma terve kogudus. Ap 6:1 räägitakse sellest, et Jeruusalemma koguduses oli sisse seatud „igapäevane abiandmine“ (*diakonia*), mis tõenäoliselt seisnes vaestele toidu jagamises. Ent selgus, et selle töö korraldus vajab parandamist ning selleks valiti välja uued eestvedajad, kellele anti vajalikud volitused. Hiljem korraldas Paulus kreeka kogudustes korjanduse Jeruusalemma vaese koguduse abistamiseks – ka selle kohta kasutati lihtsalt nimetust *diakonia*.

Ajaloouurimustes on kirjeldatud 1. sajandi linnades valitsenud kohutavaid elutingimusi: oodatav eluiga alla 30 aasta, puudulik hügieen, joogivee nappus, haiguste levik, pidev uute elanike sissevool ja konfliktid rahvusrühmade vahel. Kiriku misjon ja teenimine said alguse just sellises kontekstis ning kiriku diakooniatööd tajuti selles olukorras kui midagi radikaalselt uut ja teistsugust. Rodney Stark on kirjeldanud, kuidas haigete ja tõrjutute eest hoolitsemine, koguduste lahke hoiak ja kindel usk ülestõusmisesse kütkestas inimesi, olenemata nende klassikuuluvusest. Nii kasvas kirik mõne sajandi jooksul väikesest sektist Rooma keisririigi juhtivaks usuliikumiseks.¹⁷

Sellest ajast peale on maailma kogudustes ja kirikutes läbi viidud lugematul hulgal erinevaid algatusi. Katku ajal korraldati haigete külastusi ja hoolitseti surnute eest. Sõdade ajal võeti vastu pagulasi ja pakuti varjupaika. Ajad võivad küll muutuda, aga kunagi pole olnud aega, kus vajadus abi järele puudub või kogudused on lakanud abi osutamast. Käsku „andke teie neile süüa“ (Mt 14:16), mille Jeesus jüngritele andis, kui oli kuulnud, et inimesed on näljas, on täidetud väga paljudes olukordades ning väga erinevates vormides kuni tänase päevani.

Samas vajab selline diakoonia korraldamist ja keegi peab selle eest vastutama. See tingimus kehtib igasuguse olulise tegevuse kohta. Kuna jumalateenistus on oluline, määratakse selle jaoks kindel aeg ja koht, tehakse hoolikaid ettevalmistusi ja antakse inimestele vastavad ülesanded.

Sama kehtib diakoonia puhul. Et teha seda kiriku elu osana süstemaatiliselt ja järjepidevalt, on vaja vastavaid struktuure ja juhtimist. Rootsi kirikus peab iga kogudus esitama piiskopile tegevuskava, mis hõlmab diakooniat, jumalateenistusi, koolitust ja misjonit. Tegevuskava aitab kogudustel näha oma ühise tegevuse kõiki aspekte ning arvestada nendega prioriteetide, vastutusvalade ja vajalike ressursside kindlaksmääramisel.

Võib juhtuda, et koguduse diakooniatööd hakatakse mõistma kui vaeste inimeste abistamist „kuskil väljas“. Kuid järjest tugevamaks muutub ka arusaam, et diakooniatööd ei tehta teiste „jaoks“ vaid „koos“ teistega. Piibelliku käsituse kohaselt on teiste abistamine

¹⁷ Rodney Stark, *The Rise of Christianity. A Sociologist Reconsiders History*. 1996.

armastuse väljendus (1Kr 13), mis leiab aset mõlemapoolsuse ja võrdsuse vaimus (2Kr 8:13–15). Diakooniline teenimine õnnistab nii andjat kui ka saajat. Lisaks võib tänane abisaaja olla homme see, kes ise teiste eest hoolitseb. Suurte klassivahedega ühiskondades, kus teatud klassidel on palju rohkem võimalusi, võib abi väga kergesti muutuda heategevuseks, mis tähendab, et paremal järjel olevad inimesed annavad vaestele heast tahtest teatud abi. Sellisel juhul võib abistamine erinevusi veelgi süvendada ja tekitada olukorra, kus ühed on alati „jõukad abistajad“ ja teised alati „väetid abisaajad“. On tõsi, et suur osa diakooniast on korraldatud just sellise heategevusena, mille kaudu rikkad ja vägevad abistavad vaeseid. Ent sellise teguviisiga kaasneb suuri küsitavusi. Taoline abistamine muutub väga kergesti paternalistlikuks ja võõrandavaks, sest selle korraldus lähtub abistajate soovidest ja vajadustest. Ladina-Ameerikas kasutatakse sellise praktika kohta sageli terminit *asistencialismo* – abi eesmärk on üksnes abistamine, mitte võrdsuse ja mõlemapoolsuse suurendamine. Kuna taoline teguviis põlistab erinevusi ja eraldatust, siis suure tõenäosusega ei suuda see kaasa tuua tegelikke muutusi.

Perede tugevdamine

Nancy Krause on viimased kolm aastat külastanud iga teisipäeva ja reede hommikul Polki maakonna vanglat, et õpetada vangidele lastekasvatamist. See on üks osa Iowa osariigi (USA) luterlike teenistuste mobiilse vanemluskoolituse programmist, mille raames pakutakse õpet neile osariigi elanikele, kelle liikumisvõimalused on piiratud: sisserändajad, vangid ja varjupaigas elavad kodutud. Paljud lapsevanemad elavad või on elanud vaesuses. „Vaesus piirab valikuvõimalusi,“ ütleb Krause oma vangidest koolitatavate kohta. „Sa elad piiratud valikute ja piiratud võimaluste maailmas.“

Eelnevast võib jääda mulje, et heategevus on midagi ebasoovitavat. Nii see muidugi ei ole: see on voores, mis kuulub kiriku traditsiooni juurde. Lõuna-Aafrika teoloog Molefe Tsele on ühel prohvetlikku diakooniat käsitlevalt LML-i konsultatsioonil öelnud: „Peame vastu seisma suundumusele, et heategevust hakatakse pidama inetuks sõnaks. Jumal on heategev kogu loodu suhtes. Kogu ühiskonnas on vaja rohkem hea tegemist.“¹⁸

Tõeline heategevus lähtub osadusest ja õiglusest. Osadusel põhinev diakoonia suurendab kaasamist ja mõlemapoolsust, kui tegeleb kannatuste ja ebaõigluse probleemidega. See rõhutab ühistevõime väärtust ja veendumust, et kõik inimesed on andekad ning suudavad heade ja õigete asjade nimel tehtavas töös kaasa lüüa. Siinkohal võib meenutada Aafrika vanasõna: „Kui tahad minna kiiresti, mine üksi. Kui tahad jõuda kaugele, mine koos teistega.“

3.3. Institutsionaalne diakoonia – kui on vaja tugevamat struktuuri

Teatud olukordades ületab diakoonia ülesannete täitmiseks vajalik jõupingutus selle, mida on võimalik saavutada üksiku koguduse tasemel. Kiriku ajaloos mõisteti varakult, et diakooniatöö nõuab sageli püsivamaid struktuure. Nii rajati haiglaid, orbudekodusid ja kodutute varjupaiku. Nende asutuste ja koguduste vahel püsisid tihedad sidemed. Ilma taoliste sidemete ja koguduseliikmete pideva toetuseta ei saaks need asutused eksisteerida. Lisaks säilitati neis asutustes teadlikult kiriklik identiteet. Juba sõnast „haigla“ (ingl *hospital*) kumab

¹⁸ *Johannesburg report*, lk 54.

läbi kiriku ülesanne osutada diakoonilist lahkust (ingl *hospitality*). Usu ja ravi vahelist seost võib näha ka kõige vanemate haiglate arhitektuurist: sageli olid ruumid ehitatud nii, et kõik patsiendid näeksid altarit, mis tuletaks neile meelde, et Jumal on haigete tervendaja.

Saksamaal 1830. aastatel alanud uusaegse diakoonialiikumise raames rajati nii selles riigis kui ka mujal Euroopas ja teistel mandritel lugematul hulgal diakooniaasutusi. Kuna tolle aja ametlik kirik oli riigiga tihedalt seotud, tuli misjoni- ja diakooniaalgatusi korraldada vabaihendustes, mis kuulusid küll kiriku juurde, kuid olid kiriklikest võimustruktuuridest sõltumatud.

Selle diakoonialiikumise üks teerajajaid oli Theodor Fliedner, kes töötas kirikuõpetajana Düsseldorfis lähisel Kaiserswerthi linnakeses. Koos abiaasa Friederikega avas ta 1833. aasta septembris kodu vabanenud naisvangidele ning mõne aja pärast ka lasteaija ja haigla. Nad taipasid peagi, et neil on vaja väljaõppinud töötajaid. Kolme aasta pärast asutasid nad emadekodu diakonissidele, et koolitada neid haiglaõdedeks ja lasteaiakasvatajateks. Järgnenud aastakümnete jooksul koolitati ja pühitseti diakonissiks tuhandeid naisi. Emadekodu sarnanes mitmes mõttes katoliku kloostri ja sealsed õed (nii neid ka nimetati) kohustusid täitma osaduse reegleid, milleks olid kuulekus, vara ühiskasutus ja tsölibaat.

Samuti 1833. aasta septembris avas Johann Hinrich Wichern kodu Hamburgi vaesest linnaosast pärit kodututele lastele. Ta oli veendunud, et hea haridus aitaks neid lapsi viletsusest päästa, eriti kui sellega kaasneks mingisugune ametiõpe. See näitab, et haridus oli organiseeritud diakooniatöö lahutamatu osa, kunas selles nähti vahendit vaesuse ületamiseks. Sel põhjusel on diakooniatraditsioonis asutatud väga palju haridusasutusi. Mõned neist on loodud spetsiaalselt vaestest ja ebasoodsamas olukorras olevatest peredest pärit lastele. Teistes antakse haridusvõimalusi lastele, keda varem avalikesse koolidesse ei võetud, sest nad olid pimedad, kurdid, vaimsete või muude probleemidega.

Taolised algatused on selgelt kooskõlas Lutheri arusaamaga hariduse tähtsusest. Reformatsiooni ajal tegi ta ettepaneku muuta kloostrid avalikeks koolideks. Ta meenutas vanematele, et lapsed on Jumala and ning nad vastutavad Jumala ees nende heaolu eest, milles haridusel on keskne koht. Ta kirjutas Saksamaa poliitilisele juhtkonnale ja soovitas rajada koolid kõikidele lastele: „Linna heaolu ei seisne aga üksnes [...] kindlate müüride, ilusate majade [...] omamises. [...] Linna parimaks ja suurimaks healuks, turvalisuseks ja väeks on see, kui tal on palju võimekaid, õpetatud, arukaid, auväärseid, hästi kasvatatud kodanikke.“¹⁹

Siinkohal ei ole võimalik anda põhjalikumat ülevaadet 19. sajandi diakoonialiikumisest, selles osalenud isikutest ega nende tolaeagsetest erinevatest algatustest. Küll aga tuleks märkida, et see liikumine muutis väga oluliselt naiste rolli nii kirikus kui ka ühiskonnas. Esimest korda tekkis vallalistel naistel võimalus saada haridus ja ühiskondlik positsioon. Nad aitasid kujundada tänapäevaseid tervishoiu- ja hoolekandesüsteeme ning töötada välja mudeleid, mis hiljem võeti üle riiklikesse sotsiaalsüsteemidesse.

Diakoonialiikumine sai paljuski inspiratsiooni pietismist ja selle suhteliselt individualistlikust vaimsusest, mille tugevaks küljeks oli isikukeskne lähenemine ning individuaalse kutsumuse ja isiklike suhete rõhutamine. See andis võimaluse vastavateks algatusteks ning haridus-, tervishoiu- ja hoolekandeesutuste rajamiseks. Selle liikumise tulemusena tegutseb Saksamaal praegu ligikaudu 30 000 diakooniaasutust. See sai

¹⁹ Martin Luther, „Saksamaa kõigi linnade raehärradele, et nad peaksid kristlikke koole asutama ja ülal pidama“ (1524), 1. osa. Tlk Anne Burghardt – *Kirik & Teoloogia*, 304 (6. oktoober 2017).

võimalikuks tänu keerukale rahastamissüsteemile, milles on välja kujunenud tugevad sidemed riiklike ametkondadega.

Need diakooniaasutused järgivad küll tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna jaoks kehtestatud riiklikke norme ja nõudeid, kuid neil on ühtlasi säilinud tugevad sidemed nii üleriiklike kirikustruktuuride kui ka kohalike kogudustega. Sageli toetavad nad kutselist diakooniatööd rahaliste vahenditega, nende liikmed osalevad hoolekogude ja muude juhtorganite töös, tegutsevad vabatahtlikuna ja on vaimulikuks saatjaks.

Ameerika Ühendriikides on sealsel luterlikul kirikul (ELCA) oma diakooniaorganisatsioonid, mis osutavad teenuseid kogu riigis. Kokku on seal ligikaudu 280 tervishoiu- ja sotsiaalorganisatsiooni, mis tegutsevad tuhandetes omavalitsusüksustes ning teenindavad igal aastal rohkem kui kuut miljonit inimest ehk iga 50. ameeriklast. Viis protsenti neist organisatsioonidest on küllaltki suured ning tegutsevad paljudes eri kohtades ja osariikides.

Kahtlemata annavad sellised asutused ainulaadset tunnistust kristlikust hoolitsusest abivajajate eest. Need edendavad kutsealast pädevust ja kodanikuvastutust. Vallaliste noorte rasedate kodu Brasiilias on ühtlasi koht, kus kaitstakse inimväarikust ja valmistatakse tulevikuks. Maakogukonna arendusprojekt Madagaskaril aitab väikepõllumeestel oma võimalusi tundma õppida ja toiduainete tootmist kestlikult tõhustada. Koolituskeskus Indias pakub võimalusi noortele, keda üldine haridussüsteem vastu ei võta.

Paljud lõunariikide diakooniaasutused on misjonäride rajatud. Samas muutusid mitmed neist jätkusuutmatuks niipea, kui misjoniorganisatsioonid hakkasid rahalisi toetusi ja personali vähendama. Teisalt võib leida ka muljet avaldavaid näiteid diakooniaasutustest, mis on sündinud kohalikust algatusest ja arvestavad kohalike tingimustega.

Uusaegne misjoniliikumine oli sageli korraldatud mingi kirikusisese iseseisva struktuuri vormis. Alles pärast Kirikute Maailmanõukogu 1961. aasta Delhi assambleed liideti misjon täielikult kiriku oikumeenilise visiooniga ning selles ei nähtud enam mõnede üksikute, valdavalt põhjariikides paiknevate organisatsioonide kitsast tegevussuunda. Diakoonia ja eriti institutsionaalse diakoonia samasugust täielikku lõimimist kirikuga on raske ette kujutada. Põhjuseks on asjaolu, et mõned kirikud ei tunnusta institutsionaalset diakooniat kui kiriku olemuse ja tegevuse lahutamatu osa, aga ka mõnede diakooniaasutuste kalduvus korraldada oma tööd tavapärestest kirikustruktuuridest sõltumatult. See on sageli proovikivi nii asutuste kui ka kiriku jaoks, aga mitte alati. Leidub kirikuid, näiteks Põhja-Ameerikas, kus välja töötatud struktuurid tagavad asutuste professionaalse juhtimise ja institutsionaalse sõltumatuse, kuid võimaldavad kirikul olla esindatud juhtorganites, aidates sel moel kujundada asutuste diakooniatöö suunitlust ja suhteid kirikuga.

3.4. Rahvusvaheline diakoonia – inimeste abistamine koos ülemaailmse kirikute osadusega ja selle nimel

Kiriku oikumeenilisest²⁰ olemusest tuleneb tõdemus, et diakoonia praktikat ei saa piirata geograafilised, rahvuslikud, sotsiaalsed ega isegi usulised piirid. See arusaam on oluliselt kujundanud Luterlikku Maailmaliitu ja selle arusaama oma kutsumusest.²¹

²⁰ Sõna „oikumeeniline“ tuleneb kreeka keelsest sõnast *oikumenē*, mis tähendab „asustatud maailm“ või „kogu maailm“.

Üks olulisi põhjusi, miks LML 1947. aastal Lundi assambleel asutati, oli vajadus anda humanitaarabi Teise maailmasõja tagajärjel kannatavatele Euroopa rahvastele. LML-i pagulasteenistuse algses põhikirjas kajastub tugev soov aidata omasid: iga kuues luterlane oli pärast Teist maailmasõda kas pagulane või ümberasustatud isik. Sellest sai alguse LML-i tänaseni kestev tugev orientatsioon pagulasabile.

Ent 1952. aasta teisel assambleel Hannoveris oli põhiteemaks oht, et pärast luterlastele esmase sõjajärgse abi osutamist hääbub LML samuti nagu selle eelkäija Luterlik Maailmakonventsioon. Seda arvestades võeti assambleel vastu ajalooline otsus, milles kinnitati liikmeskirikute jätkuvat tahet hädasolijaid abistada, kuid anti sellele tegevusele uus suund. Vastavalt evangeeliumi üleskutsele tuli abi anda igäihele, olenemata sellest, kes ta on. Nii sai LML-i tegevus humanitaarvaldkonnas selge eesmärgi: abistada ka neid inimesi, kes ei kuulu luterlikku osadusse.

LML-i liikmeskirikute nimel seda tööd tegev LML-i maailmateenistuse osakond (*Department for World Service, DWS*) lähtub eelkõige inimliku puuduse kaalutlustest. Hannoveri assambleel heaks kiidetud maailmateenistuse osakonna lähteülesandes on kesksel kohal kohustus „pakkuda ja korraldada [...] selliseid teenuseid, mis on ulatuselt ülemaailmsed ja millega abistatakse puudust kannatavaid inimesi, olenemata nende rassist, soost, usutunnistusest, kodakondsusest või poliitilistest veendumustest“.

Seda maailmateenistuse osakonna ülesannet abistada puudust kannatavaid inimesi tuleb käsitada seoses misjoni ja arengu osakonna (*Department for Mission and Development, DMD*) paralleelse ülesandega, milleks on tugevdada kirikute tunnistust misjoni ja arenguabi kaudu. Osaliselt tehakse seda Genfis asuva sekretariaadi koordineeritavate programmide abil. Mõne programmi eest vastutab piirkondlik töörühm ja need on seotud kindla piirkonna probleemidega: näiteks vaesuse probleem Aafrikas, religioonide koostöö Aasias, õigusvastased võlakohustused Ladina-Ameerikas ja kiriku-riigi suhted Euroopas. Teisi programme haldavad rahvusvahelised töörühmad, mis tegelevad HIV ja AIDS-i probleemide, sooküsimuste, noorte kaasamise, inimressursi arendamise ja teabeteenustega. Lisaks koordineerib misjoni ja arengu osakond abi osutamist ligi 230 projektile, mida viivad ellu LML-i liikmeskirikud. Selles valdkonnas on osakonna põhiülesanne projekte rahastada ning toetada projektide teostajaid nende elluviimisel ja aruannete esitamisel.

Loobumata oma konfessionaalsest identiteedist, on LML rahvusvahelisel tasandil humanitaarabi osutades pidevalt järginud oikumeenilist lähenemisviisi.

Juba 1960. aastate alguses loodi Aafrika pagulaste abistamiseks teedrajav oikumeeniline struktuur: Tanganyika kristlik pagulasteenistus, mille LML asutas Kirikute Maailmanõukogu nimel ja koostöös Tansaania kristliku nõukoguga. Hiljem käivitati sarnane programm ka Sambias.

Samal ajal kujunes LML-i programm Hiina pagulaste abistamiseks Hongkongis ulatuslikuks sotsiaalteenuste programmiks, mis anti hiljem üle Hongkongi kristlikule nõukogule.

Aafrika 1970. aastate alguse suurte põuaperioodide tagajärgede leevendamiseks tulid kokku paljud kiriklikud osapooled, sh LML, KMN ja katoliiklik *Caritas Internationalis* koos oma riiklike esindustega, moodustades kirikute põuatoimkonna (*Churches Drought Action in*

²¹ Järgnev ülevaade põhineb Brian Neldneri ettekandel, mille ta esitas 1997. aasta juunis arenguhariduse foorumil. LML-i maailmateenistuse ajaloo kohta vt ka „Let Us Help One Another: Service in the LWF“ – Jens Holger Schjorring, Prasanna Kumari, Norman A. Hjelm (toim), *From Federation to Communion. The History of the Lutheran World Federation*. Minneapolis 1997, lk 85–141.

Africa). Sellest kasvas välja edasine ühistegevus, mis jõudis rahvusvaheliselt tasandilt ka näiteks Etioopia ja Eritrea kohalike kirikute koostööni. Praegusajal kinnitab LML-i jätkuvat oikumeenilist orientatsiooni osalemine kirikute abiühenduses *Action by Churches Together*.

Aastal 1970 võeti Eviani assambleel vastu inimõigusi käsitlev resolutsioon, millega loodi raamistik LML-i ja selle liikmeskirikute tegevuseks konfliktipiirkondades. Selle tulemuseks oli ulatuslik abi vabadusvõitluses osalevatele või selle tõttu kannatanud isikutele, eriti Mosambiigis, Angolas ja Namiibias. Muu hulgas abistati väljasaadetuid ja pagulasi, toetati repatrieerimist, rekonstruktsiooni, taastamist ja arengut, samuti eksiilis elavate inimeste ja vabadusvõitluses osalejate sotsiaalset ja vaimulikku teenimist. LML korraldas maailmateenistuse osakonna kaudu eksiilis elavate namiiblaste vaimulikku teenimist, tehes selleks koostööd Namiibia suuremate kirikute ja varjupaigariikide kristlike nõukogudega.

Aastal 1974 tegi maailmateenistuse komisjon tähelepanuväärse otsuse alustada tööd islamiriiki Mauritaanias, mis kinnitas maailmateenistuse osakonna valmisolekut osaleda LML-i liikmeskirikute nimel abitegevuses kõikjal maailmas. Taolised programmid aitavad luua olulisi sidemeid nende riikide elanikega, kus kristlus ei ole enamususund. LML-i nõukogu kinnitas 1997. aastal, et LML peab inimõigusi oma humanitaar- ja arenguabiga seotud tegevuse lahutamatuks mõõtmeks.

Valitsustevahelised organisatsioonid ja riiklikud annetajad toetavad maailmateenistuse programme nii otse kui ka LML-iga seotud agentuuride kaudu märkimisväärsete summadega. LML-i maailmateenistus suunab need vahendid programmidesse, mis väljendavad kristlikku armastust abi vajava ligimese vastu.

Maailmateenistuse osakond teeb tihedat koostööd ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga. Juba LML-i esimene assamblee esitas ÜRO peasekretärile avalduse, milles väljendas muret pagulaste ja ümberasustatud isikute pärast. Samal aastal akrediteeriti LML ÜRO juures. Sellest sai alguse maailmateenistuse osakonna pikaajaline koostöö ÜRO agentuuridega, eriti ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ametiga (UNHCR). LML-i hinnangul täiendab tema töö ÜRO tegevust, kuna võimaldab osutada abi otse inimeselt inimesele. Selline lähenemisviis peab ka tulevikus jääma valitsuste ja valitsustevaheliste organisatsioonidega loodavate partnerluste aluseks.

Ka eelolevatel aastatel jäävad rahvusvahelise humanitaarabi ülesanded sõltuma poliitilistest otsustest, majandusest ja looduskatastroofidest. Samuti mõjutavad seda kultuur, fundamentalism ja lõhed religioonide vahel. LML võib täita nende lõhede ületamisel „diakoonilise silla“ rolli, jätkates koos liikmeskirikutega ja nende nimel hädas olevate inimeste abistamist.

Praeguse seisuga tegutseb maailmateenistuse osakond (koos oma programmidega) 36 Aafrika, Aasia, Euroopa, Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkonna riigis. Valdav osa selle 100 miljoni USA dollari suurusest eelarvest kulub humanitaar- ja arenguabi programmidele. Juhindudes eesmärgist seista vaeste ja rõhutute õiguste eest, on maailmateenistuse osakond kindlaks määranud oma töö kuus prioriteetset valdkonda:

- 1) katastroofidele reageerimine ja nendeks valmistumine;
- 2) kestlike kogukondade loomine;
- 3) HIV ja AIDS-i vastu võitlemine;
- 4) rahu, lepituse ja inimõiguste edendamine;
- 5) sugudevaheliste suhete uuendamine;

6) keskkonnakaitse.

Nagu eespool mainitud, teevad luterlased seda tööd koos teiste kristlastega, mistõttu on rahvusvaheline diakoonia olnud algusest peale oikumeenilise liikumise tähtis osa. Aastal 1922 asutati Zürichis Ameerika Kristuse Kirikute Föderaalne Nõukogu ja Šveitsi Evangeelsete Kirikute Liidu egiidi all kirikutevahelise abi Euroopa keskbüroo (*Europäische Zentralstelle für kirchliche Hilfsaktionen*), millega hiljem liitus ka teisi Euroopa kirikuid. Aastal 1928 kolis büroo Genfi ja ühines aastal 1945 Kirikute Maailmanõukoguga (KMN).

Kui Willem A. Visser't Hooftile tehti 1938. aastal ettepanek hakata KMN-i esimeseks peasekretäriks, seadis ta tingimuseks, et organisatsiooni juures luuakse kirikutevahelise abi osakond, sest „tugev oikumeeniline osadus pole võimalik ilma praktilise solidaarsuseta“. Aastal 1949, üks aasta pärast KMN-i esimest assambleed Amsterdamis, teatas organisatsiooni keskkomitee, et kirikutevaheline abi on KMN-i alaline kohustus, mida on kõige tõhusam täita oikumeeniliselt. Aastal 1971 anti sellele üksusele nimeks kirikutevahelise abi, pagulas- ja maailmateenistuse komisjon (*Commission on Inter-Church Aid, Refugee and World Service, CICARWS*).

Komisjoni ülesanne oli „aidata kirikutel väljendada solidaarsust oma inimjõu, materiaalsete ja vaimulike ressursside jagamise näol ning edendada sellist jagamist sotsiaalse õigluse, inimarengu ja inimeste puuduse leevendamise eesmärgil“. Kaheksakümnendate lõpus hakkas üksus järjest enam tähelepanu pöörama ennetusele ning aitas kirikutel ja nendega seotud rühmadel järele mõelda probleemide algpõhjuste üle ja otsida meetodeid, mis aitaksid inimeste raskusi mitmekülgsemalt leevendada. Seetõttu vähendas komisjon oma osalust projektides, kuid säilitas prioriteetsete projektide süsteemi, et leida oikumeenilise liikumise probleemidele praktilisi lahendusi. Aastal 1992 asendati komisjon uue üksusega, mis sai nimeks *Sharing and Service* (jagamine ja teenimine).

Nagu eespool märgitud, ajendasid Teise maailmasõja kannatused paljude riikide kirikujuhte looma rahvusvahelise humanitaarabi struktuure. Kuid juba enne seda, 1922. aastal oli Taanis asutatud kiriklik abiorganisatsioon *Folkekirkens Nadjelp*, mis osutas abi Ida-Euroopas ja keskendus eriti sealsete vähemuskirikute toetamisele. Samal ajal ja hiljem seoses Teise maailmasõjaga loodi sarnaseid kirikutega seotud organisatsioone kõikjal maailmas. Mõned neist organisatsioonidest asutati algselt pärast sõda Euroopast saabuvate pagulaste vastuvõtmiseks ja asusid hiljem tegelema laiema rahvusvahelise diakooniaga.

1950. aastate lõpus pöördus paljude taoliste organisatsioonide tähelepanu lõunapoolsetes piirkondades tekkivatele iseseisvatele riikidele ning nende võitlusele vaesuse ja koloniaalstruktuuride vastu. Sündisid uued algatused. Saksamaa evangeelsed kirikud käivitasid 1959. aastal programmi „Leiba maailmale“ (*Bread for the World*). Praegu toetab see organisatsioon koostöös Aafrika, Aasia, Ladina-Ameerika ja Ida-Euroopa kohalike kirikute ja partnerorganisatsioonidega rohkem kui tuhandet projekti, juhindudes motost „Õiglus vaestele“.

Ühelt poolt on sellised organisatsioonid abivahendiks nendele isikutele ja kogudustele, kelle arvates kristlik diakoonia ei tohi piirduda vaid lähedal asuvate ligimestega, vaid peab ulatuma kõikide kannatajateni. Teiselt poolt tegutsevad nad kohalike (või riiklike) kirikute organitena, nende volitusel ja juhiste kohaselt, lähtudes selgest eesmärgist võidelda vaesuse ja ebaõigluse vastu ning abistada selles võitluses oma partnereid. Seega võib organisatsioone käsitada vahendajatena, mis täidavad koguduseliikmetelt saadud diakooniatöö ülesannet koostöös maailma muudest osadest pärit sarnaselt meelestatud partneritega.

Alates 1960. aastatest saavad paljud taolised organisatsioonid rahalist toetust oma riikide valitsustelt ning on hakanud järjest enam osalema pikaajalises arengutöös. Uue olulise valdkonnana on nende töösse lisandunud huvikaitse. Seoses sellega on viimastel aastakümnetel toimunud muutusi selles, kuidas organisatsioonid ise oma tööd mõtestavad. Esiteks mõistavad nad selgemini oma rolli uuenemise taganttõukajana nii kodumaal kui ka lõunariikides. Selle aluseks on parem arusaam vaesuse struktuursetest põhjustest ning sellest, et inimlike kannatuste algpõhjuseks on kõige sagedamini rõhumisele ja ebaõiglusele üles ehitatud süsteemid. Teiseks aitab see arusaam näha, et arengutöö ei ole midagi lihtsat, vaid selleks on vaja spetsiifilisi kutseoskusi.

Teise maailmasõja järel tekkis oikumeeniline diakoonia mitmepoolse koostöö vormis. See lähtus arusaamast, et ükski kirik ega organisatsioon ei suudaks sõjajärgse Euroopa probleeme üksinda lahendada. Alates 1970. aastatest on rahvusvahelise diakoonia kõige levinumaks vormiks kahepoolne koostöö, mida paljud eelistavad, kuna see võimaldab osapoolte otseseid kontakte.

Sageli eelistatakse kahepoolset koostööd põhjusel, et seda peetakse mitmepoolsest koostööst kiiremaks ja tõhusamaks. Teisalt ei ole ka kahepoolne tegevus probleemivaba. Mõned Aafrika kirikud teevad kahepoolset koostööd paljude partneritega, mis tähendab, et hulk tööd kulub iga partneri strateegiliste eesmärkide, aruandlusnõuete ja muu taolise arvesse võtmiseks. Mitmepoolse lahenduse korral oleks koostöö tõhusam. Lisaks võib probleeme tekkida kahepoolsete suhete võimuvahetustega. Mitmepoolses koostöös osaleb rohkem partnereid ja võimu saab ühtlasemalt jaotada. Mitmepoolse koostöö eeliseks on ka võimalus tuua kokku rohkem osapooli ning jagada teadmisi ja kogemusi suuremas võrgustikus.

Kirjeldataud arengute mõjul on muu hulgas tekkinud soov tugevdada oikumeenilist koostööd. Alates 1990. aastate algusest on nn põhjariikide organisatsioonide esindajad regulaarselt kohtunud agentuurijuhtide võrgustiku (*Heads of Agencies Network*) raames, kuigi aja möödudes on üha enam väljendatud muret, et selle laua tagant puuduvad lõunariikide kirikud ja nende abiorganisatsioonid. Aastal 1995 loodi organisatsioon *Action by Churches Together* (ACT International), et pakkuda rahvusvaheliselt koordineeritud abi hädaolukordades. Aastal 2000 asutati Oikumeeniline Huvikaitse Liit (*Ecumenical Advocacy Alliance*, EAA), et koordineerida kirikute ja kirikuga seotud organisatsioonide rahvusvahelist tööd konkreetsete teemadega seotud huvikaitse valdkonnas (praegused teemad on HIV/AIDS ja toiduga kindlustatus). Sellele järgnesid püüdlused tugevdada koostööd arenguabi valdkonnas ja KMN-il paluti seda protsessi juhatada.

1982. aasta Genfi konsultatsioonil „Kaasaegsed diakooniakäsitused“ kirjeldati diakooniat kui oikumeenilist ressursside jagamise süsteemi, millel on kaheksa põhitunnust. Diakoonia:

- on kiriku elu ja heaolu jaoks möödapääsmatult vajalik;
- keskendub kohalikule tasandile;
- on rahvusvahelises solidaarsuses ülemaailmne;
- takistab ebaõiglaste struktuuride kasvu ja püsimist;
- tegeleb struktuursete ja poliitiliste mõõtmetega;
- osutab humanitaarabi ka väljaspool usklikte osadust;
- on mõlemapoolne;
- vabastab inimesi, rõhutades nende võimestamist ja edendades osalust.

Allikas: From Inter-church Aid to Jubilee. A brief history of ecumenical diakonia in the World Council of Churches. *Genf: WCC, 2002, lk 13.*

2007. aasta veebruaris moodustati allianss *ACT Development* kui „oikumeenilist arengutööd tegema kutsutud ja koostöö kasuks otsustanud kirikute ja nendega seotud organisatsioonide rahvusvaheline ühendus“, mille eesmärk on „edendada ja soodustada osalejate koostööd, et suurendada nende uuendava arenguabi tõhusust“.²²

Aastal 2009 hõlmas *ACT Development* 70 organisatsiooni, mis tegelesid pikaajaliste arengueesmärkide saavutamise ja enam kui 150 riigis. Kõikide organisatsioonide liidetud aastaeelarve oli ligikaudu 1,4 mld USA dollarit. Allianss keskendub pikaajalise arengu soodustamisele: selleks püütakse suurendada osalejate suutlikkust ja nendevahelist koostööd. Juba alliansi asutamise ajal oli selge, et humanitaarabi, arenguabi ja huvikaitse valdkondi on vaja omavahel tugevalt koordineerida ning eelistatavalt võiks seda teha üks rahvusvaheline agentuur. Sel põhjusel on tehtud palju tööd, et *ACT International* ja *ACT Development* üksteisega liita. Pärast hoolikat kaalumisprotsessi, mis hõlmas ka piirkondlikke konsultatsioone, otsustasid kahe alliansi assambleed suure häälteenamusega oma tegevused ühendada ning alustada 2010. aasta jaanuarist tegevust nime all *ACT Alliance*.

Üleilmastumise kontekstis juhindub oikumeeniline diakoonia üheksast piibellik-teoloogilisest lähtekohast. Oikumeeniline diakoonia:

- peab lähtuma meie globaalsest ja lokaalsest kontekstist;
- on üleskutse osaleda Jumala missioonis;
- on prohvetlik diakoonia;
- püüdleb uuenemise ja õigluse poole;
- on lahutamatu osadusest;
- on ülemaailmne diakoonia, mis kuulub kõigile inimestele ja kogu loodule;
- hõlmab tervenemist, lepitust ja ülesehitust;
- loob õiglasi suhteid, mõlemapoolsust ja üksteisega jagamist.

Meid on kutsutud olema ühtsed, kui me täidame Jumala missiooni, milleks on kaastundlik, lepitav, uuendav, õiglust otsiv ja prohvetlik diakoonia.

Allikas: *Chris Ferguson and Ofelia Ortega: Ecumenical Diakonia. KMN-i avaldamata dokument, 2002, lk 3.*

Pole kahtlust, et rahvusvaheline diakoonia on hädasti vajanud koordineerimist, ning nimetatud alliansside loomine on oluline samm selles suunas. Samal ajal on need algatused tekitanud üldisemaid küsimusi diakooniatöös esinevate vastastikuste kohustuste kohta. Üks murekoht puudutab võimu koondumist ning seda, kuidas tagada, et põhjariikide organisatsioonid ei hakkaks uutes struktuurides domineerima. Teine küsimus on seotud arengu mõistega ja uurib, kuidas alliansi *ACT Development* loomine seostub kirikute ja holistliku misjonikäsitusega. Kolmas küsimuste ring käsitleb professionaalse ja tõhusa töö olemust ning seda, kes otsustab, millal ja kuidas seda saavutada. Kuigi *ACT International* ja *ACT Development* peaksid olema diakoonia rahvusvahelised töövahendid, ei ole rahuldavalt vastatud küsimustele selle kohta, kas põhjariikide plaane, analüüse ja nõudeid peaks tegema lõunariikide kirikutele ja organisatsioonidele kohustuslikuks. Need teemad jäävad kindlasti ka edaspidi oikumeeniliste kõneluste päevakorda.

²² www.actdevelopment.org/pages-en/documents-en.html

Addis Abebas 2008. aasta oktoobris toimunud LML-i rahvusvahelisel diakooniakonsultatsioonil tunnustati rahvusvahelises diakoonias jätkuvalt olulisi ülesandeid täitvate organisatsioonide pikka traditsiooni. Kuid samas lisati: „Rollide ja lähenemisviiside küsimuses tuleb veel jätkuvalt üksteisega nõu pidada.“ Konsultatsioonil soovitati otsida „uusi koostoimeid ja seoseid, et edendada lõuna- ja põhjariikide partnerite vahel ausat dialoogi uute vastastikku kasulike ja üksteist täiendavate koostöömudelite kohta misjoni ja diakoonia valdkonnas“.

Selles tegevuses omavad otsustavat kaalu käsitused, mis lähtuvad abivajajate õigustest ja nende käsutuses olevatest ressurssidest, kuna neis eeldatakse, et iga isik ja kohalik kogukond tervikuna suudab panustada midagi olulist sellesse, et tegevustel oleks kestlik tervikmõju.

4. Diakoonia meetodid

4.1. Metodoloogia tähtsus

Diakooniatöö hoolika planeerimise tähtsust on eespool juba rõhutatud. Planeerimise olulised osad on eesmärkide sõnastamine ja meetodite valimine. Sõna meetod pärineb kreeka keelest (*meta* + *hodos*), kus see tähendab reisimist või mööda teed käimist. Nii on metodoloogia keskmes küsimus, kuidas meetodeid kasutatakse, et jõuda soovitud eesmärgini.

Diakoonia praktika jaoks on metodoloogia küsimus väga oluline. Ükski meetod ei ole läbinisti neutraalne, vaid need kõik on koormatud mingite väärtushinnangutega. Seetõttu tuleb esimese ülesandena leida sellised töömeetodid, mis soodustavad osaluspõhiseid protsesse ja võimestamist ning kindlustavad diakooniatöö alusväärtusi.

Nn „kahtluse hermeneutika“ võib olla kasulik vahend, mille abil lisada diakooniakäsitluse kriitilisi vaatenurki. Hermeneutika tähendab tõlgendusviisi ja see eeldab uurivat mõtlemist. Muu hulgas tuleks alati küsida: kelle huvid on sõnade ja tegude taga? Maailm ja selle probleemid paistavad erinevad olenevalt sellest, kas neid nähakse võimukandjate või tõrjutud rühmade vaatevinklist. Kaalutletud diakoonia peab olema sellest vastuolust teadlik ja võtma kuulda neid häáli, mida tavaliselt eiratakse. Selline teguviis kuulub hea piibelliku traditsiooni juurde ja näitab suunda prohvetlikule diakooniale.

4.2. Näha – järele mõelda – tegutseda

Ladina-Ameerika teoloogide kasutatav mudel „näha – järele mõelda – tegutseda“ on leidnud laialdast tunnustust kui vahend, mis aitab teooriat ja praktikat omavahel siduda. See on osutunud äärmiselt kasulikuks meetodiks ka diakooniategevuste planeerimisel ja elluviimisel.

Selle meetodi kohaselt jaguneb tehtav töö kolmeks järjestikuseks etapiks.

Esimene etapp on „näha“. Sellega peetakse silmas toimuva põhjalikku analüüsi sotsiaalteaduste ja muude asjakohaste teadusvaldkondade abil, et saada tõetruu pilt kontekstist, kus diakoonia aset leiab. Analüüsis tuleks esimeses järjekorras tähelepanu pöörata konkreetsetes olukorras elavate inimeste endi kogemustele ja tunnistustele. Kuidas näevad vaesed ja tõrjutud ise oma tegelikkust? Mida on õpitud diakoonia varasemast praktikast ja teistelt, kes on püüdnud saavutada ühiskonda uuendavaid arenguid? Mis on sellise sekkumise

tugevad ja nõrgad küljed? Taolised küsimused aitavad päevavalgele tuua nn vaikset teadmist ja anda sõna neile, kelle seisukohad jäävad struktureeritud analüüsidest tihtipeale arvesse võtmata.

Teise etapi eesmärk on „järele mõelda“ – kaasata praktika üle arutlemisse kristlikust identiteedist ja usust tulenevad mureküsimumused ja impulsid. Kui esimene etapp on esmajoones analüütiline ja põhineb ilmalikel teadmistel, siis teine etapp on pigem hermeneutiline, kuna selles püütakse analüüsi tulemusi tõlgendada. Kuidas tunda ümbritsevates sündmustes ära aja märke, lähtudes Jumala sõnast ja Kristuses esitatud jumalariigi töötusest?²³ Mida me kristlastena peaksime tegema, juhindudes meile antud ülesandest osaleda Jumala holistliku missiooni täitmises? Millised oleksid selle ülesande täitmiseks sobivad diakooniameetmed?

Selline järelemõtlemine aitab kirikul tõsta oma prohvetlikku häält, et mõista hukka ebaõiglus ja patt, ning kuulutada nii sõna kui ka teoga head sõnumit, mille kohaselt Jumal hoolib vaestest ja kannatajatest.

Mõnikord võib olla kasulik võtta teoloogilised tõlgendusvahendid appi alles sellel teisel etapil. Kui probleemidele lähenetakse kohe alguses teoloogiliselt, võib tulemuseks olla liiga kitsas vaatenurk. Analüütilise vaatlemise ja teoloogilise refleksiooni dialektiline koosmõju loob diakooniale tugeva interdistsiplinaarse aluse ning suurendab kutselise sotsiaalse sekkumise raames toimuva tegevuse lisandväärtust.

Kolmanda etapi eesmärk on „tegutseda“ – viia kahe esimese etapi tulemused ellu diakoonia praktikas. Tänu sellele on tegevus loodetavasti analüütilisem ja distsiplineeritum, paremini fokuseeritud ja tõhusam.

Kuigi kirjeldatud meetod koosneb kolmest etapist, tuleks meeles pidada, et juba esimene etapp saab alguse praktilisest tegevusest ning kolmas etapp peaks omakorda välja jõudma praktika üle järelemõtlemiseni. Seega on tegemist ringprotsessiga. Samas ei tähenda see, et protsess püsib käigus ainult iseenese jõust, sest sellega peaksid kõikidel etappidel kaasas käima ka kriitilised seisukohad ja küsimused.

4.3. Kodanikuvastutuse kasvatamine

Diakoonia eesmärke käsitlevas jaotises (III peatüki 1. osa) esitati küsimus, kas diakooniatöö peaks olema suunatud üksikisikule, rühmale või tervele kogukonnale. Kui pikka aega on kiputud eelistama tervet kogukonda kaasavaid tegevusi, siis uusimate kogemuste põhjal on oluline ka isikukeskne lähenemisviis. Sageli ei olegi vaja neid variante lahus käsitleda, vaid pigem tuleks otsida võimalusi nende suurema koosmõju saavutamiseks.

Ühe näite sellise koosmõju kohta võib leida apartheidiaegsest Lõuna-Aafrika Vabariigist. Mustanahalised lõuna-aafriklased kannatasid sageli ebaõigluse all, kuna valged tööandjad ei lubanud neil oma õigusi teostada. Selles olukorras käivitasid mõned diakooniatöö osapooled programme poliitika muutmiseks ja õigusabi osutamiseks. Linnades korraldati kampaaniaid inimeste teadlikkuse suurendamiseks ja nende võimestamiseks, et nad oskaksid oma õigusi kaitsta. Samal ajal pakuti õigusabi isikutele, kes vajasisid dokumente, mis tagaksid neile tööalaselt või ühiskondlikult parema kaitse.

Sarnaseid kogemusi võib leida Ladina-Ameerikast seoses nn kodanikuvastutuse kasvatamise (hisp *construir cidadania*) ühisalgatustega, mille ajendiks oli ettekujutus heast

²³ *Mission in Context*, lk 23.

ühiskonnast. Kodanikuvastutust mõistetakse kui inimese teadlikkust oma õigustest, mis annab talle võimaluse osaleda aktiivselt ühiskonnaelu korraldamises. Puuduliku kodanikuvastutusega kaasneb ühiskonnaelust ja otsustamise juurest eemale tõrjumine ning nõrgem positsioon oma sotsiaalses grupis. Kodanikuvastutuse kasvatamine tähendab niisiis algatusi ja protsesse, mille abil inimesed ise ennast võimestavad, et hakata täitma ühiskonnas uusi rolle nii oma huvisid kaitstes kui ka aktiivselt ühiskondlikes ja poliitilistes liikumistes osaledes.

Kõnealust probleemi võib kohata peaaegu kõikjal maailmas. Ida-Euroopa rahvad on mõistnud, et kommunismiaegsete kogemuste tõttu peavad nad õppima, kuidas ühiselt initsiatiivi haarata ning ühiskonnaelus osalevateks vastutustundlikeks kodanikeks kasvada. Samal ajal osaleb paljudes lääneriikides järjest vähem inimesi organiseeritud poliitilises tegevuses ja traditsioonilised vabatahtlikud organisatsioonid kaotavad liikmeid.

Diakooniline kodanikuvastutuse kasvatamise püüd on ajendatud just nendest ühiskondlikest ja poliitilistest probleemidest. Aga ühtlasi juhindub see vanast katekismusetraditsioonist, mis ütleb meile kümnest käsust lähtudes, kuidas me kodanikena peaksime elama.

Kodanikuvastutuse kasvatamise meetod koosneb kolmest põhielemendist: huvikaitse, haridus ja mobiliseerimine. Need kõik rikastavad uuenemise protsessi, millel on palju eri tasandeid. Isiklikul tasandil peavad inimesed üle saama alaväärsustundest või fatalismist, mille tõttu nad lepivad oma saatusega mingeid küsimusi esitamata. Ühiskondlikul tasandil on vaja suurendada üldist teadmiste ja oskuste taset ning õpetada inimestele organiseeritud ühistevõimuses osalemist. Sealjuures on äärmiselt oluline vältida inimestega manipuleerimist, näiteks et nad ei hakkaks lihtsalt matkima oma koolitajate mõtteviisi. Tegelik võimestamine annab inimestele võime kujundada ise oma arvamusi, isegi kui need lähevad vastuollu projektide korraldajate mõnede ootustega.

Uuringud näitavad, et kodanikuvastutuse kasvatamine on väga oluline ühiskonna demokraatliku pädevuse suurendamiseks. Demokraatiat tuleb ehitada altpoolt üles. Võimestatud kodanikud teavad, kuidas tavainimeste õigustega arvestada ja nende toetuseks sõna võtta. See hõlmab nii juriidilisi, majanduslikke, sotsiaalseid kui ka kultuurilisi õigusi. Võimestatud kodanikud teavad, mida teha, et mõjutada nende jaoks olulisi otsuseid ja poliitikaid. Nad on kursis võimalustega, kuidas valitsustelt aru pärida, ning nende soov on saavutada mitmerahvuselises ja pluralistlikus ühiskonnas rahumeelne kooselu.

4.4. Kogukonna ehitamine

Kodanikuvastutuse kasvatamine ja kogukonna ehitamine on omavahel tihedalt seotud. Teatud kindla rühma, näiteks füüsilise puudega inimeste abistamiseks algatatud projektid suurendavad lõppkokkuvõttes terve kogukonna heaolu. Mõnes olukorras suudab diakoonia tekitada võimalusi poliitilisteks algatusteks, nagu juhtus näiteks Kesk-Ameerikas 1980. aastate sõjalise diktatuuri ajal. Seetõttu ei saa ühtegi diakooniameedet vaadelda lahus selle ühiskondlikust ja poliitilisest kontekstist.

Kogukonna ehitamisest on saanud üks rahvusvahelise diakoonia oluline tegevussuund. Selle eesmärk on pakkuda tehtavas töös osalemise ja sellest kasu saamise võimalusi tervele kogukonnale, mitte üksnes ühele eelistatud rühmale. Metodoloogiliselt eeldab see, et kogukonnatöoga hõlmatakse võimalikult palju valdkondi: veevarustus ja kanalisatsioon, toiduga kindlustatus, keskkond, haridus, sooküsimused jne. Olenemata sellest, kas

diakooniatöö algab hädaabist, taastamistöödest, katastroofiks valmistumisest või mõnest muust arenguabi valdkonnast, peavad kõik jõupingutused olema omavahel seotud nii, et see soodustaks osaluspõhist terviklähendamist.

Taoline terviklähendamine lähtub arusaamast, et kõik erinevad valdkonnad on üksteisega seotud ja kestlik areng on võimalik üksnes juhul, kui tegeletakse nende kõigiga. Loomulikult on see ülimalt suur eesmärk ja ükski osapool üksinda ei suudaks sedavõrd erinevate ülesannetega toime tulla. Seetõttu on äärmiselt oluline luua võrgustikke ja teha koostööd kohalike partneritega.

Viimastel aastakümnetel oleme õppinud, et kestlik areng on võimalik vaid siis, kui kohalikud osapooled on tugevalt kaasatud ja ise olukorra muutmisest huvitatud. Sel põhjusel on kogukonna ehitamise eesmärk võimestada nii üksikisikuid kui ka terveid rühmi, et anda neile oma kogukonnas muutuste tegemiseks vajalikud oskused. Sageli on nende oskuste sisuks suure hulga inimeste koondamine ühise eesmärgi nimel, et sel moel poliitilist mõjuvõimu kasvatada. Kogukonna ehitajatel peab olema oskus töötada üksikisikutega, aga ka võime kujundada kogukonna seisukohti laiemas ühiskondlikus kontekstis.

Diakooniatöötajate jaoks on alati keeruline leida õiget tasakaalu oma isikliku rolli ja mõjuvõimu ning kohaliku kogukonnaga arvestamise vahel. Seetõttu on väga oluline, et nad oskaksid ennast tagasi hoida, teisi kuulata ning oleksid valmis otsima ühiseid lähenemisviise ja lahendusi. Väljastpoolt peale sunnitud lahendused ei toimi. Need vähendavad isikute ja kogukonna iseseisvust ning alaväärtustavad kodanikuvastutuse juurde kuuluvaid teadmisi ja otsustusvõimet. Seepärast püüavad diakooniaga tegelevad organisatsioonid ja muud osapooled tänapäeval võtta keerukate projektide elluviimisel pigem väiksema rolli ning leida selle asemel kohalikke partnereid, kes ümbritsevat olukorda hästi tunnevad.

Veel üks probleem on seotud olukordadega, kus diakooniatöö puutub kokku selliste tundlike teemadega nagu maaomand, sooküsimused või mõned kultuuritavad (nt naiste suguelundite moonutamine). Kui otsekoheselt võivad diakooniatöö tegijad neil teemadel sõna võtta? Kas nad peaksid oma autoriteeti kasutades juhtima tähelepanu neis olukordades valitsevale ebaõiglusele või tähendaks see juba nende volituste ületamist? Või kui nad otsustavad neist teemadest vaikida, kas see tähendaks diakooniatöö prohvetliku mõõtme hülgamist?

Viimastel aastatel on selgeks saanud, et diakooniatöö peab järgima õigustel põhinevat lähenemisviisi. LML-i maailmateenistus käsitab õigustel põhinevat lähenemisviisi oma tegevuse ühe peamise strateegilise meetodina.

Õigustel põhinev lähenemisviis eeldab esimeses järjekorras nii võimuta kui ka võimukate inimrühmade teadlikkuse suurendamist nende õigustest. Arengueesmärgid on ühtlasi ka inimõiguseesmärgid. Arengu kontekstis inimõiguste rõhutamine aitab keskenduda struktuursele ebaõiglusele, mis põhjustab ja põlistab vaesust ja tõrjutust. Teadlik tuginemine inimõigusnormidele ja -eesmärkidele aitab tagada, et arenguprogrammide koostamisel ja rakendamisel pööratakse piisavalt tähelepanu vaesuse ja tõrjutuse algpõhjustele ning arengutegevuse mõõdupuuks ei võeta üksnes kitsaid tehnilisi eesmärke. Lisaks vähendab selline lähenemisviis ohtu, et vaestes nähakse üksnes hädalisi heategevusobjekte.²⁴

²⁴ Uphold the Rights of the Poor. Global Strategy 2007–2012. Genf: LWF World Service, 2007, lk 9.

On selge, et diakoonia praktika ei saa kunagi varjata oma kristlikku identiteeti, aga ta ei saa ka eitada oma alusväärtusi ega pühendumist õiglusele ja inimväärikusele. Kuidas seda tegelikkuses saavutada, sõltub juba kohalikust kontekstist.

4.5. Võrgustike loomine

Kodanikuühiskond on viimastel aastatel muutunud oluliseks jõuks, mis aitab edendada inimeste osalust ja ühiskondlikke muutusi. Mõnikord nimetatakse kodanikuühiskonda ka „kolmandaks sektoriks“ riigi ja tulundussektori kõrval. Kodanikuühiskonna tugevdamine tähendab nende kahe teise mõjuvõimu vähendamist, nagu nähtub ka järgmisest määratlusest.

Mõiste „kodanikuühiskond“ viitab ühiste huvide, eesmärkide ja väärtuste ümber toimuvale vabatahtlikule kollektiivsele tegutsemisele. Teoorias erinevad selle institutsionaalsed vormid riigi, perekonna ja erasektori omadest, kuigi praktikas on riigi, kodanikuühiskonna, perekonna ja erasektori vahelised piirid sageli keerulised, hägused ning vaieldavad. Harilikult hõlmab kodanikuühiskond erinevaid ruume, tegutsejaid ja institutsionaalseid vorme, mis erinevad üksteisest oma ametlikkuse, autonoomia ja võimu ulatuse poolest. Kodanikuühiskondi asutavad sageli organisatsioonid, nagu registreeritud heategevusseltsid, valitsusvälised arenguorganisatsioonid, kogukonnarühmad, naisorganisatsioonid, usulised organisatsioonid, erialaühendused, ametiühingud, eneseabirühmad, sotsiaalsed liikumised, ärilised ühendused, koalitsioonid ja huvikaitserühmad.²⁵

Kodanikuühiskonna üldtunnustatud põhiülesanne on tugevdada ühiskonna horisontaalseid struktuure, et edendada seeläbi demokraatlikke põhimõtteid. Samuti on täheldatud, et riigivalitsemise kvaliteeti parandab valitsusväliste sõltumatute võrgustike olemasolu.

Kirikud ja usuorganisatsioonid on kodanikuühiskonna olulised osapooled. See sektor annab kirikutele uue võimaluse võtta ühiskonnas aktiivne roll, mis varem oli sageli välistatud (eriti Euroopas), sest kirik oli ise riigivõimu osa. Kodanikuühiskonna osapoolena ei püüa kirik enam saavutada hegemoonset võimu, vaid otsib võimalusi rääkida kaasa olulistel ühiskondlikel teemadel ja suurendada teenimise läbi üldist heaolu.

Diakoonia jaoks annab kodanikuühiskond ainulaadse võimaluse mõjutada tervet ühiskonda. Diakoonia algatusi võib pidada koguni uut tüüpi avaliku vastutuse teerajajaks. See on seotud alusveendumusega, et diakoonia üksinda ei suuda kunagi kõiki inimeste ja ühiskonna probleeme lahendada, vaid peaks sõlmima liite kõikide heasoovlike inimestega. Sellises liidus tuleks austada ja soosida iga partneri sisemist vabadust. Kodanikuühiskond annab hea võimaluse võrgustike loomiseks ja teabevahetuseks ning diakooniatöö osapooled peaksid selle võimalusega tutvuma ja siduma oma töö selle laiema ühiskondliku tegevusega.

Lisaks annab kodanikuühiskond võimalusi huvikaitseks. Kui diakoonia ise ei suuda õigluse küsimustele piisavalt tähelepanu tömmata, võib abi olla sidemetest teiste osapooltega. Sama võib öelda riigistruktuuridega suhete loomise kohta. Mõnes riigis on

²⁵ Londoni Majandus- ja Politoloogiakooli määratlus: www.lse.ac.uk/collections/CCS/what_is_civil_society.htm.

minevikukogemuste mõjul tekkinud poliitilise võimu suhtes sügav usaldamatus, samas kui teisel on kirikud olnud väga riigitruud, vahel koguni liigselt allaheitlikud. Sellistes kontekstides on võimalik luua mitmesuguseid liite, soovitatavalt sarnaselt mõtlevate osapooltega. See annab riigi esindajatega peetavale dialoogile rohkem kaalu ning võib parandada ka riigis toimuva üldise avaliku mõttevahetuse kvaliteeti ja sisukust. Samal ajal toob see kirikute ja nende diakooniatöö probleemküsimused paremini nähtavale.

4.6. Vastutuskohustus

Mõlemapoolset vastutust nimetatakse sageli üheks rahvusvahelise diakoonia põhiväärtuseks. Vastutuskohustuse all peetakse silmas osapoolte vastutust üksteise ees, näiteks kahe või enama partneri koostöös. Üldjuhul hõlmab vastutuskohustus kahte põhielementi: aruandmine ja jõustamine. Neist esimene tähendab kohustust oma otsuseid ja tegusid põhjendada ning teine võimet tagada, et kokkulepitud tegevused ka tegelikult ellu viiakse.

Kui vastutuskohustus on vastastikune, annab see kõigile partneritele võrdse õiguse nõuda teiselt kokkulepitud kohustuste täitmise eest vastutamist. Tegelikuses see küll alati nii ei ole, sest partnerid ei pruugi olla suhtes võrdsel positsioonil. Traditsiooniliste annetaja-vastuvõtja suhetega kaasneb ebavõrdne võimu ja otsustusõiguse jaotus, mistõttu nende väärtus on kaheldav, eriti diakooniatöö puhul.

Teisest küljest tuleb kindlasti rõhutada, et diakooniatöö jaoks on väga oluline juhtimispädevus ja tegevuste tõhusus, mille saavutamiseks on vastastikune vastutuskohustus äärmiselt vajalik. Ilma sellise pädevuseta ei jõua ka kõige paremad kavatsused käegakatsutavate tegevusteni.

Nüüdisajal kasutavad põhjariikide rahastamisorganisatsioonid ja nende partnerid lõunariikides juhtimispädevuse suurendamiseks ja töömeetodite täiustamiseks kasuliku vahendina ühise planeerimise, seire ja hindamise meetodit (*Joint Planning, Monitoring and Evaluation*, PME). Selle eesmärk on „tõhustada sisemisi töömeetodeid, et nappe vahendeid vaesuse ja ebaõiglusega võitlemiseks optimaalselt ära kasutada“, ning lisaks „parandada lõunariikide organisatsioonide ja põhjariikide rahastamisasutuste teabevahetust seeläbi, et rakendatakse ühtsed juhtimisinfo süsteemid, võetakse vastutuskohustuse kõrval suund ka õppimisele ning tagatakse, et ühiste arengueesmärkide nimel koos töötavad partnerid vahetavad asjakohast infot projekti olulisi etappe arvestades õigeaegselt“.²⁶

Poliitikute ja rahvusvaheliste organisatsioonide esindajate poolt Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) egiidi all 2005. aastal allkirjastatud Pariisi deklaratsioon on kaalukas näide sellest, kuidas ühine soov tõsta abi kvaliteeti ja suurendada selle mõju arengule väljendub kõige kõrgemal poliitilisel tasandil. Üks deklaratsiooni tähtsamaid põhimõtteid on vastutusmehhanismide tugevdamine, et doonorid ja abisaajad oleksid üksteise ees vastutavad ning võetud kohustuste täitmist oleks võimalik avalikult kontrollida.²⁷

Selliseid püüdlusi ei tuleks käsitada välispartnerite nõudmistena. Taoline oht on olemas, kuna nemad esindavad võimu ja võivad toetuse andmise lõpetada, kui nende partnerid lõunariikides ei täida teatud nõudmisi. Kõik osapooled peaksid planeerimise ja

²⁶ *Building bridges in PME. Guidelines for good practice in the planning, monitoring and evaluation of community-based development projects implemented by Southern NGOs with support from European Ecumenical Agencies.* Published by ICCO, The Netherlands 2000. Samas, lk 6.

²⁷ Pariisi deklaratsiooni kohta võib lisateavet leida aadressil www.oecd.org.

vastutuskohustuse põhimõtteid rakendama pigem põhjusel, et sellega toetavad nad iseendi tugevusi, väärtusi ja oskusi. Oluline on üksteisega suhelda ning selles dialoogis peaks olema võimalik ausalt rääkida ka võimu ebaühtlasest jagunemisest osapoolte vahel.

Tõhusat juhtimist ja häid töömeetodeid on vaja tehtava töö enda pärast. Diakooniaalast kutsepädevust tuleks tõsta eelkõige selleks, et mitte alavääristada sellesse töösse kaasatud ja parema elu eest võitlevaid inimesi. Ka kirikutes on vaja rohkem vastutuskohustust. Ei ole vastuvõetav, kui mõned kirikujuhid ütlevad, et nemad „vastutavad ainult Jumala ees“, ning jätavad esitamata rahaliste vahendite kasutamise aruanded. Kirikujuhid peaksid olema selles vallas eestvedajad ning vastutustundliku ja läbipaistva majandamise eeskujuks.

Üks projektitööga sageli seotud probleem seisneb selles, et korraldaja tahaks tihtipeale teha rohkem kui olemasolevate vahenditega võimalik. Siin on väga oluline hea planeerimine. Sellel etapil võib teha TNVO-analüüsi²⁸ või kasutada mõnda muud analüüsimeetodit, nt olemasolevate vahendite hindamist (*asset assessment*) või hindavat uurimist (*appreciative inquiry*). See aitab välja selgitada projekti korraldaja suhtelisi tugevaid külgi, sest tegevuste planeerimisel ei tohiks lähtuda ainult kindlaks tehtud vajadustest, vaid ka olemasolevate tugevuste ja ressursside analüüsist. Suure tõenäosusega muudab see projekti paremini hallatavaks ja kestlikumaks.

Kirikutel ei ole lihtne otsustada, et pigem teha vähem, aga paremini. Samas on oluline meeles pidada, et lisaks kirikule tegutseb ka palju teisi organisatsioone ja diakoonia ei suuda lahendada kõiki ühiskonna probleeme. Sel põhjusel on oluline teha koostööd teiste osapooltega. Lisaks on kirikute jaoks üha aktuaalsem vajadus keskenduda oma tegevuses nendele valdkondadele, kus diakooniatööst on kõige rohkem abi.

5. Diakooniatöös osalejad

Diakooniatöös on palju osalejaid, kellest enamik jääb anonüümseks, sest nad peavad kannatuste, puuduse või ebaõigluse leevendamist millekski loomulikuks ja õigeks. Eriti kehtib see eelmises peatükis kirjeldatud individuaalse diakoonia valdkonnas, kuid ka diakooniatöö muudes vormides osaleb peale otseste vastutajate tavaliselt palju rohkem inimesi. Oluline oleks selliselt teenivaid inimesi rohkem esile tõsta, kuna lisaks nende endi tunnustamisele innustaks see ka teisi nende eeskujul järgima. Pole kahtlust, et praegusest palju enam inimesi oleks valmis diakooniatöös osalema, kui neile selleks võimalus anda.

Naised on alati mänginud diakooniatöös tähtsat rolli ja on üsna tavaline, et nii vabatahtlikus kui ka kutselises diakoonias osaleb rohkem naisi kui mehi. Sellel on mitmeid põhjuseid, millest osa on ajaloolised. Ent see on tõsiasi, mille üle me peaksime hoolikalt ja kriitiliselt järele mõtlema. Saksamaal 1830. aastatel alanud diakoonialiikumises oli diakonissidel väga keskne koht. See oli seotud asjaoluga, et naistel puudusid tol ajal töötamisvõimalused, ning ajaloolises perspektiivis aitas see liikumine oluliselt kaasa naiste positsiooni parandamisele nii kirikus kui ka ühiskonnas.

Samas puudus naistel siis ja puudub mõnel juhul ka praegu juurdepääs ühiskonna ja kiriku juhtivatele kohtadele. Isegi diakonisside emadekodu kõrgemaiks juhiks oli mees, enamasti kirikuõpetaja. Mitmel pool valitseb sama olukord tänapäevani: mehed on endiselt juhtivatel kohtadel ja teevad diakooniatöö kohta tegelikke otsuseid. Teisal võivad naised küll

²⁸ TNVO-analüüs tähendab tugevuste, nõrkuste, võimaluste ja ohtude kindlakstegemist.

olla juhiametis, aga otsuseid teevad ja eelarvet kujundavad ikkagi mehed. Lisaks kehtib enamikus maailma paigus kurb tõsiasi, et isegi samal ametikohal saavad mehed kõrgemat tasu kui naised. See on minevikust kaasa tulnud ebaõiglus, mis on selges vastuolus diakoonia identiteedi ja väärtustega.

Diakoonia pidamist eelkõige naiste ülesandeks nimetatakse mõnikord diakooniatöö „feminiseerimiseks“. Selle aluseks võib olla ekslik arusaam, otsekui oleks diakoonia kiriku elus teisejärgulise tähtsusega ning piirduks üksnes hooldamise ja alandliku teenimisega. Selline diakoonia „feminiseerimine“ ei ole kooskõlas selle teoloogilise alusega, sest diakoonia kuulub kogu Kristuse ihule ning selles on kutsutud osalema nii mehed kui ka naised.

Seetõttu tuleb sooküsimustele diakoonias suurt tähelepanu pöörata. Seda tuleb teha nii praktilisest kui ka strateegilisest aspektist. Soorollide analüüsis vaadeldakse väljakujunenud tavasid, mida järgitakse pereringis, kirikus või ühiskonnas. Sellise analüüsi põhjal saab alustada kriitilist arutelu diakooniatöös valitsevate soorollide kohta: kas rollid peaksid üksnes peegeldama tegelikus olukorras kujunenud tavasid või võiksid need anda võimaluse naiste ja meeste võrdseks osalemiseks? Oluline on mõista, et selline küsimuseasetus lähtub diakoonia enda identiteedist ning selle püüdlusest kaasava ja osaluspõhise ühiskonna poole.

Diakoonia soorolle analüüsidest tuleks arvesse võtta nii usust kui ka õigustest lähtuvat lähenemisviisi. Selles rõhutatakse, et naised ja mehed on loodud Jumala näo järgi, neil on võrdne hoolitsuskohustus, nad on ristitud võrdsesse osadusse ja Püha Vaim annab neile jõudu vastutada võrdselt Jumala kogu loodu eest. Selles protsessis on kasulik arutleda, kuidas naised ja mehed saaksid ühiselt diakooniatöösse oma panuse anda. Kas nende võimed ja rollid on sarnased või erinevad? Kas on võimalik, et diakooniatöös osalemine muudab meeste ja naiste rolle ka kirikus ja ühiskonnas? Või otsustavad kirikud pigem eirata neid ühiskondlikke protsesse, mis on suunatud naiste suuremale tunnustamisele ja väärtustamisele?

Kõnealune tegevus peaks olema kindlasti praktiline selles mõttes, et see pakuks naistele ja meestele koolituse ja korraldustöö vormis konkreetset abi. Võimestamisega kaasneb seniste võimusuhte muutus. Antud juhul tähendab see meeste ainuvõimu säilitava mõtteviisi lõhkumist ning selliste tingimuste ja poliitikate loomist, mis võimaldaks osalemist ja juhtimisvastutust võrdselt jagada.

5.1. Vabatahtlikud

Suure osa diakooniatööst teevad ära koguduste lihtliikmed. See kehtib ka organiseeritud diakoonia puhul, sest sealgi on vabatahtlikel keskne roll. Loomulikult hinnatakse vabatahtlikku tööd kõrgelt ja paljudel kirikutel on programmid vabatahtlike värbamiseks. Selle aluseks on kindel veendumus, et kiriku elu ei saa põhineda üksnes nendel, kes saavad oma töö eest tasu.

Mõnel juhul on vabatahtlikel väga hea erialane ettevalmistus ja nad kasutavad oma kutseoskusi diakooniatöös ilma selle eest tasu saamata. Arst või hambaarst võib loovutada igal nädalal mõned tunnid oma vabast ajast vaestega tegelevale diakooniakliinikule. Paljud neist mõtestavad seda enda jaoks hea tahte panusena, võimalusena anda ühiskonnale midagi tagasi selle eest, mida nad ise on saanud. Mõned vabatahtlikud jällegi võivad ise olla ühtlasi abivajajad ning saada oma töö eest mingisugust väikest tunnustust, nt tasuta süüa või veidi taskuraha.

Paljudes riikides pakutakse noortele võimalust veeta üks aasta vabatahtlikuna teisi aidades. Üks näide on Saksamaa nn diakooniaaasta (*diakonisches Jahr*), mille raames kirikud

pakuvad 16–17-aastastele noortele võimalust teenida koguduses või diakooniaasutuses. Teise näitena võib mainida rahvusvahelist valitsusvälist noorteliikumist *Changemaker*, mille algatasid Norra kiriku abiorganisatsiooni noored vabatahtlikud. Nad kutsuvad noori osalema rahvusvahelises huvikaitsetegevuses, et võidelda algpõhjustega, mis on tinginud vahendite ebavõrdse jaotumise rikaste põhjariikide ja vaeste lõunariikide vahel. Kolmas näide on noorte rahvusvahelise misjoni programm *Young Adults in Global Mission*, mida korraldab Ameerika Evangeelne Luterlik Kirik.

Seda kõike arvestades väärivad vabatahtlike roll senisest põhjalikumalt lahtimõtestamist, sest tihtipeale kiputakse eeldama, et vabatahtlikud lihtsalt tulevad vajadusel appi ja täidavad ülesandeid, mille palgalised töötajad neile annavad. Oluline on meeles pidada, et vabatahtlik ei ole palgalise töötaja abiline, vaid isik, kes suudab vastavalt oma annetele ja võimetele täita olulisi ülesandeid. Näiteks pakuvad paljud kirikud telefoninõustamist mitmesuguste eluraskustega võitlevatele inimestele. Tavaliselt on sel juhul nõustajaks vastava erialase ettevalmistusega vabatahtlikud.

Üks diakooniatöö esmaseid ülesandeid, eriti koguduste tasandil, on leida, motiveerida, võimestada ja toetada vabatahtlikke töötajaid. Võib juhtuda, et vabatahtlikelt nõutakse liiga palju ja liiga sageli või et nad jäetakse oma teenimistööd tehes üksi. Nii mõnedki loobuvad sellest tööst juba lühikese aja järel raske südamega või siis tundega, et neid on üleekspluateeritud. Seetõttu on oluline tunnustada vabatahtlikke nende töö eest, kaasata neid planeerimis- ja hindamisprotsessi ning austada neid kui olulisi partnereid. Lisaks tunnevad vabatahtlikud ennast oma tööd tehes kindlamalt, kui neile on pakutud koolitusvõimalusi. Samuti tunnetab enamik vabatahtlikke tugevat sidet oma usu ja teenimistöö vahel ning ka seda tuleb tunnustada ja toetada.

Mõnes mõttes on sõna „vabatahtlik“ eksitav, sest see jätab mulje, nagu valitseks vabatahtlike ja palgaliste töötajate vahel mingi põhimõtteline erinevus. Muidugi võib see tõesti nii olla väga spetsiifilise diakooniatöö puhul, mis eeldab konkreetset erialast pädevust ja sellele vastavat töökorraldust. Samas ei õigusta see kutsetöötajate ja vabatahtlike paigutamist hierarhilisse alluvusvahekorda ning selle põhjal ei saa väita, et ainult palgalistel professionaalidel on õigus diakooniatöö sisu üle otsustada ja vastavaid ülesandeid täita.

Juba sõna „vabatahtlik“ ise osutab, et sellise töö eelduseks on seda tegeva isiku tahe. Inimlikust vaatevinklist on see igati loogiline. Teoloogilises diakooniakäsitluses aga on võimalik minna veel sammu võrra edasi ja rääkida teenimisest kui kutsumusest, mis kehtib kõigile ristitutele ja milles väljendub Jumala Püha Vaimu toel võimalikuks saanud uus elustiil.

Martin Lutheri kutsumuse eetika põhineb just sellisel arusaamal ning selle järgi on maailm koht, kus me saame on kristlikku kutsumust teostada. Nii näiteks peaks põllumees, kingsepp või õpetaja mõtestama oma igapäevast tööd Jumalale meelepärase teenimisena. See tähendab, et lisaks kirikus töötamisele võib kutsumus kehtida ka ilmalike ametite suhtes ning ka inimese argiste tegevuste kaudu on võimalik hoolitseda Jumala loodu eest. Mõistagi on see õpetus diakoonia praktika jaoks väga oluline.

5.2. Kutsetöötajad

Võttes aluseks eespool kirjeldatud arusaama sellest, mida võiks nimetada „kõigi usklike diakooniak“, saame järgmiseks käsitleda väljaõppinud kutseliste diakooniatöötajate tegevust. Muidugi võib küsida, mis saab „headest tegudest“ siis, kui neid teevad kutsetöötajad, kes saavad selle eest palka. Kas neid saab ka sel juhul teoloogiliselt käsitada

„heade tegudena“? Kui lähtuda Lutheri seisukohast, et kõik „heas usus“ tehtu on hea, siis kindlasti ei vähenda erialane pädevus või töö eest tasu saamine heade tegude väärtust. Pigem võib see hoopis tõsta selle töö kvaliteeti.

Erialane väljaõpe ja pädevus on eelkõige vahend, mis aitab tagada organiseeritud diakooniatöö kvaliteeti nii koguduste kui ka diakooniaasutuste tasandil. Traditsiooniliselt on diakonid ja diakonissid saanud oma väljaõppe kiriklikus kontekstis, kuid diakooniatöö professionaalset kvaliteeti aitavad tagada ka teiste erialade esindajad, näiteks meditsiini- ja sotsiaaltöötajad, juhtimis- ja majandusspetsialistid. Siin kasutatud kvaliteedi mõistel on kaks aspekti: ühel pool on sisendid, mis hõlmavad muu hulgas inimeste motivatsiooni, hoiakuid ja oskusi, ning teisel pool väljundid ehk see, kuidas konkreetselt tööd tehakse ja millised on tulemused.

Tervishoiu ja sotsiaaltöö suurem professionaliseerumine leidis aset pärast Teist maailmasõda ning oli enamasti seotud riiklike sotsiaalsüsteemide arenguga. Selle eesmärk oli ühelt poolt väärtustada selles valdkonnas töötavaid inimesi, pakkudes neile korralikku väljaõpet ja häid töötingimusi. Professionaliseerumise teine ja veel olulisem eesmärk oli parandada pakutavate teenuste kvaliteeti. Meditsiini- ja sotsiaaltöötajatele kehtestati ametlikud pädevusnõuded, et nad oskaksid keerulistes inimliku kannatuse olukordades tegutsedes parandada inimeste elukvaliteeti sellisel moel, mis austab abivajaja inimväärikust.

Sarnased muutused toimusid ka seoses diakooniatöö professionaliseerumisega. Diakooniaõpet andavad asutused olid sageli lausa tervishoiu ja sotsiaaltöö professionaliseerumise teerajajad. Diakoonia professionaliseerumise põhieesmärk on tagada tehtava töö kvaliteet. Kutselisel diakooniatööl on mitu mõõdet. Neist üks on loomulikult juhtimisvaldkond, mille ülesanne on tagada, et töö on hästi korraldatud, nii planeerimise kui ka teostamise etapil kehtib vastutuskohustus, vahendeid kasutatakse otstarbekalt ja aruandlus vastab nõuetele. Sellest veel olulisem on sisuline mõõde, mis hõlmab tegevuse tulemusi ja seda, kas kindlaks määratud eesmärgid saavutatakse. Kutsetöö see aspekt eeldab analüütiliste töövahendite, meetodite ja väärtussüsteemide tundmist. Ent kõigist kõige olulisem on siiski inimlik mõõde. Diakooniatöö tegelik kvaliteet ilmneb selles, kuidas austatakse inimväärikuse kõiki aspekte, kuidas suudetakse ületada tõrjumise mehhanisme, kuidas võimestatakse inimesi ise oma elu üle kontrolli võtma ning kuidas see kõik aitab kaasa ühiskonna uuenedmisele. See kvaliteedimõõde eeldab pädevat tegelemist selliste protsesside vaimse küljega iga inimese konkreetsetes olukorras, võimet arvestada professionaalselt inimeste vaimsete vajadustega ning oskust käsitada inimelu ühtse tervikuna, mis hõlmab ka usku, vaimsust ja religiooni.

Kõik need aspektid on väga aktuaalsed ka rahvusvahelises diakoonias. Uued võimalused ja probleemid eeldavad vastavaid erialaseid teadmisi ja oskusi. Mõnikord võib jääda mulje, et see on teema, mis huvitab eelkõige lääne organisatsioone, millele riiklikud rahastajad esitavad üha rangemaid tulemus- ja aruandlusnõudeid. See võib küll olla oluline kaalutlus, kuid diakooniatöö professionaliseerumise tegelik põhjus on ikkagi soov parandada tegevuse ja saavutatavate tulemuste kvaliteeti. Otse öeldes: tööd tuleb teha professionaalselt eelkõige sellepärast, et nii väljendame kõige paremini austust ja hoolt nende suhtes, keda me selle tööga abistame.

Kutsepädevuse lahutamatu osa on ka kriitilise analüüsi võime. On väga oluline, et selline analüüs oleks ka eneskriitiline ning esitaks küsimusi kutselise tööga seotud ohtude ja piirangute kohta. Näiteks võib siin probleemiks osutada elitaristlik hoiak, mis suhtub tõrjuvalt mitteprofessionaalide teadmistesse ja kaasamisse. Probleem tekib ka siis, kui diakooniatööd hakatakse pidama ainult diakooniaspetsialistide pärusmaaks või kui seda tehakse juhitud rangelt ilmalikest põhimõtetest, mis ei jäta mingit ruumi usulistele väärtustele ja praktikatele.

Selliste hoiakutega kokku puutudes tajuvad tavainimesed sageli jõuetust ja seda, et neid ei võeta kuulda. Sellisel juhul mõjub kutsetöötaja „tehnokraadina“, nagu näitab ilmekalt üks Madagaskarilt pärit lugu. Ühte sealset projekti külastasid seda mitmeid aastaid rahastanud partnerorganisatsiooni esindajad. Pärast külastust märkisid projekti elluviijad nukralt: „Nad soovisid meilt ainult dokumente ja aruandeid. Nad tegelesid suurema osa ajast meie raamatupidamise kontrollimisega ja jätsid väga vähe aega projektis osalevate inimestega kohtumiseks. Ja nad ei küsinud üldse, kuidas projekt on tegelikku elu mõjutanud.“

Addis Abeba konsultatsioonil soovitati kasvatada diakooniatöös „ärakuulamise kultuuri“ ning leiti, et „kutsepädevus tuleb siduda kohalike kogemuste ja püüdlustega nii, et need üksteist vastastikku tugevdaksid“. Oluline on mõista diakoonia kõikide vormide omavahelist seotust ning vajadust üksteist toetada ja tugevdada, kuigi teatud juhtudel võib põhiosa vajaliku tegevuse korraldamisest toimuda ühes kindlas vormis. Näiteks võib see kehtida hädaolukordades, kus on vaja palju suuremat suutlikkust, kui kohalik kogudus või kirik suudab pakkuda. Ent isegi sel juhul oleks vale kohaliku koguduse rolli ja selle diakooniavõimekust eirata, eriti kui mõelda pikemale perspektiivile.

Diakoonia eesmärk on suurendada inimeste võimet muutumisprotsessides osaleda. Selle eesmärgi saavutamiseks vajalikud oskused peavad kindlasti kuuluma diakooniaõppe ja kutsepädevuse juurde. Neid oskusi kasutatakse nii üldise lähenemisviisi kui ka meetodite valikul. Kuid lisaks on oskusi vaja inimese terviklikuks mõistmiseks ning selleks, et suuta rakendada elutingimuste parandamisele suunatud tegevustes nii usku, vaimsust kui ka väärtussüsteeme.

5.3. Ordineeritud ameti struktuur

Kutselise diakoonia kõige selgemad esindajad on diakonid ja diakonissid, kes on saanud vastava väljaõppe ning on diakooniaga seotud ametikohale tööle võetud. Mõned luterlikud kirikud on teinud diakonaadi osaks kiriku ordineeritud ametist. Mõned kirikud (nt Rootsisis ja Brasiilias) tunnustavad diakoneid ordineeritud ameti lahutamatu osalistena, samas kui teised kasutavad ordineerimise mõistet üksnes õpetajate (*pastors*) puhul ning nimetavad diakonite ametiaja alguse talitust ametisse seadmiseks või pühitsemiseks. Veel ühe variandi võib leida Indoneesiast, kus evangeelsel HKBP kirikul on diakonisside jaoks eraldi kool ning 1983. aastal otsustati, et diakonisse võib ordineerida.

Samas puudub luterlaste seas ühine arusaam diakoniameti olemusest ja rollist. Luther hülgas katoliku traditsiooni, mille kohaselt pidi inimene enne preestriks ordineerimist teatud aja, tavaliselt ühe aasta diakonina teenima. Sellist niinimetatud *ajutist diakoniametit* kasutatakse jätkuvalt kirikutes, kus ordineeritud ametit käsitatakse hierarhiliselt, näiteks roomakatoliku ja anglikaani kirikus.

Olen aeg-ajalt kuulnud arvamusi, et hingehoid ja diakoonia tuleks üksteisest lahutada. Mõnikord nimetatakse diakooniat evangeeliumi kuulutamiseks tegudega. Teise inimesega koos istumine on oluline tegu, mis aitab oma elu mõtestada. Seepärast on hingehoid ja diakoonia minu arvates lahutamatu seotud.

Stigs Kerstin Olsson, Rootsi Kiriku Säffle koguduse diakon.

Lutheri seisukoha järgi ei peaks diakon olema mingi väiksemat sorti preester, vaid isik, kelle ülesanne on tegeleda puudustkannatajate abistamisega. Ta leidis, et kirik vajab selliseid diakoneid, kuigi konkreetseid algatusi diakoniameti sisseseadmiseks tehti luterlikes kirikutes reformatsiooniajal üsna vähe. Pigem sai hoopis õpetajast *ainus* ordineeritud ameti esindaja. Selle aluseks oli luterliku ortodoksia tõlgendus Augsburgi usutunnistusest, mille kohaselt kiriku ordineeritud amet seisneb eelkõige evangeeliumi kuulutamises ja sakramentide jagamises. Seda tõlgendati üldjuhul õpetaja ametina.

Diakoonialiikumise raames 19. sajandil loodud diakonite ja diakonisside institutsiooni ei seostatud algselt kiriku ordineeritud ametiga, kuigi mõningaid sellekohaseid ettepanekuid esitati. Kuna nende ülesanne oli teha diakooniatööd enamasti tervishoiu- ja sotsiaalasutustes, siis ei pidanud nad tegelema „evangeeliumi kuulutamise ja sakramentide jagamisega“ nende mõistete kitsamas tähenduses. Ehk siis neid küll peeti kiriku töötajaks, aga mitte osalisteks ordineeritud ametis.

Viimastel aastatel on nii oikumeenilistel kõnelustel kui ka luterlike kirikute sees räägitud võimalikust diakoniameti uuendamisest. Üks oluline tõuge selleks saadi KMN-i usu ja kirikukorra komisjonilt, mis avaldas 1982. aastal dokumendi ristimise, armulaua ja ameti kohta. Selles räägitakse varases kirikus kasutatud ameti kolmekordsest struktuurist: piiskop, preester, diakon. Diakoniameti kohta öeldakse dokumendis: „Tänapäeval kaldutakse paljudes kirikutes taastama diakoni ametit kui ordineeritud vaimulikku ametit, millel on oma väärikus ja mida tuleb täita kogu elu. [...] Diakonid esindavad kiriku kutsumust olla maailmas teenijad. Heideldes Kristuse nimel ühiskondade ja isikute loendamatu vajaduste pärast, näitlikustavad diakonid jumalateenistuse ja teenimise vastastikust sõltuvust kiriku elus. Nad täidavad kohustusi koguduse jumalateenistusel: näiteks loevad Pühakirja, jutlustavad ja juhatavad koguduse palvet. Nad aitavad kaasa koguduse õpetamises. Nad täidavad armastuse teenistust koguduses. Nad teostavad teatud administratiivseid ülesandeid ja võivad olla valitud juhtimiskohustuste täitmiseks.“²⁹

Mõned luterlikud kirikud on kujundanud diakoniameti selle laialtlevinud kirikliku traditsiooni järgi. Tavaliselt vastutavad diakonid eelkõige oma koguduse diakooniatöö korraldamise eest ja neilt oodatakse ka jumalateenistustel kaasa teenimist. See võib hõlmata konkreetseid liturgilisi ülesandeid, näiteks eestpalvete lugemist või kõigile inimestele, sealhulgas füüsilise puudega inimestele armulaual osalemise võimaldamist.

Diakoniametist rääkides väljendatakse sageli skeptilist hoiakut kolmeosalise vaimuliku ameti suhtes, eriti kui seda tõlgendatakse hierarhiana, kus diakon asub piiskopi ja preestri kõrval kõige madalamal astmel. Luterlikus traditsioonis on olemas ainult üks *ministerium ecclesiasticum* (kiriklik amet). Samas tunnistab enamik luterlasi, et piiskopi ja preestri vahel on erinevus.³⁰ Kui öelda, et nad esindavad sama ameti (ehk ordineeritud teenimise – *toim*) kahte eri vormi, siis kas diakoniametit saaks pidada samuti üheks vajalikuks avaldumisvormiks?

Selles arutelus ei tuleks keskenduda kolmeosalisele ametile, vaid pigem sellele, mida kirikuks olemine tänapäeva maailmas üldse tähendab. Seda küsimust 2004. aastal arutanud Norra kiriku piiskopid jõudsid järeldusele, et arusaam kiriku diakoonilisest olemusest ja teadlikkus kaasaegsetest probleemidest annavad piisavalt alust kaasata ka diakon kiriku ordineeritud ametisse. Sel juhul nähakse seda kiriku ühe ameti olulise mõõtmena – sellest

²⁹ „Ristimine, armulaud ja vaimulik amet“, punkt 31 ja selle kommentaar – *Documenta oecumenica: kirik, ühiskond, misjon*. Tallinn 2006), lk 77. (Arvestades dokumendi sisu, oleks selle pealkirja täpsem tõlge „Ristimine, armulaud ja amet“ või „Ristimine, armulaud ja teenimine“ – *toim*.)

³⁰ *Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church. The Lund Statement 2007*. Genf: LWF, 2008.

teoloogilisest põhimõttest võib lähtuda, kui kirik otsustab kujundada oma ordineeritud ameti struktuuri ümber nii, et see hõlmaks ka diakoniametit.

Sellisel juhul ei kujutaks diakon endast „väiksemat sorti preestrit“, vaid oleks spetsiifilise diakoniväljaõppega isik, kellel on vajalikud oskused kirikus juhtimisülesannete täitmiseks. Seda kiriku identiteeti ja misjonit teenivat funktsiooni tuleks käsitada kui kiriku *bene esse* (heaolu) väljendust, mitte kui õpetuslikku seisukohta, mis nõuab kiriku ordineeritud ameti korraldamist just sellisel moel.

Johannesburgis 2002. aastal toimunud prohvetlikku diakooniat käsitleva LML-i konsultatsiooni lõppavalduses osutatakse diakoonilise juhtimisvastutuse tähtsusele ning soovitatakse kirikutel alustada ja suurendada jõupingutusi diakooniaõppe korraldamiseks. „Et paremini välja tuua diakoonia põhimõttelist tähtsust kiriku olemasolu jaoks, peaks see ametina täielikult kuuluma kiriku ordineeritud, pühitsetud ja seatud ametite hulka.“³¹

Ka siin on lähtekohaks arusaam kiriku olemusest. Kui diakoonia on kirikuks olemise lahutamatu mõõde, siis peab see väljenduma ka kiriku juhtimisstruktuuris. Seda küsimust käsitleti põhjalikumalt 2005. aastal Brassilias Sao Leopoldos toimunud LML-i konsultatsioonil diakoniameti (ehk ordinatsiooniga seatud diakonina teenimise – toim) kohta: „Oleme veendunud, et diakoonia tähtsus kiriku tunnistuses on viimastel aastatel mitmel põhjusel kasvanud. Enamik LML-i liikmeskirikuid tegutseb mitmetahulises sotsiaalpoliitilises olukorras, kus valitseb religioonide paljusus ja luterlased võivad olla mõnel juhul ka vähemuses. [...] Sellistes tingimustes võib just diakoniamet osutada eriti tõhusaks vahendiks, kuidas väljendada Jumala armastust.“³²

Lisaks öeldakse konsultatsiooni aruandes: „Meie arusaama kohaselt on diakoonia kiriku olemuse ja maailmas täidetava ülesande tuumikelement. Diakonaalne tunnistamine on selline kiriku elus avalduv diakoonia, milles iga kristlane on kutsutud osalema ristimise läbi, ning selle kaudu teostatakse igapäevaelus usklike üleüldist preesterlust. Diakoniamet on kiriku ühe ameti (ministerium ecclesiasticum, Augsburgi usutunnistuse V artikkel) konkreetne väljendusvorm. [...] Me lähtume eeldusest, et luterliku traditsiooni potentsiaal ei ole veel ammendunud. Kiriku üks (avalik) amet (Augsburgi usutunnistuse V ja XIV artikkel) on Jumala poolt seatud. Sellegipoolest peab kirik seda uuesti korraldama vastavalt pidevalt muutuvatele ajaloolistele tingimustele. Nagu oleme näinud, ilmneb nii Piibli tunnistusest endast kui ka kirikute, sh luterliku kiriku ajaloost tõsiasi, et avaliku ameti korraldamiseks ei ole ühtset ega üldkehtivat mudelit.“³³

Arutelu tulemusena jõuti järgmise lõppjärelduseni: „Kutsume liikmeskirikuid üles uuesti läbi vaatama, kuidas nad on oma kirikliku ameti korrastanud, ning vaagima sealjuures eriti seda, kas kiriku missiooni diakonaalne aspekt on selles piisaval määral esindatud.“³⁴

³¹ *Prophetic Diaconia: „For the Healing of the World.“* Report. Johannesburg, South Africa, November 2002. Genf: LWF, lk 9.

³² *The Diaconal Ministry in the Mission of the Church.* LWF Studies 01/2006. Genf: LWF, lk 82.

³³ Samas, lk 82 ja lk 84–85.

³⁴ Samas, lk 88.

6. Diakooniaõpe

Kõige sagedamini tehakse diakooniatööd teistele inimestele esmavajaliku abi osutamiseks ja nende õiguste kaitsmiseks. See on reaktsioon nii kannatustest ja puudusest tingitud välistele probleemidele kui ka sisemistele ajenditele, mis tekivad kaastundest, solidaarsusest või koguni nõrdimusest ja protestist kaasinimeste suhtes toime pandud ebaõigluse ja nende tõrjumise vastu.

Ilmselt peab paika väide, et spontaanset tegutsemist ei saa inimesele õpetada. Samas on õige ka see, et ükski tegu ei ole täiesti spontaanne, kuna selle taga on alati inimese sügavamad hoiakud, väärtushinnangud ja veendumused. Uuringud on näidanud, et see inimese omadus, mida me sageli nimetame intuitsiooniks, on välja kujunenud varasemate kogemuste ning sageli ka kasvatus- ja hariduse tulemusena.

Sellest järeldub, et ka spontaanseks diakooniaks on võimalik valmistuda ja selle kvaliteeti saab koolituse abil parandada. Näiteks võib kõrge HIV-levimusega piirkonnas asuv kogudus korraldada õpitubasid, mis suurendavad inimeste teadlikkust sellest, kuidas käituda nii, et tagada kõigile inimväärikus ja edendada hoolivat suhtumist.

Igasugune koolitus peaks hõlmama ka aluspõhimõtet, et diakooniatöö on midagi enam kui lihtsalt heategevus ning selles tuleks vältida tugevaid eraldusjooni meie kui abistajate ja nende kui abistatavate vahel. Lisaks tuleks selgitada, et igas kogukonnas on kohalikel inimestel teadmisi, ande ja võimeid, millest võib diakooniatöös kasu olla. Näiteks HIV ja AIDS-i puhul aitab tegelikku olukorda paremini mõista see, kui kasutada HIV ja AIDS-iga elavaid inimesi koolitajatena. Ainult nii omandavad selle probleemi erinevad aspektid inimliku mõõtme, mis loob motivatsiooni kaastundest, hoolimisest ja õiglusest ajendatud tegevuseks.

Selle protsessi oluline osa on koolitus, mis soodustab inimesena kasvamist ja hoiakute muutumist. Üks diakooniaõpet andev Šveitsi kool, mille juures tegutses ka raske psüühikahäirega inimeste hooldekodu, lisas oma õppekavasse nõude, et iga esimese kursuse õppur peab jagama tuba hooldekodu ühe elanikuga. See annab mõlemale poolele võimaluse üksteiselt midagi õppida.

Diakooniaõpe on veelgi olulisem organiseeritud diakooniatöö korral. Mitmed kogudused on aru saanud, et haigete ja üksildaste inimeste külastamine eeldab vastavat ettevalmistust. See teeb kogu olukorra nii külastajale kui arvatavasti ka külastatavale lihtsamaks. Ning kuna külastusi tehakse koguduse nimel, siis on oluline, et kõik osalejad oleksid teadlikud külastusprogrammi eesmärkidest. Kogemused näitavad, et kui selliste tegevuste ettevalmistus, kaasas käiv toetus ja hindamine on hästi korraldatud, suureneb ka osalejate arv ja paranevad tulemused.

Hea diakooniaõppe juurde kuulub ka teiste kogemustega tutvumine ning probleemide analüüsimine laiemas ühiskondlikus, kultuurilises ja poliitilises kontekstis. Ent kuna diakooniatöö eeldab aktiivset tegutsemist, on praktiline õpe sellest veelgi olulisem. Üks levinud meetod tegevuste (näiteks vangide külastamise) läbiproovimiseks on rollimäng. Teine meetod on moodustada väikesed rühmad, mille liikmed tegutsevad koos ja hindavad selle käigus ühtlasi üksteise tegevust.

Institutsionaalne diakoonia eeldab tavaliselt juba kõrgemat erialast ettevalmistust. Euroopas 150 aasta eest asutatud diakooniaasutuste üheks esimeseks ja kõige olulisemaks tegevussuunaks sai haridus. Neil õppeasutustel on tänaseni oluline roll, kuna nad tutvustavad

diakoonia temaatikat kirikus ja ühiskonnas ning edendavad haridust ja teadusuuringuid. Diakooniaõppe oli algusest peale interdistsiplinaarne. Lisaks õekoolitusele said diakonissid ka teoloogilist haridust. Saksamaal nimetatakse seda sageli kahekordseks pädevuseks (*Doppelqualifikation*), pidades silmas seda, et õpilane saab ettevalmistuse nii haiglas kui ka kirikus töötamiseks. Samas ei tähenda taoline eristus, et neid kahte mõõdet tuleks lahus käsitleda. Vastupidi: selline väljaõpe peaks andma diakooniatöötajale ettevalmistuse, mis võimaldab tal olla „vahendaja“ ning toetada patsienti tema saatjana nii kehalistes kui ka usulistes vajadustes.

Interdistsiplinaarsed meetodid on diakooniaõppe aluseks. Selle põhjuseks on asjaolu, et tegelikkus on olemuslikult paljutahuline ning eeldab interdistsiplinaarset analüüsi ja tegevust. Kannatuste leevendamistega tegelev spetsialist peab olema pädev nii inimelu kehalistes, vaimsetes, usulistes kui ka ühiskondlikes aspektides. Lisaks vajavad diakooniavaldkonna juhtimisega tegelevad inimesed oma töös sageli parimaid teadmisi raamatupidamisest, rahandusest ja juhtimisteadustest. Kõige enam soovitakse diakooniaasutuste juhi kohal näha inimesi, kellel on ettevalmistus nii teoloogias kui ka äri- või tervishoiujuhtimises.

Üks diakooniaõppe eeliseid peaks olema asjaolu, et selles võetakse arvesse ka sotsiaaltöö usulist mõõdet ning analüüsitakse seda süstemaatiliselt nii teoloogia kui ka muude valdkondade, näiteks sotsiaalteaduste kontekstis. Ehk siis see hõlmab nii praktikas väljenduvat usku kui ka distsiplineeritult ja kriitiliselt arutlevat teoloogiat.

See diakooniaõppe eriomadus ei ole oluline üksnes meditsiini valdkonnas, kus tervishoiutöötajalt eeldatakse oskust arvestada ka patsiendi usuliste vajadustega, vaid seda läheb samavõrd vaja siis, kui diakooniatööd tehakse arenguabi kontekstis. Religiooni ja arengu tihe seos on eriti ilmsiks tulnud praegusel ajal, mil sageli räägitakse „religiooni tagasitulekust“. Kuna inimeste maailmavaade toetub tavaliselt religioossetele veendumustele ja väärtussüsteemidele, mõjutavad need ka tema arusaama ümbritsevast ühiskonnast ja tahet selles olukorras midagi muuta. Arengutöös osalevad diakooniatöötajad vajavad head ettevalmistust, mis võimaldab neil mõista religiooni rolli ühiskonnas koos selle tugevate ja nõrkade külgedega ning põhjendada religioossete mõttelaadile ja väärtustele tuginedes vajadust püüelda õiglasema ja kestlikuma ühiskonna poole.

Nagu juba öeldud, kuulub teoloogia lahutamatu diakooniaõppe juurde. Ent kehtib ka ümberpööratud väide: diakoonia peaks olema teoloogiahariduse lahutamatu osa. Tihtipeale jääb see element pastoraalkoolituses puudulikuks, mistõttu erinevate tasandite kirikujuhtidel ei ole diakooniatöö mõistmiseks ja tõhusaks korraldamiseks vajalikku pädevust.

Ideaaljuhul peaks diakooniaõppe kuuluma igasuguse kristliku õppe juurde. Sellest tuleks rääkida nii pühapäevakoolis kui ka leeritundides. Kuna diakooniat käsitlevaid õppematerjale sageli napib, võiksid kirikud omavahel kogemusi ja kasulikke materjale vahetada.

7. Diakoonia ja arengutöö

Kolonialismijärgsel ajal tekkis eristus arenenud riikide ja arengumaade vahel. ÜRO kuulutas 1960. aastad esimeseks arengu aastakümneks ning kõikjal maailmas kaasati valitsusi ja vabariikide arenguabi algatustesse. Neid püüdlusi kannustas üldine optimism ja ootus, et teadmiste, tehnoloogia ja raha siirded toovad vaestes lõunariikides kiiresti kaasa püsivad

muutused. Sellest ajast peale on arenguteooriad muutunud vastavalt iga aastakümne poliitilistele meeleoludele. Seitsmekümnendatel väitsid radikaalsed mõtlejad, et vaesust ei põhjusta üksnes madal arengutase, vaid see on eelkõige tingitud rõhumisest ja ebaõiglastest rahvusvahelistest majandusstruktuuridest. Hiljem lisati sellesse loetellu veel muidki asjaolusid. Neist üks puudutas arengu ja keskkonna vahekorda ning selle tulemusena tekkis püüdlus kestliku arengu poole. Kui me räägime tänapäeval kestlikkusest, siis hõlmab see mõiste paljusid erinevaid mõõtmeid, näiteks kultuur, ühiskond, majandus, ökoloogia ning isegi ideoloogia ja religioon.

Kõige suuremad kriitikud heitsid senise arengumõiste üldse kõrvale, rõhutades, et see on liiga tugevalt kinni lääne ratsionalismis, mis tekkis valgustusaja ideoloogia mõjul. Selliselt mõistetud areng tähendab riigi „taseme tõstmist“ arenenud riikide eeskujul, nagu saaks riikide puhul rääkida mingisugusest „arengu hierarhiast“. Eriti just arenguabi varasematel etappidel saadeti põhjariikidest kohale „abistajaid“ ja „eksperte“, kelle ülesanne oli ehitada üles läänelikku (või kui nad tulid idablokist, siis kommunistlikku) sotsiaalset, poliitilist ja majanduslikku elukorraldust, mis pidi kaasa tooma loodetud arengu. Nagu eespool osutatud, ei ole selline areng aga tegelikkuses võimalik rahvusvaheliste majanduslike ja poliitiliste võimustruktuuride tõttu. Lisaks sai peagi selgeks, et vaesuse ületamiseks peavad olema täidetud ka teatud kultuurilised ja inimlikud eeltingimused. Heade kavatsustega antud arenguabi ei saanudki soovitud tulemusi anda, sest selle andjad ei mõistnud piisavalt kohalikku kultuuri ja ühiskonnamudeleid või siis hävis saavutatut kiiresti halva valitsemise ja korrupsiooni tagajärjel.

Diakoonia ja arengu seosed on oluline teema, millele pööratakse palju tähelepanu. Üks tähtis küsimus puudutab seda, mida arengu all üldse silmas peetakse ja milline saaks olla usust lähtuva tegevuse roll sellises arengutöös. Siit edasi minnes võib küsida, kas diakoonia arengutööd saab kuidagi eristada tavalisest arengutööst ehk kas diakoonitöö arengumaade heaks sarnaneb ilmalike vabaihenduste samasuguse tööga või on sellel mingeid eriomadusi.

Juba mõnda aega on selge, et arengust rääkides ei saa piirduda ainult majanduse ja poliitika valdkonnaga. Samuti ei saa seda pidada projektitööks, mille eesmärk on lahendada mingi konkreetne probleem, näiteks varustada küla puhta veega või ehitada lastele klassiruumid. Sellised tegevused võivad küll arenguprotsessidele oluliselt kaasa aidata, kuid neid tuleb vaadelda laiemas tervikkontekstis, kus pööratakse piisavalt tähelepanu ka tehtu kestmajäämisele.

LML avaldas 2002. aastal brošüüri „Kestliku arengu juhtpõhimõtted“. Selle järgi on kestlik areng „muutuste protsess, mis võimaldab rahuldada konkreetsetes ühiskonnas isikute ja kogukondade põhivajadusi ja tagada nende inimõigusi ning millega samal ajal kindlustatakse teiste kogukondade ja tulevaste põlvete põhivajadusi ja inimõigusi“.

Dokumendis esitatud arengukäsitlus ei piirdu üksnes tehniliste ja poliitiliste küsimustega. Selles räägitakse lisaks sotsiaalsetest ja kultuurilistest aspektidest ning ka sellest, kuidas tõlgendada arengut kristlikust vaatevinklist, väites, et LML-i kestliku arengu käsitlus „lähtub ja juhindub kristlaste tunnustatud usust Kolmainu Jumalasse“.

Dokumendis loetletakse 15 üldist põhimõtet.

1. Kestlik areng on holistlik protsess, mille elemendid on vastastikku tihedalt seotud.
2. Kestlik areng ei ole diskrimineeriv ja selles kaitstakse iga inimese väärikust.
3. Kestliku arengu prioriteet on inimeste heaolu.
4. Kestlik areng arvestab kultuurilise ja vaimse keskkonnaga.

5. Kestlik areng ei eelda ühegi majandusliku või ühiskonnakorraldusliku mudeli üliluslikkust.
6. Kestlik areng on osaluspõhine.
7. Suutlikkuse suurendamine on nii kestliku arengu vahend kui ka eesmärk.
8. Kestliku arengu tõhus edendamine eeldab majanduslikku jätkusuutlikkust.
9. Kestlik areng sõltub institutsionaalsest kestlikkusest.
10. Kestlik areng keskendub kohaliku kogukonna tugevustele.
11. Kestlikus arengus kasutatakse sobivat tehnoloogiat.
12. Kestlik areng eeldab piisavaid tervishoiu- ja haridustingimusi.
13. Kestlik areng hõlmab väljaastumist inimeste heaoluks vajalike sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste tingimuste loomise eest.
14. Rahu ja lepituse edendamine on ühtaegu kestliku arengu olemuslik funktsioon ja eeltingimus.
15. Kestlik areng eeldab õiglast ja toimivat ressursside jagamist.

Lisaks nendele üldpõhimõtetele tõstetakse esile veel mõned olulised aspektid.

1. *Inimõigused*: inimõiguspõhimõtted esindavad juriidiliselt sõnastatud arusaama igale inimesele Jumala poolt antud väärikusest, mida kirik on kutsunud kaitsma ja edendama. Õigus arengule kätkeb endas kõikide inimõiguste – majanduslike, sotsiaalsete, kultuuriliste, kodaniku- ja poliitiliste õiguste – teostamist.
2. *Sooküsimused*: naiste inimõiguste kaitse ja edendamine on kestliku arengu jaoks otsustava tähtsusega. Kestlik areng eeldab soolist võrdõiguslikkust ja naiste täieõiguslikku osalemist otsustajatena kõigis arenguprotsessides. Arengutööga seotud analüüsi-, planeerimis-, seire- ja hindamistegevuses tuleb alati arvesse võtta ka soolist aspekti, et naiste tööpanust ja kogemusi vääriliselt tunnustada.
3. *Keskkond*: kestlik areng peab toimuma keskkonnateadlikult; selles kaitstakse, säilitatakse ja taastatakse loodusvarasid. Kestlik areng eeldab, et keskkonnakaitse vajadusega arvestatakse kõigis arenguotsustes ja -tegevustes.
4. *Teabevahetus*: inimkogukondade tugevus sõltub teabevahetusest, mis võimaldab neil areneda. Seetõttu eeldab kestlik areng tõhusat teabevahetust ja sellealase suutlikkuse suurendamist.

Kuna areng on maailmas jätkuvalt aktuaalne teema, peavad ka kirikud sellega tegelema. Kirikuid sunnib tegutsema maailma üldine olukord ja tõsiasi, et miljonitel inimestel puudub võimalus inimväärseks eluks, milles oleks tagatud esmane heaolu ja turvalisus. Tegutsemisvajadus on veel pakilisem siis, kui kirik asub kohas, kus nälg ja sügav vaesus ohustavad nii koguduseliikmete kui ka teiste kohalike inimeste elu. Vajalikud tegevused peavad toimuma kiriku elu kõikidel tasanditel: kogudustes, kiriku keskvalitsuses ja rahvusvahelises koostöös. Sidususe ja tõhususe huvides peaks kõikidel tasanditel toimuv tegevus olema omavahel koordineeritud.

Arengutööna tehtaval diakoonial võib olla mitmeid vorme. Selle raames võidakse korraldada väikesi projekte või ulatuslikke programme. Selle eesmärk peaks alati olema inimeste võimestamine. Nagu eespool juba öeldud, peaks selle töö juurde kindlasti kuuluma algpõhjuste ja ümbritseva keskkonna kriitiline analüüs. Seda ei tule teha üksnes tegevuse soovitud eesmärgi saavutamiseks, vaid ka selleks, et säilitada huvikaitseks vajalik kriitiline teadlikkus.

Mille poolest on diakooniline arengutöö eriline? On selge, et kirikute abiga tehtava arengutöö väline vorm ei pruugi tingimata erineda tavalisest ilmalikust arengutööst. Sellegipoolest saab esile tuua mõned võimalikud eristavad elemendid.

1. Diakoonilises arengutöös luuakse rohujuuretasandil sidemed kohalike kirikute ja kogudustega. See loob osalemisvõimalusi kohalikele inimestele, eriti naistele, kes on sellel tasandil sageli hästi organiseerunud. Samuti annab see lootust alustatud tegevuste järjepidevuseks, sest kogudus jääb alles ka pärast projekti lõppu.
2. Diakooniline arengutöö põhineb kristlikul usul ja maailmavaatel. See juhindub kõigis tegevustes veendumusest, et kõik inimesed on loodud Jumala näo järgi, mistõttu neile on antud rikkumatu väärikus, ning Jumal on vaeste ja tõrjutute kaitsja.
3. Diakooniline arengutöö rikastab meie usku ning aitab meil ühtlasi oma usku ja eesmärki selles maailmas paremini mõista.
4. Diakoonilises arengutöös on võimalik leida kontakti religioosete mõtteviiside ja väärtussüsteemidega. Kuna see lähtub ise usust, mõistetakse selles usu ja lootuse tähtsust vaesuse ja kannatuste ületamisel. See loob võimaluse arengutöö holistlikumaks mõtestamiseks ning aitab inimelu erinevaid aspekte paremini üksteisega seostada.
5. Diakoonilises arengutöös eelistatakse meetodeid, mis soodustavad kaasamist ja suurendavad inimeste endi võimekust tegevuses osaleda. See lähtub arusaamast, et iga inimene on loodud iseseisva subjektina, kellel on oma identiteet, ning ta kuulub kogukonda, mis seda identiteeti väärtustab ja toetab.
6. Lisaks rohujuuretasandile loob diakooniline arengutöö kirikute vahel sidemeid ka otsustustasanditel. Riikliku poliitika küsimustes peaksid rohujuuretasandi algatused haakuma kirikute juhtkonna ja ilmalike võimukandjate kõnelustega (nn *grass-tops* ehk „altpoolt üles“ huvikaitse).

Need diakoonilise arengutöö võimalikud eriomadused ei vabasta kirikuid kohustusest järgida tavapäraseid kvaliteedinõudeid, mida kasutatakse näiteks projektitegevuse puhul. Soovitud tulemuse saavutamiseks peab selline tegevus olema hästi planeeritud, läbi mõeldud ja korraldatud. Tegevused peavad vastama kindlaksmääratud eesmärkidele ja kasutatavatele ressurssidele. Raha tuleb kasutada vastutustundlikult ja läbipaistvalt. Seetõttu on viimasel ajal prioriteediks tõusnud suutlikkuse suurendamine ja mõlemapoolse vastutuskohustuse rõhutamine just nendes valdkondades.

8. Prohvetlik diakoonia

Saksamaal 1830. aastatel alanud diakoonialiikumine oli kantud pietismi vaimust ja keskendus isiklikule vagadusele. Seda tausta arvestades oli loomulik, et Piibli mõistet *diakonia* hakati tõlkima sõnadega „alandlik teenimine“ (*humble service*), milleks diakonissid ja diakonid olid kutsutud. Nii asutustes kui ka kogudustes teenivatelt diakooniatöötajatelt eeldati, et nad oleksid „alandlikud teenijad“ (*humble servants*). Alandlik hoiak on vaestega töötades kahtlemata oluline ning alandlikkus võimaldab diakooniatöötajatel paremini märgata vaeste inimeste endi väärtust ja võimeid. Ent selle tagajärjel võis kergesti tekkida mulje, et diakoonia ise peaks olema alandlik, vaikiv ja allaheitlik, ei tohiks kedagi provotseerida ega keerulistesse poliitikaküsimustesse sekkuda.

Seda tõlgendust on viimastel aastakümnetel korrigeeritud. Mitmed piibliteadlased, näiteks austraallane John Collins³⁵ on kindlaks teinud, et kreeka keelne sõna *diakonia* ei tähenda tegelikult alandlikku teenimist, vaid pigem olulist ülesannet, mis on saadud kõrgelt ametikandjalt. Uues Testamendis räägitakse sellest kõige sagedamini seoses ametiga (juhtimisrolliga) või Jeesuse puhul seoses tema messiaanliku missiooniga. Sellest arusaamast lähtudes on välja kujunenud prohvetliku diakoonia mõiste. Viimastel aastakümnetel on see väljend oikumeenias ja eriti lõunariikide kristlaste seas laialdaselt kasutusele võetud.

Sama kehtib ka luterliku osaduse kohta. Johannesburgis 2002. aastal toimunud prohvetlikku diakooniat käsitleval LML-i konsultatsioonil sõnastati järgmine avaldus:

Me tunnistame tänulikult kiriku poolt sajandite vältel tehtud ja vajaduse sunnil tänase päevani jätkuva diakooniatöö vormide paljusust. Praegusel ajal on tekkinud suurem vajadus diakoonia prohvetlike vormide järele. Võttes eeskujuna Jeesuselt ja prohvetitelt, kes astusid vastu võimukandjatele ja nõudsid ebaõiglaste struktuuride ja tavade muutmist, palume, et Jumal annaks meile jõudu aidata kaasa kõige selle uueksloomisele, mis põhjustab inimlikku ahnust, vägivalda, ebaõiglust ja tõrjumist.³⁶

Üks prohvetliku diakoonia oluline lähtekoht on kannatavate ja tõrjutud inimeste ärakuulamine. Aastal 1990 Curitibas toimunud LML-i assamblee teema oli „Ma olen kuulnud oma rahva appihüüdu“, mis lähtus Piibli tunnistusest, et Jumal hoolib hädas olevatest inimestest. „Ma olen küllalt näinud oma rahva viletsust, kes on Egiptuses, ja ma olen kuulnud nende kisendamist sundijate pärast; seetõttu ma tean nende valu [...]“ (2Ms 3:7jj).

Curitiba assamblee sõnumis rõhutatakse prohvetliku tunnistamise tähtsust:

Jumala sõnale kuuletuv prohvetlik tunnistus eeldab vastandumist teatud ühiskondlikele väärtustele, eriti neile, mis soodustavad uut liiki ebajumalakummardamist, milles inimene püüab saavutada eneseteostust lahus Jumalast. Igasugune prohvetlik tunnistus peab hoolikalt kuulama nii inimeste appihüüdeid kui ka Jumala sõna. [...] Kiriku diakooniline tunnistus on inimestele sageli lihtsamini mõistetav kui sõnad. Kui kirik teeb otsuseid ja tegutseb koos tõrjutute ja väljasaadetute, noorte ja vanade, naiste ja meestega, annab ta sellega tunnistust Jumala kõikehõlmavast armust.³⁷

Mida „prohvetlik diakoonia“ siis täpsemalt meie jaoks tähendab? Prohvetlusest rääkides tuleks mõista ja meeles pidada selle piibellikku tausta. Mõnikord väidetakse, et poliitiline diakoonia ja prohvetlik diakoonia on üks ja sama asi. Nad on tõepoolest seotud, kuid neid tuleb siiski teineteisest eristada.

³⁵ John N. Collins, *Diakonia. Re-interpreting the Ancient Sources*. New York / Oxford 1990.

³⁶ *Prophetic Diakonia*, lk 6.

³⁷ *I have heard the cry of my people. Curitiba 1990. Proceedings of the Eight Assembly*. LWF Report 28/29, Genf 1990, lk 85.

Jumala kohtumõistmine ähvardab kirikut rohkem kui kunagi varem. Kui praegune kirik ei suuda taas elustada varakiriku ohvrimeelsust, kaotab ta usutavuse, minetab miljonite inimeste lojaalsuse ning heidetakse kõrvale kui tähtsusetu sotsiaalne klubi, millel pole 20. sajandi jaoks mingit tähendust. Ma kohtun iga päev noorte inimestega, kelle pettumus kirikus on kasvanud juba otseseks tülgastuseks.

Martin Luther King, Kiri Birminghami vanglast, 1963.

Poliitilises diakoonias avaldub diakooniatöö poliitiline mõõde. Kuna diakoonia toimub avalikus ruumis, peavad selle töö tegijad endale teadvustama oma ühiskondlik-poliitilist rolli ning olema valmis vajadusel sõna võtma. Poliitilise diakoonia kohta võib esitada mitmeid häid näiteid. Üks neist on India kirikute osalemine võitluses 250 miljoni daliti vabaduse eest. Daliteid nimetati varem „puutumatuks“ ja neid peeti alamateks olenditeks kui kastisüsteemi kuuluv inimene. Teine näide on luterlike kirikute tegevus Ladina-Ameerika riikide ebaõiglase välisvõla vastu, mille raames sõlmitakse liite kodanikuühiskonna teiste osapooltega, et sundida poliitikuid tegutsema. Kolmas näide on New Yorgis ÜRO peakorteri juures loodud luterlik maailmaosaduse büroo (*Lutheran Office for World Community*), mille eesmärk on esindada LML-i seisukohti ja huve. Lobitöö võib olla poliitilise diakoonia oluline osa, kuid eelkõige tuleks selles seista vaeste ja tõrjutud inimeste eest, mitte kaitsta iseenda huvisid.

Prohvetliku diakoonia rõhuasetus on teistsugune. See on seotud diakoonia enda olemusega, millest lähtub arusaam, et prohvetlik kuulutamine on osa sellest ülesandest ja meelevallast, mille Jumal kirikule ja selle diakooniatööle on andnud.

Piibli traditsioonis on prohvetlus reaktsioon, mis järgneb jumalikule ilmutusele ja prohveti läkitamisele Jumala poolt. „Mulle tuli Issanda sõna; ta ütles...“ Selles sõnas saab ilmsiks Jumala valitsus ja võim: „Sest vaata, tema on see, kes valmistab mäed ja loob tuule, kes ilmutab inimesele oma mõtteid, kes teeb koidu ja pimeduse ja kes kõnnib maa kõrgendikel – Issand, vägede Jumal on tema nimi“ (Am 4:13). Ent ühtlasi väljendab see Jumala hoolimist oma loodust ja eriti kõigist inimestest, meenutades neile, et Jumal on nii praegu kui ka tulevikus kohtumõistja ja lunastaja.

Kristlased tajuvad nende sõnade aktuaalsust. Praegusel üleilmastumise ajal, mil turg ja mõned üliriigid soovivad endale õigust määratleda inimelu aluseks olevaid tingimusi, meenutab prohvetlik sõna, et ajaloo Issand on endiselt Jumal.

Kuidas on prohvetlus ja diakoonia omavahel seotud?

Mõlema ülesanne on leida võimalusi meelesparanduse ja uuenemise suunas liikumiseks. Diakoonia ülesanne on *olla* teerajaja ning ühtlasi teerajajana *tegutseda*. Diakoonia ei piirdu kunagi ainult sõnadega, vaid otsib oma tegudega võimalusi uuenemise võimaldamiseks.

Oluline on märkida, et prohvetid olid suured õigluse eest võitlejad. Eriti ägedalt reageerisid nad sellele, kui rikuti Jumala seadust, mis nõuab ligimese teenimist. See niinimetatud apodiktiline seadus kehtestati Siinai mäel ühe osana Jumala ja tema rahva vahelisest lepingust. Selle seaduse tuumaks on kümme käsku ning tasub tähele panna, kuidas Luther kasutab neid käskke oma katekismustes: nende eesmärk ei ole üksnes teatud teguviise keelata, vaid ka kohustada meid tegevusteks, millega me saame ligimest teenida ja teda kahju eest hoida. Apodiktiline seadus erineb kasuistlikest seadustest, mida kehtestasid linnavärava juurde kogunenud vanemad. Esimest liiki seadus on vaieldamatu. See kuulub lepingu ning

sellega kaasneva rahu- ja õndsusetootuse juurde. Seepärast olid ka selle seaduse rikkumisel nii rängad tagajärjed.

Prohvetlus tähendab õigluse eest seismist. Seetõttu on diakoonia olemuslik ülesanne paljastada süsteemset ebaõiglust ja edendada õiglust või õigemini olla lausa sellealase tegevuse teerajaja.

Samas ei saa prohvetlikku kuulutust kirikus institutsionaliseerida, sest see kõlab küll läbi kiriku, aga ei esinda kirikut ennast. Prohvetlik vaim peab olema avatud Pühale Vaimule: seda kannab vaimsus, mis on pidevalt valmis vastu võtma uusi vaatenurki, uuenemisunelmaid ja lunastuslootust. Seoses sellega võib märkida, et prohvetite sõnum oli sageli suunatud usujuhtidele, kes olid tihtipeale korruptsiooni ja vaeste rõhumise kaasosalised. Samuti manitsesid nad võimu kuritarvitamise pärast rikkaid, võimukandjaid ja isegi kuningat.

Huvikaitse on sageli seotud vägevate võimule ja ideoloogiale vastu hakkamisega. Vastuhakuga kaasneb ka kannatuste ja isegi märtrisurma oht, mis sai esimestel sajanditel osaks paljudele kristlastele ning on kiriku ajalooa kogu aeg kaasas käinud. Uuea aja märtrite hulka kuuluvad näiteks Milada Horakova, kes elas üle natside koonduslaagri, kuid kelle kommunistlik režiim 1950. aastal surma mõistis, ja Gudina Tumsa, kes mõrvati Etioopias 1979. aastal.

Milada Horakova oli jurist ja poliitik, kellest sai Tšehhoslovakkias vabaduse, demokraatia ja kodanikuõiguste eest peetud võitluse sümbol. Ta oli esimene naine, kelle kommunistlik režiim surma mõistis. Tema ja veel 12 kolleegi üle peetud kohtupidamine oli propagandistlik näidisprotsess. Vaatamata kuid kestnud ülekuulamistele ja piinamisele jäi Milada Horakova endale kindlaks, kaitstes ennast ja oma ideaale, kuigi ta teadis, et selline vastuhakk saab tema kohtlemist ja lõppotsust üksnes halvendada. Ta hukati 27. juunil 1950, kui ta oli 48-aastane. Milada Horakova oli Tšehhi Evangeelse Vennastekiriku liige.

http://en.wikipedia.org/wiki/Milada_Horakova

Ka tänapäeval on prohvetliku diakoonia ülesanne kaasaja põletavaid küsimusi käsitledes pöörduda kiriku juhtkonna poole ja küsida, kuidas me oleme praeguse ajaga mugandunud (Rm 12:2). Kas võib öelda, et mõnikord on ka kirik üle võtnud ülemvõimu ja tõrjumise struktuure või kipub liialt palju keskenduma minevikule ja sellele, kuidas vanasti diakoonia ees seisvaid ülesandeid lahendati? Kas kirik on omaks võtnud religioosse tarbimise ja kõlbelise ükskõiksuse mentaliteedi selle asemel, et olla maailmas kasvava vaesuse ja ebaõigluse märkidest sügavalt puudutatud?

Ilma kriitiliste prohvetlike küsimustega võivad kirik ja diakoonia kergesti jääda triumfalismi, kirikukesksuse ja muude sarnaste auhiilguse teoloogia variantide lõksu. Siinkohal on paslik meenutada *reformatio continua* traditsiooni ehk jätkuva reformatsiooni vajadust kirikuelus, et me saaksime vabastatud ja uuendatud ning et meil püsiks meeles meile Jumala poolt antud ülesanne ja me käiksime oma teed, isegi kui see on ristitee.

9. Diakoonia ja kuulutus

Assisi Franciscus on öelnud: „Jutlusta evangeeliumi kogu aeg ja kui vaja, kasuta sõnu.“ See ütlus osutab, et evangeelium on sündmus ja tegu, inimeste keskel lihaks saanud Jumala armastus. Aga ühtlasi osutab see asjaolule, et iga tegu kannab mingit sõnumit ning annab tunnistust tegutseja isiksusest ja motivatsioonist, mida võib siis ka sõnadega kinnitada.

Sellegipoolest on diakoonia ja kuulutuse vahele kindla ja vastutustundliku sideme loomine üks diakooniatöö suurimaid ülesandeid. Addis Abeba 2008. aasta diakooniakonsultatsiooni sõnumi kohaselt osalejad „mõistavad kuulutuse ja diakoonia vastastikuse suhte selge määratlemisega seotud raskusi. Mõlemad väljendavad evangeeliumi ja on kiriku ülesande kesksed elemendid. Me kohustume selle teemaga edasi töötama ning välja selgitama, kuidas seda meie erinevates kontekstides rakendada.“

Esimene tähelepanek on seotud kontekstide paljususega, mis ei võimalda diakoonia ja kuulutuse seost üheselt määratleda. Näiteks mõnedes islamimaades tuleb diakooniatöös kuulutamist hoiduda, et saavutada omaksvõtt kohalike elanike seas ja vältida süüdistusi proselütismis. Teisal jällegi näevad inimesed otsest seost usu ja tegude vahel. Nad eeldavad, et olulisi koosolekuid alustatakse palvega, ning leiavad, et inimeste eest hoolitsemisel on ka usuline mõõde.

Me ei peaks kummagi näite põhjal tegema kiireid järeldusi. Esimesel juhul antakse diakooniatöoga tunnistust kristlikust armastusest ja hoolimisest ka siis, kui avalikku kuulutamist ei toimu. Kuigi teisel juhul on pealtnäha kõik korras, tuleb ka selles olukorras säilitada kriitikameel, et usulisest praktikast ei saaks inimestega manipuleerimise vahendit, eriti kui abistatavad on nõrgad ja kannatavad. Tahes-tahtmata on siin tegemist ebavõrdse võimujaoitusega.

Seega on hulk põhjusi, miks tuleb diakoonia ja kuulutuse vahekorda põhjalikumalt uurida. Varasemad kogemused ja praegusaegne diakooniapraktika aitavad meil paremini näha neid valikukohti, kus tuleb teha vastutustundlikke otsuseid. Seda arvestades saab teoloogilise arutluse pinnalt esitada mõned juhtpõhimõtted.

Ühe aluspõhimõtte on sõnastanud Martin Luther. Ta oli ägedalt oma kaasaja heategevuskombe vastu ja kritiseeris eriti arusaama, et inimesed saavad vaestele almuse andmise eest Jumalalt tasu. Vaeseid ei saa kasutada selleks, et ise õigeks saada; ainult Jumalal on voli patuseid õigeks mõista. Tänu sellele, et Jumal on meid Jeesus Kristuses armuliselt usu läbi õigeks mõistnud, oleme saanud vabaduse teenida vaeseid ja pääseda vaesuse kütkest. Lutheri järgi on see teenimine küll tihedalt Jumalaga seotud ja tähendab ühtlasi Jumala teenimist, aga on samas täielikult keskendunud abi vajavale inimesele. „Pole olemas suuremat Jumala teenimise [sks *Gottesdienst*] viisi kui kristlik armastus, mis abistab ja teenib abivajajaid.“³⁸

Seega ei saa diakooniatööd käsitada vahendina mingi muu eesmärgi saavutamiseks, vaid selle töö sisu ongi selle põhieesmärk: teenida abi vajavat ligimest. See ei saa olla vahend abistaja enda vajaduste rahuldamiseks või inimeste evangeliseerimiseks. Vastasel korral muutuks diakooniatöö mingi muu strateegia osaks: püüdluseks siduda inimeste eest hoolitsemist kuulutusega, et saavutada nende usule pöördumist. Selle tagajärjel võib juhtuda,

³⁸ *Ordinance of a Common Chest*, in *Luthers Works*. Jaroslav Pelikan / Helmut T. Lehmann (toim). 1958 (1972), kd 45, lk 172; WA (Weimarer Ausgabe) 12, lk 13.

et isegi diakooniategevusi hakatakse valima selle järgi, kas need aitavad kirikule uusi liikmeid värvata.

Sellisele misjonile orienteeritud meetod on vastuolus Piibli käsuga abistada hädalisi. Jumalalt saadud ülesande täitmine on oluline iseeneses, nagu näitab selgelt ka Jeesuse diakooniategevus. Lisaks on inimeste hädaolukorra ärakasutamine evangeliseerimise eesmärgil eetiliselt küsitav, sest see tähendaks puudulikku austust inimese väärikuse ja iseseisvuse suhtes. Näiteks Hiinas tekkis 19. sajandil mõiste „riisikristlased“, millega tähistati neid vaeseid, kes liitusid kirikuga selleks, et saada misjonäridelt igapäevast toiduabi. Tänapäeval teeb enamik vastutustundlikke misjoniorganisatsioone koostööd kohalike kirikutega ja väldib abi sidumist mingite eeltingimustega, näiteks et lapsed käiksid pühapäevakoolis või täiskasvanud osaleksid regulaarselt jumalateenistustel.

Väga häirivad on ka olukorrad, kus misjonitegevus ise rõhutab selle maailma rikaste ja vaeste vahel valitsevat lõhet: näiteks kui rikastest riikidest pärit misjonärid kasutavad teadlikult ära rikkuse ebaõiglast jaotumist ja näevad vaeste inimeste olukorras võimalust saada juurde uusi usku pöördunud. Pigem peaksid kirikud oma misjonitegevuses selliseid olukordi prohvetlikul häälel hukka mõistma. Samuti peaksid nad kriitiliselt analüüsima iseendi osalust võimustruktuurides. Igal juhul tuleb jõuliselt rõhutada, et Jumala armastus on tingimusteta ning seetõttu on ka kirik kutsunud teenima abivajajaid ilma neile tingimusi esitamata.

Eespool osutatud raskuste tõttu on vahel mindud ka teise äärmusesse, väites, et diakoonia ja evangeeliumi kuulutamise vahel pole üldse mingit seost. Näiteks väidetakse mõnikord, et rahvusvaheline diakoonia peaks keskenduma humanitaarabile ja arengutööle. Tavaliselt seostatakse seda kirikusisese tööjaotusega, kus ühed organisatsioonid tegelevad evangeliseerimisega ning teised võitlevad ebaõigluse ja vaesuse vastu.

Ilmselt lähtub selline arusaam väga kriitilisest misjonikäsitusest, mille järgi proselütism on misjoniorganisatsioonide tegevuse lahutamatu osa. Samas on selline ettekujutus misjonitööst ekslik, sest proselütismi all mõistetakse tavaliselt püüdu meelitada teisi kristlasi oma konfessiooni – enamik misjoniorganisatsioone sellist tegevust heaks ei kiida. Lisaks tuleks meeles pidada, et enamasti sisaldab misjoniorganisatsioonide töö ka diakooniategevusi, mis ei ole seotud mingite eeltingimustega ja mille eesmärk ei ole saada kirikule uusi liikmeid.

Diakoonia ja evangeliseerimise vahele võidakse tõmmata selge eraldusjoon ka siis, kui seda tööd rahastatakse riiklikest vahenditest. Kuna riigi raha on ilmalikku päritolu, siis võib see olla seotud eeldusega, et ka sellest toetatavad tegevused peavad olema ilmalikku laadi. See kehtib sageli siis, kui lääne kiriklikud organisatsioonid osalevad rahvusvahelises diakoonias ja peavad täitma riiklike rahastajate nõudeid.

Selline praktika lähtub arusaamast, et arenguabi ei peaks sekkuma religiooni valdkonda, sest usku peetakse inimeste isiklikuks asjaks. Tegelikult ei ole aga ükski sekkumine täiesti neutraalne, vaid lähtub alati mingitest eksistentsiaalsetest ja kõlbelistest eeldustest, mis mõjutavad teadvustatult või teadvustamata ka inimeste usulisi veendumusi ja tegevust. See kehtib igasuguse arengutöö puhul, olgu see ilmalik või usust motiveeritud.

Praegusajal on riiklikud rahastajad hakanud üha enam mõistma, et religioon on arengutöö oluline osa. Kirikuid on hakatud tunnustama nende tegevuse eest rohujuuretasandil ja kodanikuühiskonna ehitamisel. Kui riigiorganid otsustavad kiriklike abiorganisatsioonide rahastada, siis on põhjuseks enamasti nende võime teha koostööd vastavate võrgustikega lõunariikides. See suurendab nende lisaväärtust, kuna nad suudavad kaasa aidata ühiskondade

uuenemisele. Seda suutlikkust tuleks tunnustada ja muuta see nende strateegilise tegevuse osaks.

Kirikute tegelik ülesanne seisneb selles, et siduda diakoonia ja kuulutus omavahel viisil, mis arvestaks diakoonia eripäraga, aga käsitaks seda siiski kiriku suurema tervikülesande osana. Diakoonia ja kuulutus on mõlemad kiriku elu osad, aga praktikas toimib see nii, et mõned kiriklikud organisatsioonid keskenduvad kuulutustööle ja teised diakooniale.

LML-i konsultatsioonil „Kirikud misjonis“, mis toimus 1998. aastal Nairobi, esitati järeldus: „Misjon hõlmab kuulutust, teenimist ja õigluse eest seismist.“³⁹ See on kooskõlas LML-i 1988. aasta misjonidokumendis „Üheskoos Jumala misjonis“ esitatud kinnitusega:

Misjonis terviklikus peab olema nähtav sõnade ja tegude ühtsusena kõigis kiriku väljapoole suunatud tegevustes. Mõlemad vahendavad Jumala tingimusteta armastust, sest tema võtab inimesed omaks juba siis, kui nad on veel patused, pööramata tähelepanu nende ühiskondlikule, rassilisele või kultuurilisele taustale. Sõnad ilma tegudeta on tühised, sest nii muutub evangeelium abstraktseks ning jäetakse tähelepanuta Jumala uuendav vägi, mis avaldub nii loomises kui ka inkarnatsioonis. Kui sõnades tunnustamisega ei kaasne tunnustamist oma eluga, võib see evangeeliumile ukse sulgeda. Ent teod ilma sõnadeta võivad jällegi taanduda puhtaks humanitaartööks, mis kohaneb ümbritseva kontekstiga ega anna edasi täit arusaama päästest kui Jumala annist. Tunnistuse usaldusväärse viimseks aluseks ei ole teod, mis jäävad alati ebatäiuslikuks, vaid evangeelium ise.⁴⁰

Mõte ei ole ainult selles, et sõnad ja teod kuuluvad kokku, vaid ka selles, et igasugune tegevus kätkeb endas tunnistust, mida tuleb tõlgendada. On loomulik eeldada, et inimese teod ja sõnad lähevad kokku. Diakoonia ei saa kunagi vaikides tegutseda ja ei peaks isegi püüdma sellist muljet jätta. Sellest järeldub, et kui diakooniaasutuses, näiteks haiglas, töötab mõne teise usundi esindaja või ateist, aitab ka tema kaasa kiriku ülesande täitmisele. Kõik asjaosalised peaksid ausalt tunnustama asutuse kristlikku identiteeti, selle väärtussüsteemi ja juhtpõhimõtteid.

Samas on diakoonia identiteedi osaks kuulumine evangeeliumi kuulutavasse kirikusse. Järelikult ei saa diakoonia teeselda, et kuulutus ei kuulu selle ülesande juurde, mida kirik maailmas täidab. Teisalt tuleks kiriku ülesande eri aspekte hoida koos viisil, mis säilitab neist igäihe eripära. Isegi kui sõnu ei saa tegudest lahutada, ei tohiks neid omavahel segada moel, mis vähendab neist ühe tähtsust, muutes selle teise jaoks pelgalt instrumendiks.

Selle põhimõtte praktiline teostus võib olenevalt kontekstist erineda. Professionaalne diakooniatöö eeldab kriitilist arutlemist nendel teemadel, et vältida teiste inimeste kannatuste ärakasutamist kristliku sõnumi levitamise nimel. Ent selles arutluses tuleb arvesse võtta ka igasuguse kannatuse vaimset mõõdet ning evangeeliumi võimet uuenemise, lepituse ja võimestamise protsessidele kaasa aidata.

Kokkuvõtteks võib sõnastada mõned üldpõhimõtted.

1. Diakoonial on oma iseseisev tähendus. Seda ei pea õigustama muude põhjendustega ja seda ei tohiks kunagi taandada mingite teiste eesmärkide saavutamise vahendiks.
2. Diakoonia peab olema tingimusteta. See ei saa kehtestada abi saamisele mingeid

³⁹ Report, lk 20.

⁴⁰ *Together in God's Mission: An LWF Contribution to the Understanding of Mission.* LWF Documentation 27 /1988, ptk 4.1.4.

- eeltingimusi, näiteks usulistes tegevustes osalemist.
3. Diakoonia peab austama iga inimese iseseisvust ja vabadust väljendada usku kooskõlas oma veendumuste ja traditsioonidega.
 4. Diakoonia peab tagama, et nõrgemal positsioonil olevaid inimesi ei mõjutata ega survestata järgima teatud usupraktikaid või tegema kindlaid valikuid.
 5. Diakoonia peab tunnistama inimelu ja eriti inimlike kannatuste vaimset mõõdet ning olema valmis abi küsijaid abistama ning pakkuma vajadusel ka hingehoidu, kui seda küsitakse.
 6. Diakoonia peab suutma tõlgendada tegelikkust ja ühiskondlikke muutumisprotsesse holistlikult.
 7. Diakoonia peab olema valmis tunnistama, et tema identiteedi aluseks on usk.
 8. Diakoonia peab võtma vastutuse tunnistuse eest, mida ta kiriku sõnumi kohta annab.

Diakoonia vertikaalne ja horisontaalne mõõde on olemuslikult teineteisest lahutamatud ning diakoonia tõeline proovikivi seisneb selles, kuidas neid kahte dialektiliselt koos hoida ilma neid eraldamata ja samas ka segamata. Nende lahutamise korral võib diakoonia muutuda kergesti sekulaarseks. Selle tegevus võib olla endiselt hea ja vajalik, kuid see piirduks üksnes ilmalike huvide ja eesmärkidega. Lahutamise teine tagajärg oleks diakoonia spiritualiseerumine, mille korral teoloogiline ja kiriklik raamistik muutuks tegevuse jaoks liigselt kitsendavaks.

Lõppkokkuvõttes tuleb meil usaldada Jumala Püha Vaimu väge, et ta suunab inimeste vaimse usu, lootuse ja armastuse poole ning annab meile vabaduse teenida ja usaldada nii Jumalat kui ka inimeste suutlikkust teha oma otsuseid väärikalt.

10. Diakoonia ja diapraktika

Diakoonia on alati kokku toonud nii eri konfessioonide ja usundite esindajaid kui ka ateiste, et teha ühiselt tööd kannatavate ja tõrjutud inimeste heaks. Selline ühine tegevus õigluse kaitseks nii vahetus lähikonnas kui ka ühiskonnas laiemalt on aidanud ületada usulisi eelarvamusi ja soodustanud dialoogi. Tänu tugevale sildade ehitamise traditsioonile on diakoonia olnud üks oikumeenilise liikumise alustalasid. Olulise näitena võib nimetada Põhja-Euroopas 19. sajandil alanud linnamisjoni liikumist. Selles ühendasid eri konfessioonide kristlased oma jõud, et abistada inimesi, kes kannatasid tollel perioodil industrialiseerimise ja linnastumise tagajärjel tekkinud probleemide tõttu.

Sarnaseid näiteid võib tuua olukordadest, kus eri usundite esindajad töötavad külge külje kõrval, et anda häda- või arenguabi ja parandada sellega kaasinimeste elukvaliteeti. Taani teoloog Lissi Rasmussen pakkus 1988. aastal välja termini **diapraktika**, millega tähistada usunditevahelist koostööd.

Minu kogemused Aafrikas ja Euroopas osutavad, et dialoog on elav protsess, võimalus elada koos teistega ja teiste heaks. Seetõttu tahaksin kasutusele võtta termini „diapraktika“. Kui sõna dialoog osutab suhtele, milles kesksel kohal on teineteisega rääkimine, siis diapraktikas on kõige tähtsam ühine tegutsemine.⁴¹

⁴¹ Lissi Rasmussen, „From Diapraxis to Dialogue. Christian- Muslim Relations“ – Lars Thunberg jt (toim), *Dialogue in Action*, New Dehli 1988, lk 282.

LML-i dokumendis „Misjon kontekstis“ räägitakse diapraktika kogemustest Indias, kus eri usutraditsioonide esindajad tulid kokku, et „tegukseda ühiselt õigluse edendamise, elukvaliteedi parandamise ja inimlike kannatuste leevendamise nimel“.⁴²

LML korraldas 2006. aastal konsultatsiooni Indoneesias Medanis, kuhu kutsuti nii kristlased kui ka moslemid, et nad saaksid vahetada kogemusi seoses maad laastanud tsunamiga, ning järgnenud päevadel oli võimalik kogeda usundite piire ületavat solidaarsust ja abistamist. Enamiku osalejate jaoks oli see konsultatsioon esimene võimalus pidada moslemite ja kristlaste vahel usulistel teemadel kõnelusi. Nii mõnelgi oli raske teist poolt ära kuulata, kuid ühised kannatused, üksteise abistamine ja koos uue tuleviku ehitamine innustasid neid sellegipoolest kõnelusi jätkama.⁴³

Sel moel loob diakoonia – ka diapraktika vormis – inimeste jaoks uuenemise, võimestamise ja lepituse võimalusi ka seal, kus valitsevad religioonidevahelised pinged, nagu paljudes Lõuna-Aasia riikides. Euroopas on diapraktikat katsetatud kodanikuõpetuse kontekstis, et suurendada inimeste suutlikkust vabalt, võrdselt ja demokraatlikult ühiskonnaelus osaleda.⁴⁴

LML on avaldanud tugevat toetust Aafrika religioonidevahelisele rahualgatusle (*Inter-Faith Action for Peace in Africa*, IFAPA), mille raames on korraldatud mitmel pool Aafrikas kohtumisi, vestlusi ja konsultatsioone eri usundite esindajate vahel, et suurendada lugupidamist üksteise usutraditsioonide suhtes ning teha koostööd arenguprojektides, näiteks puhta veega varustamisel.

Diapraktika annab tunnistust kristlikust arusaamast, et kõigil inimestel on ühine Looja antud kutsumus armastada ligimest ja olla ligimeseks puudustkannatajatele. Leidub kaalukaid teoloogilisi põhjusi, miks tõlgendada Lk 10 esitatud lugu halastajast samaarlasest tähendamissõnana, mis selgitab käsku „armasta oma ligimest nagu iseennast“ nii, et ligimeseks olemine ei sõltu usust. Seda seisukohta toetab tõsiasi, et samaarlane oli võõras ega kuulunud kohalikku usukogukonda. Samuti aitab see meil näha abi- ja armastustegevust ka väljaspool seda, mida kristlased teevad ja korraldavad diakooniatöö raames.

Sama arusaam kinnitab usu, vaimsuse ja religiooni tähtsust arengutöös, sest selles arvestatakse tõsiasjaga, et kõik religioonid kujundavad inimeste väärtussüsteeme ja tegelikkuse tõlgendamise viise. Seetõttu ei saa religiooni sotsiaal- ja arengutöös ignoreerida.

Diakoonia raames toimuv diapraktika eeldab põhimõttelist lugupidavat hoiakut teiste konfessioonide, usundite ja maailmavaadete suhtes. See hoiak ei muuda kõiki uskumusi suhteliseks selles mõttes, et need kõik „juhatavad Jumala juurde“, nagu pealiskaudsetes religioonikäsitustes sageli arvatakse. Samuti ei tähenda see, et diakooniatöö peaks olema „religioosselt neutraalne“ või et sellest, mida kirik tunnistab ja ülistab, tuleks vaikida. Pigem on oluline lihtsalt diakoonia põhimõtteline austus teise poole väärkuse ja erinevuste suhtes koos tugeva veendumusega, et Jumal on andnud kõikidele inimestele võime head teha.

Sõna respektierima (ld *re-spectare*) tähendas algselt „uuesti vaatama“ selles mõttes, et meil tuleks vaadata oma esmastest eeldustest ja stereotüüpidest kaugemale ning mitte piirduda vaid esmamulje või esimese reaktsiooniga, mis meil teist inimest kohates tekib. Inimene võib

⁴² Lk 52.

⁴³ *LWF Seminar on Dialogue in Life*. Report published by the LWF Department of Mission and Development, Genf.

⁴⁴ Lissi Rasmussen (toim), *Bridges Instead of Walls. Christian- Muslim Interaction in Denmark, Indonesia and Nigeria*. Genf: LWF, 2007, lk 208–209.

näida esmapilgul abitu, aga lähemal vaatlemisel selgub, et ta on isiksus, kellel on oma ajalugu, võimed ja usk.

Haavatud planeedi appikarje

Maa pojad ja tütreid,
teie, kes tunnete head ja kurja,
elu on ohus! Näidake, et hoolite!
AVASTAGE TERVIKLIKKUS

Maa on õmblusteta kootud vaip.
Kellelgi pole õigust seda lõhki rebida.
TUNNETAGE TERVIKLIKKUST

Püha aroom hõljub kõige oleva kohal.
Elu tuleb väärtustada, kaitsta ja armastada.
TUNDKE RÕÕMU ILUST

Loodul on oma rikkus.
Miski pole üksnes tooraine.
Maa kingitud ande tuleb kasutada
hardumuse ja tänutundega.
PANGE TÄHELE KONTEKSTI

Teie elu on kootud kogu maapealse elu mustrisse.
Kõik, mis teil on, on saadud laenuks.
Te peate selle edasi andma neile, kes tulevad pärast teid.
VÕIDELGE ÕIGLUSE EEST

Emake Maa suudab rahuldada kõikide vajadused,
aga mitte nende ahnust.
Vaeste ja rikaste lõhe
on häbiks inimväärikusele.
ELAGE LEPITUSES

Maa pojad ja tütreid,
teie, kellel on jõud, et tema vaip lõhki rebida,
te olete kutsutud elama lepituses!

Finn Wagle, Trondheimi piiskop (Norra).

See austus teise inimese ja tema iseseisvuse suhtes välistab eriti kannatuste ja ebaõigluse olukordades võimaluse kasutada diakooniat evangeliseerimise vahendina, et värvata inimesi kirikusse. Oluline on mõista, et diakoonial on iseseisev tähendus, kuna see on kiriku ülesande olemuslik osa. Ent teise inimese austamine hõlmab tema austamist ka siis, kui ta omast tahtest lähtuvalt otsustab sellele läheneda ning selles osaleda, mida kirik tunnistas ja pühitseb.

Veel üks oluline diapraktika element seisneb selles, et diakooniatööd ei peaks tegema üksinda, vaid koostöös kõikide „heatahtlike inimestega“. Probleemid ja ülesanded on palju suuremad, kui kirik ja diakoonia suudaksid lahendada. Teiste partneritega liitumise

aitab ehitada kodanikuühiskonda ja tugevdada kohalikku kogukonda, et need saaksid inimliku puuduse ja ebaõigluse olukordadega paremini toime tulla.

11. Diakoonia käitumisjuhendi alusväärtused

Diakooniatöös ei ole oluline ainult see, mida tehakse, vaid ka kuidas seda tehakse. Milliseid hoiakuid väljendatakse? Millise mulje diakooniatöötajad oma käitumisega jätavad? Need küsimused on aktuaalsed nii diakooniatöös kui ka meditsiinis ja sotsiaaltöös ning sarnaselt on need ühised nii rahvusvaheline diakoonia kui ka rahvusahelise häda- ja arenguabi jaoks. Igal pool, kus inimeste vahel valitsevad ebavõrdsed võimusuhted, tekib oht võimu valesti kasutada või lausa kuritarvitada.

Seetõttu on mitme eriala jaoks koostatud käitumisjuhendid. Üldjuhul esitatakse nendes põhimõtted, väärtused, normid või käitumisreeglid, mis aitavad organisatsioonis igapäevatööd tegevatel kutsetöötajatel oma käitumist suunata. Käitumisjuhend peaks aitama tagada kõikide osapoolte heaolu ja eriti kaitsma nende õigusi.

Üks oluline näide on Punase Risti ja Punase Poolkuu ja vabaiühenduste katastroofiabi käitumisjuhend 1994. aastast. Allpool on esitatud selle kümme põhikäsku.

1. Humanitaarvajadused on alati esikohal.
2. Abi antakse saaja rassist, usutunnistusest või rahvusest olenemata ja mingeid ebasoodsaid eristusi tegemata. Abi prioriteedid määratakse kindlaks üksnes vajaduse suuruse järgi.
3. Abi ei kasutata ühegi konkreetse poliitilise või religioosse seisukoha propageerimiseks.
4. Me ei lase ennast muuta riikliku välispoliitika tegemise vahendiks.
5. Me austame kultuuri ja kombeid.
6. Me püüame rajada oma katastroofiabi kohalikele võimekustele.
7. Otsime võimalusi kaasata abisaajaid endid katastroofiabi haldamisse.
8. Lisaks põhivajaduste rahuldamisele peab katastroofiabi püüdma vähendada haavatavust tulevaste katastroofide suhtes.
9. Meil on vastutuskohustus nii nende ees, keda me soovime aidata, kui ka nende ees, kellelt me saame vahendeid.
10. Oma teavitustöös, avalikus tegevuses ja reklaamides käsitame katastroofihvleid väärivate inimeste, mitte lootusetute objektidena.⁴⁵

Diakooniatöö peaks püüdlema samaväärse kvaliteedi poole ja seetõttu järgima sarnast käitumisjuhendit. Siin väljendatud väärtused on ühised väga paljudele diakooniatöötajatele üle kogu maailma.

Seda teemat käsitleti ka Addis Abeba diakooniakonsultatsioonil, kus kutsuti üles pidama kõnelusi diakoonia käitumisjuhendi koostamiseks. Konkreetsemalt oli see seotud rahvusvahelise diakooniakooostöö ja eri partnerite ühistevõime korraldamisega. Ent see teema on oluline ka diakooniatöö muude vormide puhul, näiteks koguduse või organisatsioonide tasandil. Eesmärk ei olnud seniseid käitumisjuhendeid asendada. Pigem sooviti neid täiendada seisukohtade ja suunistega, mis lähtuvad otseselt diakooniatöö alusväärtustest. Loomulikult tuleks selliseid suuniseid kohandada vastavalt kontekstile ja kohalikele tingimustele.

⁴⁵ www.ifrc.org/publicat/conduct

Allpool on esitatud Addis Abeba konsultatsioonil ühise diakooniakäsituse jaoks oluliseks peetud elemendid, millest lähtudes võiks koostada meie käitumisjuhendi.

Teoloogiliselt diakoonia:

- 1) põhineb armul ja meie kristliku usu väljendamisel;
- 2) lähtub Kristuse elu ja teenimise eeskujust;
- 3) kujutab endast Jumala tegutsemist meie läbi, et tulla vastu (kehaliselt, vaimselt, hingeliselt või sotsiaalselt) kannatavatele ja puudust tundvatele inimestele, kelles me võime ära tunda Kristuse enda;
- 4) püüab anda nähtavat tunnistust Jumala tingimusteta armastusest ja hoolest loodu suhtes;
- 5) on üks osa kiriku tervikülesandest.

Diakoonia eesmärgid on:

- 1) kaitsta inimväarikust;
- 2) taastada katkisi suhteid ning tuua tervenemist ja lepitust;
- 3) hoolitseda loodu terviklikkuse eest;
- 4) mõista hukka ebaõiglus ning võtta sõna rahu ja õigluse eest vastavalt oma prohvetlikule kutsumusele;
- 5) teenida abi vajavaid inimesi;
- 6) saavutada elu uuenemine kõigi asjaosaliste jaoks.

Oma tegevuses diakoonia:

- 1) hõlmab põhiväärtustena kaastunnet, kaasamist, mõlemapoolsust, austust ja vastutuskohustust;
- 2) väljendab piiriülest solidaarsust ja mõlemapoolset vastutust ning otsib võimalusi vahendite ühiseks kasutamiseks;
- 3) on suunatud oikumeeniliste liitude sõlmimisele nii teiste usundite esindajate kui ka kodanikuühiskonna osapooltega;
- 4) kasutab põhimeetoditena osalust, kaasas käimist ja võimestamist;
- 5) lähtub kontekstist ja kasutab vastavalt sellele erinevaid meetodeid;
- 6) on teadlik oma piirangutest ja ohust tekitada sõltuvussuhteid.

Diakoonia mõistet peaks kasutama ainult selle töö kohta, mida kristlased spontaanselt või organiseeritult teevad, et osaleda Jumala ülesandes „maailma tervendada“. Ent Jumala armuline kohalolu maailmas rahu, õigluse ja lepituse suurendamiseks ei piirdu sellega, mida tehakse diakoonia raames või mida ütlevad ja teevad kristlased. Seetõttu ei saa diakoonia teoloogiline enesemõistmine ega praktika olla eksklusiivsed. Diakooniatöö peaks jõudu saama

Jumala rikkuse, tarkuse ja tunnetuse sügavusest, sest temast ja tema läbi ja temasse on kõik ning temale olgu kirikus igavesti (Rm 11:33jj).

Küsimused järelemõtlemiseks

1. Kuidas on diakoonia erinevad avaldumisvormid teie kogemuse põhjal omavahel seotud? Millised on nendevaheliste sidemete tugevad ja nõrgad küljed? Milline peaks teie arvates olema erialase väljaõppe saanud töötajate roll diakooniatöös? Kas teie hinnangul oleks kasulik, kui diakooniline teenimine toimuks kirikus ka ordineeritud ameti kujul?
2. Kuidas teie määratleksite kuulutuse rolli ja funktsiooni kiriku suuremas ülesandes? Mis oleks diakoonia roll ja funktsioon kiriku suuremas ülesandes? Kuidas need kaks mõõdet omavahel seostuvad?
3. Diakoonia on kutsutud olema prohvetlik ja tõstma häält tõrjutute kaitseks. Kuidas see kutsumus võiks väljenduda teie kontekstis ja kas sellel on diakooniatöös oma koht?
4. Võrgustike loomist peetakse üheks diakooniatöö oluliseks meetodiks. Milliseid sidemeid olete loonud teistega (rühmad, organisatsioonid, teised kirikud, riigiasutused jne) oma diakooniatöös?
5. Kuidas on teie kirikus korraldatud diakooniaõpe? Mida oleks vaja parandada ja kuidas seda saavutada?

Sõnastik

Allpool on esitatud dokumendis kasutatud põhimõisted.

Aastatuhande arengueesmärgid (*Millennium Development Goals*) – ÜRO poolt aastaks 2015 püstitatud kaheksa eesmärki, millega püüti leevendada maailma peamisi arenguprobleeme. Nende aluseks olevad meetmed ja eesmärgid on esitatud ÜRO **aastatuhande deklaratsioonis**, mille on heaks kiitnud 189 riiki ja millele 2000. aasta septembris toimunud ÜRO aastatuhande tippkohtumisel kirjutati alla 147 riigipead.

Agentuur (*agency*) – rahvusvahelise diakooniatöö valdkonnas nimetatakse nii organisatsioone, mis tegelevad peamiselt hädaolukordadele reageerimise, humanitaarabi ja arenguabiga.

Algrahastaja (*back-donor*) – rahastuse algallikas olukorras, kus raha liigub ühelt organisatsioonilt teisele, näiteks valitsuselt kiriklikule arenguagentuurile.

Diakon (*deacon*) – **kiriku ordineeritud ameti osaline**. Varase kiriku traditsioonis moodustas diakon koos piiskopi ja vanemaga (preestriga) kiriku juhtkonna. Evangeelses traditsioonis on diakonid sageli saanud väljaõpet koguduse või asutuse diakooniatöö juhtimiseks.

Eklesioloogia (*ecclesiology*) – teoloogiline kirikukäsitlus.

Healuriik (*welfare state*) – pärast Teist maailmasõda peamiselt lääneriikides välja kujunenud poliitiline mudel. Selle eesmärk on ühendada omavahel demokraatia, reguleeritud kapitalism ja sotsiaalhoolekanne nii, et sotsiaalteenuseid korraldab ja rahastab avalik sektor, mis teeb tervishoiu, sotsiaalkaitse ja hariduse kättesaadavaks kõigile kodanikele.

Heategevus (*charity*) – ladina keeles *caritas* (armastus). Üksikisikute heatahtlikud annetused või heategevustööna korraldatud tegevus.

Holistlik (*holistic*) – sotsiaalne ja diakooniline sekkumine on holistlik, kui see peab võrdselt oluliseks ja püüab omavahel siduda elu kehalisi, vaimseid, usulisi ja ühiskondlikke aspekte.

Huvikaitse (*advocacy*) – strateegiline avalik tunnistamine koos tõrjutud, haavatavate või vaikima sunnitud rühmadega ja nende eest.

Inkarnatsioon (*incarnation*) – tuleneb ladinakeelsest väljendist *in carnis* (lihas). Kristliku teoloogia õpetus, et Jeesus Kristus on Jumal, kes on meile ilmunud tõelise inimesena. Diakooniatöö eesmärki mõistetakse sageli kui kristliku usu ja teenimise „lihaks muutmist“ inimeste tegelikus elus.

Kaasamine (*inclusiveness*) – üldine hoiak ja tava arvestada kõigiga, eriti nende isikute või rühmadega, keda sageli tõrjutakse.

Kaasas käimine (*accompaniment*) – mõlemapoolselt ja teineteise suhtes lugupidavalt ühises tegevuses osalemine, eriti keerulistes olukordades; kasvab välja eeskujust, mida Kristus näitas oma suhetes teiste inimestega.

Kodanikuvastutus (*citizenship*) – kõigi inimeste ühiskondlik roll kodanikuna, mis hõlmab õigusi ja kohustusi nii kohalikul, riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.

Kodanikuühiskond (*civil society*) – vabatahtlikest ühendustest, kodanikuliikumistest, organisatsioonidest ja asutustest moodustuv võrgustik, mis toimib ühiskonnas riikliku sektori ja turusektori kõrval kolmanda sektorina.

Koinonia – kreeakeelne sõna, mis tähendab osadust ja mida Uues Testamendis kasutatakse kiriku kohta (Ap 2:42; 1Kr 1:9). See on üks oikumeenia põhimõisteid, millega väljendatakse kiriku, kiriku ja kolmainu Jumala osaduse ning kõigi ristitute jumalikku loomust.

Kutseline diakoonia (*professional diakonia*) – üldreeglina tähendab diakooniatöö korraldamist ja teostamist tunnustatud standardite ja kvaliteedinõuete kohaselt, näiteks vastavalt mõnele planeerimise ja tulemusseire süsteemile.

Kutsetöötaja (*professional*) – isik, kes on saanud oma kutsealal väljaõppe ja saab sellel alal tehtava töö eest tasu.

Läbipaistvus (*transparency*) – avatus, teabevahetus ja vastutustava järgimine, eriti otsuste tegemisel ja finantsjuhtimises.

Misjon (*mission*) – ladina keeles *missio* (lähetamine). Kristlikus teoloogias nimetatakse nõnda kiriku lähetamist maailma. Tänapäeval mõistetakse misjonit Jumala ülesande täitmises osalemisena. Misjonit käsitatakse holistliku tegevusena, mis hõlmab kuulutamist, teenimist (diakoonia) ja huvikaitset.

Mõlemapoolsus (*mutuality*) – olukord, kus suhtlevad pooled on teineteise suhtes võrdsed: mõlemad panustavad midagi ja saavad midagi.

Osalemine (*participation*) – ühiste eesmärkide nimel koos töötamine, õiguste ja kohustuste jagamine ning ühine otsustamine.

Partnerlus (*partnership*) – ühiste eesmärkide saavutamise nimel koos töötavate inimeste või rühmade koostöösuhe, milles järgitakse vastutustava.

Paternalistlik (*paternalistic*) – ladinakeelsest sõnast *pater* (isa). Teise inimeste eest hoolimise sildi all nende autoritaarne kohtlemine nii, et oma võimupositsiooni kasutades takistatakse neil nende õigusi kasutada, vastutust võtta ja otsuseid teha.

Poliitiline diakoonia (*political diakonia*) – teadlikult poliitiliste teemadega arvestav ja avalikke väljendusvõimalusi otsiv diakooniategevus.

Praktika (*praxis*) – kavakohased ja vastutustundlikud sekkumised sotsiaaltöö ja diakoonia valdkonnas.

Prohvetlik (*prophetic*) – Piibli traditsioonis on prohvet isik, kelle Jumal on kutsunud häält tõstma ebaõigluse vastu ning vaeste ja rõhutute kaitseks.

Sekulaarne (*secular*) – ladinakeelsest sõnast *saeculum* (praegune maailm). Kasutatakse nähtuste kohta, mis ei kuulu religiooni valdkonda. Ajalooline **sekulariseerumise** protsess tähendab religiooni ühiskondliku mõjuvõimu vähenemist poliitika, teaduse ja kultuuri iseseisvumise tagajärjel.

Solidaarsus (*solidarity*) – ladinakeelsest sõnast *solidum* (kogusumma). Algselt tähendas teatud rühma liikmete vastastikust toetust. Tänapäeval tõlgendatakse seda mõistet laiemalt kui teiste inimeste, eriti vaeste ja tõrjutute toetamist, lähtudes arusaamast, et me kõik kuulume ühte ülemaailmsesse perekonda.

Sotsiaalne kontekst (*context*) – ümbritsev keskkond koos kõigi ühiskondlike, poliitiliste, kultuuriliste, usuliste, majanduslike ja ökoloogiliste aspektidega.

(Sotsiaalne) sugu (*gender*) – termin, mida kasutades analüüsitakse meeste ja naiste selliseid rolle ja erinevusi, millel on lisaks bioloogilisele ka ühiskondlik mõõde.

Suutlikkus (*capacity*) – üksikisikute, rühmade ja organisatsioonide võime oma keskkonda õjutada ja muuta ning selle võime saavutamiseks korraldatav koolitus.

Tegevuskava (*agenda*) – eesmärkide loetelu, mille järgi diakooniategevust teatud ajavahemikul korraldatakse.

Usupõhine (*faith-based*) – olukord, kus ühiskondliku ja diakoonilise tegevuse motivatsioon ja eesmärgid lähtuvad usust.

Uusliberalism (*neo-liberalism*) – 1980. aastatel esile tõusnud ideoloogiline ja poliitiline liikumine, mida iseloomustab sügav veendumus, et poliitiline ja majanduslik vabadus saavutatakse vaba turumajanduse mehhanismidega, mida tuleks poliitiliselt võimalikult vähe reguleerida.

Vastutuskohustus (*accountability*) – üksteise suhtes vastutustundlik tegutsemine; seda peetakse sageli rahvusvahelise diakoonia põhiväärtuseks.

Võimestamine (*empowerment*) – tegevused, mis võimaldavad tõrjutud isikutel ise oma elu üle otsustama ja ühiskonnas kaasa rääkima hakata.

Väärikus (*dignity*) – ladina keeles *dignitas*. Kristliku inimesekäsituse põhielement: iga inimene on loodud Jumala näo järgi ja talle on antud piiramatu väärikus, mida tuleb tunnustada, austada ja toetada.

Õiguspõhine (*rights-based*) – selline sotsiaalne ja diakooniline tegevus, mis saab motivatsiooni ja juhindub inimeste kodaniku-, poliitilistest, majanduslikest, sotsiaalsetest ja kultuurilistest õigustest.

Originaal: „Diakonia in Context. Transformation, Reconciliation, Empowerment“, toimetamine: LML / misjoni- ja arenguosakond, toimetaja: õp dr Kjell Nordstokke Luterliku Maailmaliidu nimel, Luterlik Maailmaliit, 2009.

Dokumendi eestikeelne tõlge on ilmunud ajakirjas Kirik & Teoloogia nr 390-392/ 31.5.-14.6.2019. Tõlkinud Alar Helstein, teoloogiliselt toimetanud Thomas-Andreas Pöder, keeleliselt toimetanud Urmas Nõmmik. Tõlge ilmub Luterliku Maailmaliidu loal ja koostöös EELK konsistooriumi välissuhete komisjoniga.

Luterlik Maailmaliit – luterlik osadus – ühendab maailma luterlike kirikute enamikku: 145 kirikut 98 maalt kokku enam kui 74 miljoni liikmega. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik on liige 1963. aastast, välisest luterliku kiriku kaudu ka asutajaliige (1948). Vt ka: Luterlik Maailmaliit, Kirik & Teoloogia nr 111/ 24.1.2014.